

|C|O|N|S|T|I|T|U|T|I|O|N|E|S| |U|N|I|V|E|R|S|I|T|A|T|I|S| |T|A|R|T|U|E|N|S|I|S|

**CONSTITUTIONES
ACADEMIAE DORPATENSIS
(ACADEMIA GUSTAVIANA)**

**TARTU AKADEEMIA
(ACADEMIA GUSTAVIANA)
PÕHIKIRI**

|T|A|R|T|U| |Ü|L|I|K|O|O|L|I| |P|Õ|H|I|K|I|R|I|J|A|D|I

**TARTU AKADEEMIA
(ACADEMIA GUSTAVIANA)
PÕHIKIRI**

**CONSTITUTIONES
ACADEMIAE DORPATENSIS
(ACADEMIA GUSTAVIANA)**

**TARTU AKADEEMIA
(ACADEMIA GUSTAVIANA)
PÕHIKIRI**

Tõlkinud: Kristi Sak

Toimetanud: Marju Lepajõe

Ees- ja järelsõna: Peeter Järvelaid

Kaane kujundanud: Lemmi Koni

© Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997

ISBN 9985-56-232-1

Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda

Tiigi 78, EE2400 Tartu

Tellimus nr. 94

Eessõna

Tartu ülikooli põhikirjad on nii Euroopa kultuuriloo kui ka meie ajaloo seisukohalt huvitavad ja vajalikud allikad. Eesti lugejale mõeldes tekkis küsimus põhikirjade eesti keelde tõlkimise vajadusest. Ja nii jõuab lugejate kätte esimesena *Academia Gustaviana* põhikiri.

Academia Gustaviana asutamiseaegne Rootsi oli Euroopa mõistes oluline suurvõim. Seega vajaks Rootsi riigi 17. sajandi hariduspoliitika tunduvalt laiemat mõtestamist ka Euroopa kontekstis. Kui vaadata neid ajaloosündmusi läbi praeguste prillide, siis tundub, et just ülikoolide asutamisel ja riigi üldisel hariduspoliitikal oli ainsana ehk tõeliselt õige igavikuline dimensioon. Seega tuleks seda uurida mitte ainult ajalugu, vaid ka tulevikku silmas pidades.

Jälgides tendentse viimaste aastakümnete õigusajaloolise kirjanduse publitseerimisel, on pöördumine ajaloo poole kõikvõimalike allikapublikatsioonide kaudu viimastel aastatel silmanähtavalt elavnenud. Jõudes jälle Tartu ülikooli ajaloo vanemate allikate publitseerimiseni, on hea tõdeda, et on tegemist tagasitulekuga meie ülikoolis kord juba alustatud ja pooleli jäänud ettevõtmise juurde. 26. aprillil 1997. a. möödub seitsekümmend aastat päevast, kui Tartu Ülikooli Eesti ja Põhja-maade ajaloo professor Arno Rafael Cederberg (1885–1948) koos Juhan Kõpu (1874–1970), Jüri Uluotsa (1890–1945) ja Peeter Tarveliga (kuni 1935. a. Treiberg) (1894–1953) tegid ülikooli valitsusele ettepaneku hakata süstemaatiliselt välja andma ülikooli elu kajastavaid ürikuid. Ettepanek leidis ülikoolis toetust ja 1932. a. ilmus Juhan Vasara (1905–1972) koostatud *Tartu ülikooli ajaloo allikaid I: Academia Gustaviana. Ürikuid ja dokumente* (Tartu, 1932). Kahjuks ei järgnenud Teise maailmasõja eel enam uusi publikatsioone.

1970. aastatel jätkas Tartu ülikooli raamatukogu Teise maailmasõja eel kavandatud projekti, hakates avaldama Tartu ülikooli (*Academia Gustaviana*) senati protokolle aastatest 1632–1656. Arvo Teringu jõupingutuste tulemusena on neist tänaseks ilmunud kaks osa (1978, 1994) ning protokollide tõlkimine ja kommentaaridega varustamine ilmselt jätkub.

Tartu Ülikooli (*Academia Gustaviana*) esimese põhikirja eesti keelde vahendamine 365 aastat pärast ülikooli asutamist on tähelepanuväärne sündmus. Tahaks loota, et emakeelsena aitab ta eestlastel paremini mõista ülikooli kui olulise kultuuri-phenomeni olemust.

Tahaksin tänada tõlkijat Kristi Sakki ja toimetajat Marju Lepajõed, kes nägid 17. sajandi ladinakeelse õigusteksti eesti keelde tõlkimisel suurt vaeva. Tõlkija sooviks oli teha see üheltpoolt suupäraseks tänapäeva lugejale, samas püüdis ta maksimaalselt säilitada teksti sünni ajastule omast stiili. Tekstide juurde selgitavate kommentaaride koostamisel olid hea nõuga abiks Helmut Piirimäe, Aadu Must, Arvo Tering ja Ivar Leimus. Suur tänu neile kõigile!

Peeter Järveldai

Sisukord

In Nomine S. S. et individuae Trinitatis.
Constitutionum Academiae Dorpatensis

- 8 -

Ülipüha ja jagamatu Kolmainu nimel.
Tartu Akadeemia põhikiri

- 9 -

Tartu Ülikooli (*Academia Gustaviana*) asutamine
17. sajandi Euroopa kontekstis
Peeter Järvelaid

- 77 -

Originaaltekstis tehtud parandused

- 83 -

Kommentaariid tõlke juurde
Kristi Sak

- 87 -

In Nomine S. S. et individuae Trinitatis. Constitutionum Academiae Dorpatensis

Caput I.

De Academia ejusque Juribus.

1. Statuit S. Regia Majestas, ne quid aliud in Academia Dorpatensi publice privatimque à quoquam, cujusque sit conditionis, doceatur et proponatur, quam quod congruit cum fundamento S. Scripturae, cum augustana confessione invariata, quae anno MDXXX Carolo V exhibita et postea in Synodo Upsaliensi, anno MDXCIII repetita est.

2. Hujus Academiae sit unum corpus constans in quatuor facultatum, Theologiae, Jurisprudentiae, Medicinae et Philosophiae Collegiis, cujus corporis caput unum sit RECTOR.

3. Ejusdem jurisdictio sit distincta ab urbis Dorpatensis et coeterorum Rectorum Judiciorum Jurisdictione.

4. Jurisdictio illa sit in omnia Academiae et Scholae Regiae Trivialis membra, in causis civilibus et in levioribus criminalibus, quales oriuntur ex injuria verbali et cavillatione, ut vocant J[uris]c[onsul]ti veteres, et id genus aliis delictis.

5. Majores v[ero] criminales causae, quae mortem aut membri amputationem poenae loco inferunt, adhibito Castellaneo (arcis praefecto), duobus Consulibus et urbis judice Senatus Academiae cognoscet et ad Regem referet. Quod si supplicium à S. R. M.^{te} remittatur, mulcta fisco Academiae cedit.

6. Laesa tamen Majestatis Crimen sola Majestas regia cognoscet et judicabit.

7. Reliquarum quoque, quae in Scholares constitui solent, poenarum jus eadem habet: ut sunt levis mulcta, levis carcer, relegatio, quae existimationem quodam modo minuit, et exclusio, quae existimationem quodam modo absumit.

Ülipüha ja jagamatu Kolmainu nimel. Tartu Akadeemia¹ põhikiri²

I peatükk

Akadeemiast ja tema õigustest

1. Püha Kuninglik Majesteet on kindlaks määranud, et mitte keegi, sõltumata seisusest ega ametist, ei õpetaks ega kannaks Tartu Akadeemias ei avalikult ega eraviisiliselt ette midagi muud kui seda, mis on kooskõlas Pühakirja alustega ning muutmata Augsburgi usutunnistusega³, mis on 1530. aastal Karl Viidendale esitatud ja hiljem, aastal 1593, Upsala kirikukogul veelkord kinnitatud.⁴

2. See Akadeemia olgu üks tervik, mis koosneb nelja teaduskonna, teoloogia, jurisprudentsi, meditsiini ja filosoofia kolleegiumeist,⁵ selle terviku üheks ja ainsaks peaks olgu REKTOR.

3. Tema jurisdiktsioon olgu eraldatud Tartu linna ja teiste kuninglike kohtute jurisdiktsioonist.

4. See jurisdiktsioon kehtigu kõigi Akadeemia ja kuningliku triviaalkooli⁶ liikmete kohta tsiviil- ja ka kergemate kriminaalasjade puhul, mis saavad alguse sõnalisest solvamisest ja pilkamisest, nagu nimetavad vanad juristid,⁷ ning teiste seda laadi süütegude puhul.

5. Aga suuremaid kriminaalasju, mis toovad karistusena kaasa surma või kehaliikme maharaiumise,⁸ uurigu Akadeemia senat koos kastellaani (asehalduri⁹), kahe bürgermeistri¹⁰ ja linna kohtunikuga ning kandku ette kuningale. Kui Püha Kuninglik Majesteet karistuse tagasi lükkab, võetagu Akadeemia kassasse trahv.

6. Majesteedi solvamise kuritegu uurigu ainult Kuninglik Majesteet ise ja lange-tagu otsus.

7. Ülejäänud karistuste puhul, mida on tavaks õpilastele määrata, kehtib sama: nõnda on väike rahatrahv, kerge kartser ja ajutine väljaheitmine see, mis mingil määral head mainet vähendab, ning väljaheitmine¹¹ see, mis hea maine hävitab.

8. *Nec ita exclusum et relegatum Dicasterium Regium, Consistorium Ecclesiasticum vel Castellanus aut urbis Dorpatensis Senatus vel etiam civium quispiam aut alius urbis incola hospitio excipiet aut contra mandatum Academiae, quoquo modo tuebitur.*

Caput II.

De Cancellario Academiae ejusque jure et Officio.

S. R. M. reservat¹ potestatem constituendi Academiae Cancellarium talem, qui sit vir pius, idoneus, auctoritate praeditus, Academiae amans, sincerus, verae Lutheranae religionis Professor et Cultor, nec ei alium obtrudi patietur.

Hujus Cancellarii Jus et Officium in his potissimum consistit:

1. *ut videat, ne academia Dorpatensis quid detrimenti capiat, sed ut ejus jura sarta tecta²que conserventur.*

2. *Visitet Academiam, quotiescunque res et necessitas postulaverit, inspiciat docentium et discentium labores et examinet; negligentes et minus aptos officii, vel ipse vel per viceCancellarium, quem ille ad hunc actum constituit, aut Rectorem aut Prorectorem admonet, qui se non emendandi, removeat.*

3. *Concedat singularum³ facultatum Decanis hoc per literas petentibus licentiam creandi Doctores et Magistros, atque tunc suas vices Procancellario commendabit. Quod si praeter modum [crebriores] fiant promotiones, de iis judicabit vel etiam eas inhibebit.*

4. *Habebit potestatem sententias a Rectore et concilio latas, si sit opus, confirmandi aut moderandi.*

5. *Lites ex provocatione⁴ ad se devolutas, cum vicinis Episcopis itemque duobus vel tribus non suspectis ex supremo judicio Reg. M. (qui vocati absque tergiversatione Dorpati comparebunt) dijudicabit et dirimet: dissidia inter Academiae membra, cujuscunque sint conditionis, orta, quae a Rectore et Senatu componi non potuerunt, cognoscet, comprimet, tollet, petulantes, si se Rectori et Concilio opposuerunt, coercebit.*

8. Nõnda eemaldatule ja eraldatule ärgu osutagu külalislahkust ei kuninglik kohus, kiriku konsistoorium ega kastellaan, ei Tartu linna senat ega ka keegi kodanikest ega mõne teise linna elanik ning ärgu teda mingil moel toetagu Akadeemia korralduse vastaselt.

II peatükk

Akadeemia kantslerist, tema õigustest ja kohustustest

Püha Kuninglik Majesteet jätab endale voli määrata Akadeemia kantsleriks selline mees, kes oleks vaga, ameti vääriline, autoriteetne, Akadeemiat armastav, laitmatu reputatsiooniga, ortodoksse luteri usu tunnistaja ja austaja, ega luba tal muuga seotud olla.¹²

Selle kantsleri õigus ja kohustus seisneb eelkõige järgnevas:

1. Jälgigu, et Tartu Akadeemia ei kannaks mingeid kahjusid, vaid et selle õigusi hoitaks hästi ja kaitsult.

2. Külastagu Akadeemiat nii sageli, kui asjaolud ja vajadus seda nõuavad, jälgigu ja kontrolligu õppejõudude ja õpilaste tööd; manitsegu rektorit või prorektorit kas ise või viitsekantsleri kaudu, kelle ta selleks tegevuseks on määranud, et ta saadaks minema hooletud ja oma ülesannete jaoks vähemsobivad, kes end ei paranda.

3. Andku kõigi teaduskondade dekaanidele, kes seda kirjalikult taotlevad, luba doktorite või magistrite valimiseks ja siis andku see [asi] prokantsleri hoolde. Kui promotsioonid muutuvad tavalisest sagedasemaks, langetab ta nende kohta otsuse või isegi keelab [nad] ära.

4. Omab vajaduse korral võimu kinnitada või muuta rektori või senati tehtud otsuseid.

5. Lahendab ja lõpetab koos naaberpiiskoppide¹³ ja samuti kahe või kolme usaldatava isikuga Kuningliku Majesteedi ülemkohtust (kes kutsumise peale viivitamatult Tartusse ilmuvad) apellatsiooniga tema poole pöördunute tülid; uurib, vaigistab ja kõrvaldab Akadeemia liikmete vahel — mistahes tingimustel — tekkinud vastuolud, mida ei suuda lepitada rektor ega senat; talitseb jultunuid, kui need astuvad vastu rektorile ja senatile.

De Procancellario.

Et quia vicecancellarius est hoc tempore Superintendens Livonia, clementissime indulsit S.^a R.^a M.^{as}, ut hoc munus quoque ad ejus successores transeat.

Hujus partes sunt

- 1. Absente Cancellario, operam suam Rectori et Concilio petenti fideliter communicare in litibus, quæ ad jurisdictionem academiae pertinent, dirimendis.*
- 2. Inspicere et explorare discentium et docentium studia, labores et mores, et singulos, si vel negligentiores, vel nequiores sunt, sui officii admonere.*
- 3. Cancellarium certiorum facere, si quæ incident, quæ videntur Academiae nocere posse aut parum prodesse.*
- 4. Anniversariis Examinibus unâ cum Rectore et Professoribus interesse.*
- 5. Denique si Rector negligenter aut perverse res Academiae tractaverit, tum ProCancellarius potestatem habebit Prorectoris vices subeundi deque actis Rectoris cognoscendi, eaque ad Cancellarium dijudicanda referendi.*

Et quia viceCancellarii academici munus in Germania academiis ad actus promotionum saltem, ut ibidem absentis Cancellarii jussu, nomine et autoritate promotoribus Decanis licentia et potestas creandi Magistros et Doctores a Vicario quodam præsentè publice concedatur, spectat, S.^a R.^a M.^{as} clementissime permittit,⁵ ut quolibet promotionis tempore ex Professoribus ordinariis unus eligatur,⁶ qui a Cancellario scripto confirmatus vices istas pro tempore in se suscipiat.⁷

Caput III.

De Concilio seu Consistorio duplici et utriusque officio.

- 1. S.^a R.^a M.^{as} benignissime concedit, ut duo sint academiae senatus vel duo Consistoria: alterum majus seu publicum ex omnibus ordinariis Professoribus constans, alterum minus.*
- 2. Hoc minus Consistorium erit ordinarium, constitutum ex aliquot Professoribus ordinariis probatissimis viris.*

Prokantslerist

Kuna viitsekantsler on praegusel ajal Liivimaa superintendent, on Püha Kuninglik Majesteet ülmas armulisuses lubanud, et see amet läheb üle ka tema järglastele.

Selle ameti ülesanded on:

1. Anda kantsleri puudumisel rektori ja nõukogu nõudmise peale kohusetruult teada oma tegevusest tülide lahendamisel, mis kuuluvad Akadeemia jurisdiktsiooni alla.

2. Jälgida ning uurida õppijate ning õpetajate õppetegevust, töid ja kombeid ning meenutada nendele, kes on kas hooletumad või kergekäelisemad, nende kohustusi.

3. Informeerida kantslerit, kui Akadeemiasse satub niisuguseid, kes võivad Akadeemiale ilmselt kahju tekitada või vähe kasuks olla.

4. Viibida koos rektori ja professoritega iga-aastastel eksamitel.

5. Lõpuks, kui rektor suhtub Akadeemia asjadesse hooletult või vääriti, on prokantsleril voli prorektori kohale asuda ja rektori tegevust uurida ning kantslerile uuritu otsustamiseks ette kanda.

Ja kuna viitsekantsleri amet eeldab Saksamaa akadeemias vähemalt osavõttu promotsiooniaktustest, selleks et sealt puuduva kantsleri käsul, nimel ja heakskiidul mõni kohalolev vikaar¹⁴ saaks anda promotsiooni läbiviivatele dekaanidele avalikult loa ja voli valida magistreid ja doktoreid, siis lubab Püha Kuninglik Majesteet ülmas armulisuses, et iga promotsiooni puhul valitakse korralistest professoritest üks, kes kantsleri kirjaliku kinnitusega need ülesanded tema asemel selleks ajaks enesele võtab.

III peatükk

Kahest nõukogust ehk konsistooriumist ja kummagi kohustustest

1. Püha Kuninglik Majesteet lubab ülmas helduses, et Akadeemial on kaks senatit ehk kaks konsistooriumi: üks neist on suur ehk avalik, mis koosneb kõigist korralistest professoritest, teine väike.

2. Väike konsistoorium on korraline, koosnedes mõnedest kõige tublimatest meestest korraliste professorite seas.

3. Hi dum vivunt, hunc locum tenebunt: nisi qui se ipsum malefactis suis ipsè indignum fecerit. Qvod si unus ex his decesserit,¹ in ejus locum succedet is, quem collegium cum consensu Cancellarii et Consistorii publici elegerit.²

4. Eorum officium erit partim generale, partim singulare: generale, ut res Academiæ dirigant,³ statuta ejusdem et privilegia et jurisdictionem sua autoritate asserant.⁴

5. Speciale erit, Rectori vocanti adesse; lites academicas graviore disceptare; Professores, studiosos et coetera academiæ membra in officio continere; Rectorem quoque ipsum, cum necesse erit, humaniter sui officii admonere omninoque curare, ut omnes res et partes academiæ recte curentur nec ei quicquam decedat.⁵

6. Majus Consistorium jus habebit α) eligendi Rectorem β) eligendi et nominandi Professorem γ) de eorum, qui⁶ publice publicis stipendiis docent, si vel in doctrina vel [in] vita juste reprehendi possint, emendatione aut coercitione⁷ deliberandi, remque ad Cancellarium deferendi, ut is super illo negotio decidat δ) si periculosa et turbulenta dissentiones incidant, eas cognoscendi et dijudicandi ε) Majores denique criminales causas, de quibus Cap. I N. 5 dictum est, cognoscendi.

7. Ad neutrum autem Consistorium quis Adessor admittatur, nisi prius juramentum præstiterit subsequens:

Juramentum Adessoris in Senatu.

Ego N. sancte promitto, me in causarum cognitione, quæ in hoc Senatu tractantur, attentionem adhibere velle, et in judiciis aut consultationibus omnibus justam sententiam proferre Academiæ constitutionibus et comuni juri⁸ consentaneam non habito respectu favoris vel odii vel indignationis aut cujuscunque privatæ utilitatis, nec cum uno aut altero in dicendis sentiis fraudulenter privatim conspirabo. Divinam gloriam, Ecclesiæ et Reipubl. hujus[quæ] Academiæ commodum unice respiciam, quæ ad morum honestatem et studiorum incrementum faciunt, sedulo procurabo, tacenda non[n] eliminabo, factiones et turbas omnes fugiam, sententiam [meam] pertinaciter non tuebor; sed plurimum, si veriores sint, me accomodabo. Ita me DEUS adjuvet.

3. Nad [senati liikmed] on sellel kohal seni, kuni elavad: välja arvatud siis, kui keegi end ise oma tegudega väärituks muudab. Kui keegi neist lahkub, tuleb tema kohale see, kelle kolleegium kantsleri ja suure konsistooriumi nõusolekul valib.

4. Nende kohustused on osalt üldised, osalt ainukordsed: üldiseks kohustuseks on, et nad juhiks Akadeemia asju, kaitseksid oma autoriteediga selle põhikirja ja privileege ning jurisdiktsiooni.

5. Eriülesandeks on tulla kokku, kui rektor kutsub, lahendada raskemaid küsimusi Akadeemias, nõuda kohusetäitmist professoritelt, üliõpilastelt ja teistelt Akadeemia liikmetelt; kui vaja, manitseda lahkesti ka rektorit ennast olema oma ülesannetes kohusetundlikum ja igati muretseda, et kõigi Akadeemia asjade ja ülesannete eest õigesti hoolt kantaks ning et sel midagi ei puuduks.

6. Suure konsistooriumi õiguseks on: a) valida rektorit; b) valida ja nimetada professoreid; c) arutada nende suunamist ja karistamist, kes peavad avalikke loenguid riikliku palga eest; siis kui neile võib õiglaselt etteheiteid teha kas õpetamise või elukommete pärast, anda asi edasi kantsleri pädevusse, et tema selle üle otsustaks; d) uurida ja lahendada olukordi, kui tekivad ohtlikud ja segadusttekitavad lahkkelid; e) lõpuks uurida suuremaid süüasju, millest oli juttu I peatükis lõigus 5.

7. Kummagi konsistooriumi kaasistujaks ei lasta aga enne, kui on antud järgnev vanne:

Kaasistuja vanne senatis

Mina, N¹⁵, töotan pühalikult, et tahan üles näidata tähelepanelikkust süüasjade uurimisel, mida siin senatis arutatakse, ning kõigis otsustes ja nõuannetes otsustada õiglaselt, kooskõlas Akadeemia põhikirja ja üldise õigusega,¹⁶ mitte hoolides soosingust või vihast või vastumeelsusest ega kellegi isiklikust kasust, ja ma ei hakka otsuseid langetades petturlikult ei ühe ega teise poolega iseenese kasu pärast koostööd tegema. Ma pean silmas üksnes Jumala au, kiriku, riigi ja selle Akadeemia hüvangut, mis aitavad kaasa kommete väärikusele ja õpingute edukusele, täidan hoolsalt oma kohust, ei jäta kõrvale asju, millest tuleb vaikida; hoian kõrvale kõigist rühmitustest ja tülidest, ei kaitse kangekaelselt oma arvamust, vaid võtan omaks enamuse arvamuse, kui see on õigem. Selles aidaku mind JUMAL.

Caput IV.

De Rectore ejusque¹ tum electione, tum officio, tum privilegiis.

Primo de electione.

1. Rector à Senatu et è Senatu majoris Consistorii juxta ordinem facultatum et Sessionum eligatur.²

2. Cum ordo academicus sit Aristocraticus, justum quoque erit, ne quis hic negligatur. Ita ergo electio secundum facultates et sessiones fiet, ut semper post Theologum sit J[uris]-C[onsul]tus, post hunc Medicus, post hunc Philosophus. Cumque plures sint³ Philosophi quam superiorum facultatum Professores, ubi igitur ordine jam dicto servato, omnes Theologi, J[uris]-C[onsul]ti et Medici fuerint functi officio Rectoris, tum qui supersunt Philosophiæ Professores ordinarii sese in sustinendo Rectoratu electi consequentur.

Nec licebit ulli hunc ordinem mutare nisi sum[m]a necessitas id postulaverit, de quo majus Consistorium judicabit.

3. Fiet a[utem] electio novi Rectoris bis in anno; semel Calendis Maij et altera vice Cal. Nov.

4. Qui vero Professor ratione ordinis et facultatum legitime in Rectorem electus, munus hoc in se suscipere detrectaverit, ubi serio admonitus pertinaciter perseveraverit, excludatur ab hoc honore.

Secundo: de Introductione seu renuntiatione novi Rectoris, ubi et de ejusdem convivio.

Renuntiatio seu introductio novi Rectoris fiet octavo die post electionem, nisi is festus dies fuerit: tum enim postridie sine tergiversatione fiet. Nec licebit veteri Rectori illum diem prorogare.

Introductio autem Rectoris novi hoc solemnī ritu peragatur.

1. Ubi pridie publico excuso Programme renuntiatio indicta fuerit, tum postridie conveniet novus Rector cum Professoribus et Academicis aliis ad ades⁴ antecessoris.

IV peatükk

Rektorist ja tema valimisest, kohustustest, privileegidest

Esiteks valimisest

1. Rektor valitakse senati poolt ja suure konsistooriumi hulgast vastavalt teaduskondade ja istekohtade järjestusele.¹⁷

2. Kuna akadeemiline kord on aristokraatlik, on õiglane, kui siin kedagi kõrvale ei jäeta. Valimine teaduskondade ja istekohtade järgi toimub seega nõnda, et alati on pärast teoloogi rektoriks jurist, pärast teda meedik, pärast teda filosoof. Kuigi filosoofe on rohkem kui ülemate teaduskondade professoreid, säilitatagu ikkagi ülalmainitud kord — kui kõik teoloogid, juristid ja meedikud on juba rektorikohuseid täitnud, siis valitagu rektori ametit kandma järgemööda need korralised filosoofia-professorid, kes on üle jäänud.

Mitte kellelgi pole õigust seda korda muuta, v.a. siis, kui seda nõuab ülim vajadus, mille üle otsustab suur konsistoorium.

3. Uue rektori valimine toimub kaks korda aastas, üks kord maikuu esimesel päeval ja teine kord novembrikuu esimesel päeval.

4. Kui aga professor, kes korra ja teaduskondade järjestuse alusel seaduspäraselt on rektoriks valitud, keeldub seda ametit vastu võtmast ja kui ta ka pärast tõsist veenmist kangekaelselt oma seisukoha juures püsib, siis jäetakse ta sellest aust ilma.

Teiseks: uue rektori introduktsioonist ehk väljakuulutamisest,
samuti tema antavast pidulikust einest

Uue rektori väljakuulutamine ehk introduktsioon toimub kaheksandal päeval pärast valimisi, kui see ei juhtu olema püha — siis toimub see viivitusega päev hiljem. Vanal rektoril pole luba seda päeva edasi lükata.

Uue rektori introduktsioon viiakse läbi järgmise piduliku kombetalitusega:

1. Kui eelmisel päeval on trükitud plakatiga teatatud pidulik väljakuulutamine, siis järgmisel päeval läheb uus rektor koos professorite ja teiste Akadeemia liikmetega¹⁸ elkäija maja juurde.

2. *Deducet Rectorem in templum Marianum præcedentibus Academiae ministris Toga cærulea cum sceptris.*

3. *Ubi eo vero ventum fuerit, Rector posito ante gradus Altaris pulpito electum Rectorem, circumstantibus Professoribus juramento obstringat tali:*

Ego N. N. sancte promitto et spondeo: primo me fideliter operam daturum, ut pura Evangelii doctrina et aliæ artes et lingvæ Deo gratæ et ecclesiæ et Reipubl. utiles et necessariae juventuti Scholasticæ proponantur. Deinde quæ ad salutem, dignitatem atque academiae hujus utilitatem, imprimis vero quæ ad justam commissi muneris administrationem faciunt, sedulo ac diligenter procurabo. Tertio aciem oculorum, quantum in me est, in omnes Reipubl. literariae partes intendam. Et quid recte, quid secus tam à docentibus quam discentibus fiat, non tantum observabo, verum etiam, siquid aut negligenter aut perperam factum fuerit, communicatis cum Reverendo Academiae Senatu consiliis, quam primum emendare atque abolere conabor. Quarto in judicandis controversiis, in causis dirimendis, in distribuendis præmiis aut poena graviore alicui irroganda aliisque negotiis publicis administrandis, non solum justitiam et æquitatem ipse servabo, sed etiam clarissimos Dññ Collegas una mecum in consilium sum adhibiturus. Tandem Magistratu deposito antea ex urbe nequaquam discessurus aut aliam functionem suscepturus sum, quam rationes administrati officii Reverendissimo Academiae Senatui⁵ reddidero, nisi id pace et consensu ejusdem fieri possit. Sic me DEUS adjuvet!

4. *Hinc recitabit oratiunculam⁶ brevem actui et tempori⁷ convenientem, Professorum interim unoquoque suo loco consistente. Postea evocatum electum⁸ Professorem concioni sistet; Chlamyde vestiet, eidem⁹ insignia tradet: Sceptrum, sigillum, claves carceris et fisci cum statutorum libro: addita brevi ad singula exhortatione.*

Novus a[utem] Rector brevi oratione Magistratum suscipiat. Ad preces deinde procedent, loca Rectori et Professoribus consveta occupabunt; et tum ante tum post preces Cantores novo Rectori concentu Musico applaudent.

5. *Precibus finitis ad epulum, sumptu modico pro cuiusque Rectoris facultatibus instructum,¹⁰ in ædibus creati Rectoris solito processu revertentur. Ad hoc convivium ordinarii Professores, arcis præfectus et primarius Consul invitabuntur. Quod si forte honoratiores hospites, quales sunt Senatores Regni, Episcopi et similes, in urbe fuerint, eos quoque vocare licebit.*

2. Vana rektor saadab sinisesse sametmantlisse¹⁹ riietunult ja skeptritega²⁰ varustatult uue rektori Maarja kirikusse,²¹ kusjuures pedellid²² lähevad ees.

3. Kui nad on kohale saabunud, annab valitud rektor professoritest ümbritsetuna altari astme ette pandud laval [lahkuvale] rektorile sellise vande:

Mina, N. N.,²³ töotan ja luban pühalikult: esiteks ustavalt jõudu pingutada, et õppivale noorsoole esitatakse evangeeliumi puhast õpetust ning teisi teadusi ja keeli, mis on Jumalale ja kirikule meelepärased ning riigile kasulikud ja noortele vajalikud. Seejärel hoolitsen innukalt ja püüdlilikult selle eest, mis aitab kaasa selle Akadeemia hüvangule, väärikusele ja kasule, eelkõige aga selle eest, mis aitab kaasa õiglasele valitsemisele [mulle] usaldatud ametis. Kolmandaks suunan oma pilgu, niivõrd kui see minust sõltub, teaduste riigi²⁴ kõigisse osadesse. Ja ma mitte ainult ei jälgi seda, mis nii õppejõudude kui õpilaste poolt õigesti, mis halvasti tehakse, vaid siis, kui midagi hooletult või vääralt korda saadetakse, pean enne, kui otsustan parandada või kõrvaldada, nõu ka auväärse Akadeemia Senatiga. Neljandaks: otsustamist vajavates vastuoludes, lahendamist nõudvates süüasjades, jagatavate preemiade puhul või kellelegi määratud raskema karistuse korral või muudes korraldamist nõudvates ametiasjades ei pea ma mitte ainult ise kinni õiglusest ja võrdsusest, vaid pean nõu tublimate härradega kolleegide seast. Lõpuks, kui olen ameti maha pannud, ei lahku ma enne linnast ega võta enesele muid ülesandeid, kui olen Akadeemia üliauväärsele senatile andnud aru kohustuste teostamisest, v.a. siis, kui see sünnib senatiga rahus ja üksmeeles. Ja aidaku mind JUMAL!

4. Seepeale kannab ta [lahkuv rektor] ette aktusele kohase, sobiva kestusega lühikese kõne, kuna professoritest on vahepeal igaüks oma kohale istet võtnud. Seejärel kutsub ta välja [rektoriks] valitud professori ja juhib koosolijate ette: riietab ta [rektori] mantlisse, annab üle võimutunnused: skeptri, pitsati, kartseri ja rahakassa võtnud statuutide²⁵ raamatuga, lisades igale lühikesed ergutussõnad.

Uus rektor võtab ameti vastu lühikese kõnega. Seejärel jätkatakse palvetega, võetakse sisse rektori ja professorite tavalised kohad ja mõnikord enne palveid, mõnikord pärast, ülistavad uut rektorit lauljad muusikalise etteastega.

5. Kui palvetega on lõpetatud, siirdutakse tavapärase rongkäigus tagasi ametisse kinnitatud rektori maja juurde pidusööminguks, mis on korraldatud mõõdukalt ja rektori [oma] teaduskonna kuludest. Sellele koosviibimisele kutsutakse korralised professorid, asehaldur ja juhtiv bürgermeister. Kui linnas juhtub olema aulisemaid külalisi, näiteks kuninga senaatorid, piiskopid ja teised sarnased, võib kutsuda ka need.

Convivium Rectoris novi in sequentem diem non extendatur, qui fecerit, pro hospitum numero ad senatus censuram mulctabitur.

Tertio. De Rectoris officio, ubi et de delinquentis¹¹ coërcitione.¹²

1. Rector omnia ad gloriam DEI et salutem Regni, Reipubl. literariae atque Academiae incrementum in gubernatione sua referet.

2. Idem Res Academiae dirigit: Professorum, studiosorum et omnium Academicorum mores, studia et exercitia moderabitur.

3. Idem jus, utrumque Consistorium pro re nata convocandi, habebit. Minus in rebus gravioribus: Majus in maximi momenti rebus totum Academiae statum concernentibus; quae causae quales sint ex Cap. II § 5. constat.

4. Senatum minorem semel ad minimum singulis mensibus convocabit, exploraturus, quid in Academia agatur, quo loco sint omnia, quae ad Academiam pertinent.

5. Studiosorum advenientium testimonia inspiciet, ad Philosophiae Decanum examinandos mittet: quos, si a Decano approbata fuerit eorum eruditio, juramento adstrictos in album referet accepto à singulis pro operae suae premio dimidio thalero.

Iuramentum Studiosorum.

Ego N. N. sancte promitto, me velle hujus Academiae Rectori, dum in hac societate Studiosorum haereo, debitam obedientiam praestare; Academiae quoque statutis et Senatus Academici decretis lubens parebo, sive studiorum meorum directionem sive morum censuram concernant.¹³ Deinde injurias mihi illatas temere et ex proprio arbitrio palam vel occulte¹⁴ non ulciscar, sed in his et aliis mihi molestis casibus, Rectoris vel Senatus sententiae parebo. Tertio ex Academia non nisi cum bona Rectoris gratia discedam. Ejusdem inhibitione vel arresto detentus, non aufugiam, nec nisi debita satisfactione creditoribus praestita, suppellectilem et res meas ex urbe transportabo: Si ob crimen aliquod vel relegatus fuero vel ex Academia exclusus, statim ex hac academia et ex urbe discedens mandato Rectoris et Consistorii parebo. Promitto me quoque promoturum¹⁵ commoda Academiae, ad quencunque statum pervenero. Ita me DEUS adjuvet.

Uue rektori [ametissenimetamise] koosviibimine ei pikene järgmise päevani; kes sedasi toimib, saab vastavalt külaliste arvule senati otsusega rahatrahvi.

Kolmandaks: rektori kohustustest, samuti eksinute karistamisest

1. Rektor suunab oma juhtimistegevuses kõik jõud JUMALA auks, kuningriigi hüvanguks ning teaduste riigi ja Akadeemia arenguks.

2. Samuti juhib ta Akadeemiat: suunab õppejõudude, üliõpilaste ja kõigi Akadeemia liikmete kombeid, õpinguid ja tegevust.

3. Samuti on tal õigus asetleidnud sündmuste pärast kokku kutsuda kumbki konsistoorium: väike konsistoorium raskemate asjaolude puhul, suurem konsistoorium kogu Akadeemia olukorda puudutavatel tähtsatel hetkedel; millistel põhjustel, see on kindlaks määratud II peatükis §-s 5.

4. Väikse senati kutsub ta kokku vähemalt üks kord kuus, et teada saada, mis Akadeemias toimub, millises seisukorras on kõik see, mis Akadeemiasse puutub.

5. Jälgib saabuvate tudengite tõendeid, saadab nad filosoofiateaduskonna dekaani juurde eksamineerimiseks: kui nende õpetatus on dekaani poolt heaks kiidetud, kannab ta nad pärast vande andmist matrikliraamatusse, võttes igahelt oma töö eest tasuks pool taalrit.

Üliõpilase vandetöötus²⁶

Mina, N. N., töotan pühalikult, et nii kaua kui ma jään sellesse üliõpilaskonda, tahan ma osutada kohustuslikku kuulekust selle Akadeemia rektorile; samuti järgin meelsasti Akadeemia põhikirja ja Akadeemia senati määrusi, puudutagu need siis kas minu õppetöö korraldust või järelevalvet kommete üle. Edasi, ma ei maksa kätte järelemõtlematult ega oma suva järgi, ei salaja ega avalikult, minule osaks langenud solvamiste eest, vaid nii neil kui teistel minule ebameeldivatel juhtumitel allun ma rektori ja senati otsusele. Kolmandaks: ma lahkun Akadeemiast ainult heas läbisaamises rektoriga. Juhul kui mind kinni peetakse või arestiga karistatakse, ei põgene ma ära ega vea majakraami ega oma asju linnast ära enne, kui ma pole laenuandjatele võlgu hüvituseks ära maksnud. Kui mind mingi süüteo tõttu välja saadetakse või Akadeemiast välja heidetakse, allun ma rektori ja konsistooriumi käsule, lahkudes kohe Akadeemiast ja linnast. Töotan samuti kaasa aidata Akadeemia heaolule, mistahes positsiooni ma ka ei saavuta. Selles aidaku mind JUMAL.

6. Qvod si quos deprehenderit honorifico testimonio destitutos aut etiam infames et maleficos, nequaquam eos recipiet.

7. Minores lites vel solus dirimet adhibito Notario Academiae, qui omnia diligenter notet: vel causa id requirente vocato in Consilium uno atque altero, aut etiam omnibus Decanis Facultatum.

8. Graviore lites ad minus Consistorium; criminales, quae corporis inflictionem afferunt, ad majus referet, et in utrisque tenorem 4. 5. 6. 7 et 8 § c. I stricte servabit.

9. Dabit operam, ut à studiosis causas inter se agentibus, omnia latine proponantur, cum id è re sit Studiosorum et academiae¹⁶ honorificum; quod si cum civibus lis sit, aliud statuendum.

10. Rector multas à Consistorio decretas exigit, nec eas citra Consistorii consensum remittet.

11. Professoribus stipendia procurabit.

12. Correcturus Professore regulam CHRISTI sequetur.

13. In consistorio Rectori nullum debetur votum. Sententias a[utem] in causis, quae suae sunt jurisdictionis, à se vel Consistorio pronunciatas, nisi provocatio facta fuerit, exequetur¹⁷ idem, quod si id nequeat, Cancellarium vel Procancellarium invocabit, qui ipsi auxilio erunt,¹⁸ accersito vigilum praefecto et reliquis Academiae librariorumque famulis, [et] si necesse sit, ut cum homicidium aut aliud atrox crimen est commissum,¹⁹ advocatis e[tiam] arcis aut urbis apparitoribus, ne reus aufugiat.

14. Denique si violenter quid in Rectoratu egerit, convenire poterit legitime deposito Magistratu coram novo magistratu et consistorio majore. Qvod si Rectoris munus juxta ea, quae paulo ante consuta sunt, tradere recusaverit, tum senatus quidem eum ad deponendum Magistratum adiget; tergiversantem et contravenientem Cancellarius sua autoritate reprimet et mulctabit.

Quarto. De privilegiis Rectoris.

1. Rector post Cancellarium vel ViceCancellarium, ab ipso pro tempore constitutum, incedens in omnibus Academiae actibus publicis, in pompis et processibus academicis, ornatu academiae²⁰ Rectoribus concesso, praeeuntibus cum argenteis²¹ sceptris pedellis deducatur.

2. Qvoad corpus, famam, domum et bona possessa Sacrosanctus sit.

6. Kui rektor aga leiab, et keegi on auväärse töötuse hüljanud või ka autu ja kuritegelik, ei võta ta sellist mingil tingimusel tagasi.

7. Väiksemad tüliküsimused lahendab ta üksi Akadeemia sekretäri abil, kes kõik hoolikalt üles tähendab; või kui süüasi seda nõuab, kutsub ta nõupidamisele kas ühekahe või ka kõikide teaduskondade dekaanid.

8. Keerukamad tülid kannab ta ette väikeses konsistooriumis, suures konsistooriumis kuriteod, mis puudutavad füüsilist vägivalda; ning mõlemal juhul peab ta täpselt kinni I peatükis §-s 4, 5, 6, 7 ja 8 toodud põhimõtetest.

9. Teeb jõupingutusi, et tudengid ajaksid kõikides omavahelistes asjades läbi ladina keelega, kuna see oleks asja huvides tudengitele ja Akadeemiale auks; kui tekib tüli linnakodanikega, tuleb teisiti otsustada.

10. Rektor nõuab sisse konsistooriumi määratud trahvid ega tühista neid ilma konsistooriumi nõusolekuta.

11. Ta hoolitseb professorite palga eest.

12. Kui ta kavatseb professorit korrale kutsuda, järgib ta kristlikku põhimõtet.

13. Konsistooriumis pole rektoril mingit hääleõigust. Aga ta viib täide enda jurisdiktsiooni kuuluvates süüasjades enda või konsistooriumi väljaõeldud seisukohti, kui pole tegemist edasikaebusega; kui see pole võimalik, pöördub kantsleri või prokantsleri poole, kes talle abiks tulevad, kutsudes kohale [Akadeemia] vahtmeistri ja Akadeemia ülejäänud töötajad; ja kui on tarvilik — kui on toime pandud mõrv või mõni muu metsik kuritegu — kutsutakse juurde lossi- või linnavahid,²⁷ et süüdlane ei pääseks.

14. Lõpuks, kui ta oma rektoriaametit kuritarvitab, võib seaduslikult uue rektori kandidaadi ja suure konsistooriumi kohalolekul koguneda rektori tagandamiseks. Kui ta keeldub rektoriaametit üle andmast selle kohaselt, mis on enne otsustatud, siis kohustab senat teda ametit maha panema; kui ta viivitab ja tõrgub, siis ohjeldab ja trahvib teda kantsler oma autoriteedile toetudes.

Neljandaks: rektori privileegidest

1. Kõikidel Akadeemia avalikel pidulikel üritustel, akadeemistel rongkäikudel ja protsessioonidel sammub rektor akadeemiate rektoritele lubatud kaunistustes, saadetuna eeskäivatest hõbedasi skeptreid kandvatest pedellidest, kantsleri või tema poolt selleks ajaks määratud asekancleri järel.

2. Tema keha, au, maja kui ka varandus on puutumatud.

3. *Claves fisci et carceris in sua potestate habeat.*
4. *Studiosis digladiantibus gladium adimet; mulctæ²² dimidium sibi retinebit cum ea, quæ pro nominum inscriptione datur pecunia.*
5. *Publico sumptu publica negotia tractabit foris.*
6. *Per octiduum urbe abesse ipsi licebit; in maioribus feriis, per dies quindecim, constituto interea Prorectore. Ad lectiones et disputationes ordinarias minus quam ceteri adstrictus erit.*

Caput V.

De Prorectore.

1. *Quando illustris persona Rector eligitur, semper ei ex Consistorio is adjungetur¹ Prorector, ad quem alias ordinis ratione devolutus erat Rectoratus; atque hic Prorector simul cum Rectore renunciabitur, et juramentum præstabit, coetera Rector peraget.*
2. *Rectore absente eandem cum Rectore potestatem habebit Prorector.*
3. *Quod si Rector non constituerit Prorectorem resque talis incidat, quæ moram ferre non possit, Procancellarius vicem ejus obibit, deliberanda Consistorio proponet, sententias rogabit, cognoscet et in judicando ea sequetur, quæ supra constituta sunt.*
4. *Reditus a[utem] et ea, quæ solvi solent Rectori, cedent Prorectori.*

Caput VI.

De Deliberationibus.

1. *Consilarii vocati ad Consistorium frequentes venient, qui petulanter emanserint, arbitria poenâ mulctabuntur.*
2. *Rector aut qui ejus loco est causam aut¹ negotium latine proponet ordineque ab ultimis exorsus, singulos quid sentiant² rogabit.*
3. *Singuli Consilarii pro eo, quo Consistorio obstricti sunt juramento, quisque suam sententiam sine ulla subordinatione candide, constanter et modeste dicent,³ nec se metu aut*

3. Tema valduses on rahakassa ja kartseri võtmed.
4. Ta konfiskeerib mõõga duelli pidavatelt üliõpilastelt; rahatrahvist saab ta endale poole, koos selle rahaga, mida makstakse nimede matrikliraamatusse kandmise eest.
5. Väljaspool [Akadeemiat] ajab ta ametiasju riigi kulul.
6. Tal on lubatud linnast eemal viibida kaheksa päeva ja suuremate pühade ajal viisteist päeva, kusjuures vahepeal asendab teda prorektor. Tema kohustuste hulka kuulub vähem korralisi loenguid ja dispuute kui teistel.

V peatükk

Prorektorist

1. Kui rektoriks valitakse väljapaistev²⁸ isik, lisatakse talle konsistooriumist alati prorektor, kellele muul juhul oleks vastavalt üldisele korrale langenud rektoriamet;²⁹ ja see prorektor kuulutatakse alati välja koos rektoriga ja ta annab vande; muid asju ajab rektor.
2. Rektori eemalviibimise korral on prorektoril rektoriga võrdne võim.
3. Kui rektor ei ole määranud prorektorit ja tuleb ette selliseid asju, mis viivitust ei kannata, asendab teda prokantsler, kes esitab nõupidamist vajava asja konsistooriumile, küsib arvamusi, uurib ja otsustades järgib põhimõtteid, mis on ülalpool kindlaks määratud.
4. Prorektorile lähevad üle ka need sissetulekud, mis tavaliselt makstakse rektorile.

VI peatükk

Nõupidamistest

1. Konsistooriumi liikmed tulevad alati kohale; kes kergekäeliselt puuduvad, neid karistatakse äranaagemise järgi rahatrahviga.
2. Rektor või see, kes on tema kohal, kannab asja või seisukorra ladina keeles ette ja küsib, korra alusel kõige auväärsemast³⁰ alustades, igaühe käest, mida ta arvab.
3. Nõunikud ütlevad ühekaupa vastavalt vande, mille nad konsistooriumile on andnud, igaüks oma arvamuse ilma mingi sõltuvuseta selgelt, kindlalt ja rahulikult ja

gratia a dicenda veritate deterreri patientur, plura autem vota seu suffragia concludent.

4. *Si suffragiorum libertas in discrimen certum vocetur, duo vel plures eam causam disceptabunt in utramque partem, idque facient sine livore, sine favore partium, sine iniquitate et acerbitate, atque tum veniatur ad Calculos.*

5. *Quod si vel hoc vel alio quoque casu paria fuerint suffragia, potior sit ea sententia, ad quam Rector accesserit; licet alias jus dicendæ in Consistorio sententiæ non habeat; sed ejus [est] quæ ibi conclusa sunt et decreta pro virili exequi vel solum vel cum aliis, quos Constitutiones designant.*

6. *Quæ in Consistorio dicta deliberataque fuerunt, nemini liceat sub poena perjurii in aliterius fraudem eliminare, nisi hoc Rector et Consistorium fieri posse decreverint.*

7. *Nemo ex consiliariis Academiæ patrociniū⁴ suscipiet eorum, qui vel Senatori vel etiam civi oppidano injuriam vel vim intulerunt.*

Caput VII.

De ordine judiciorum et appellationibus.

1. *Primam instantiam solus Rector habebit, vel Notario vel Decanis adjunctis.*

2. *Quod si his sine strepitu res decidi aut transigi non possit, Rector eam ad Consistorium vel minus vel majus pro causæ cuiusque¹ conditione remittet ac devolvit.*

3. *Partes plenè audiantur, ut negotium rectius cognosci possit, sine tamen ullo processu, nisi magnitudo causæ aliud postulet, atque tum in capitalibus præsertim causis, consuetudo hujus regni observabitur.*

4. *Placuit S. R. M.^{II}, ut in causis quibusdam ad Cancellarium academiæ provocatio fiat, qui in his ea observabit, quæ supra c. 2 § 5 constituta sunt.*

5. *Ad hoc Cancellarii judicium provocare non licebit, nisi summa decem libras aut octoginta uncias excedat, aut nisi status academiæ in discrimen vocetur aut gravissima controversia præcipue Religionis orta sit.*

ei lase ei hirmul ega soosingusooril takistada end töö ütlema; paljusid asju otsustatakse hääletamisel.

4. Kui kindla otsuse tegemiseks võetakse appi hääletamisvabadus, arutavad kaks või rohkem [nõunikku] seda küsimust kummagi poole osas, teevad seda ilma pahatahtlikkusega, ilma pooli eelistamata, ilma vaenulikkuse ja teravusega ning siis minnakse hääletamise juurde.

5. Kui ka ühel või teisel korral on häälte arv võrdne, on eelistatum see arvamus, millega on liitunud rektor; olgugi et muidu pole tal konsistooriumis õigust oma otsust ütelda; vaid tema töö on täide viia, mida seal otsustatakse ja määratakse, nii kuidas ta suudab, kas siis üksi või koos teistega, keda põhikiri on selleks nimetanud.

6. Neid asju, mida konsistooriumis räägitakse ja arutatakse, pole lubatud kellelgi vandemurdmise ähvardusel teisi kahjustades välja lobiseda, välja arvatud, kui rektor või konsistoorium on otsustanud seda lubada.

7. Mitte ükski Akadeemia nõunik ei võta enda peale selliste kaitsmist, kes on kas raehärra³¹ või linnakodaniku suhtes kasutanud ülekohut või vägivalda.

VII peatükk

Kohtumõistmise ja edasikaebamise korrast

1. Esimeseks instantsiks on rektor ainuisikuliselt või koos sekretäri või dekaanidega.

2. Kui neil pole võimalik asja ilma häält tõstmata otsustada või kokkulepet saavutada, annab rektor selle asja üle kas suurele või väikesele konsistooriumile vastavalt selle süüasja tingimustele.

3. Pooled kuulatakse täielikult ära, et oleks võimalik asjaolusid õiglaselt uurida, aga ilma mingi kiirustamiseta — kui süüasja mahukus seda teisiti ei nõua — ja seejärel järgitakse, esmajoonel kõige raskemate kohtuasjade puhul, selle kuningriigi tavasid.

4. Pühale Kuninglikule Majesteedile meeldib, et mõningates süüasjades tehakse edasikaebus Akadeemia kantslerile, kes neis asjades järgib seda, mis on määratud ülalpool II peatükis §-s 5.

5. Kantslerile pole lubatud edasi kaevata, kui summa ei ületa kümnet naela või kaheksakümnet untsi või kui Akadeemia staatus pole ohtu seatud või pole tekkinud ülikomplitseeritud vastuolusid, eriti usu alal.

6. Nec ab hoc iudicio permittetur provocatio, sed supplicationibus apud S. R. M.^m res agetur.
7. Neque tamen licebit huic iudicio alienam jurisdictionem usurpare; occupabitur v[er]o præcipuè in rebus statum academici concernentibus.
8. Provocatio autem in genere et legitime fieri et ad superius iudicium tempore à legibus præfinito devolvi debet.

Caput VIII.

De electione Professorum, electorum confirmatione, introductione eorundemque Officio in g[er]ere et coërcitione.¹

I. De primo.

1. Professione vacante, facultatis Decanus intra tricesimum [diem], proposito Programme invitabit omnes ad nominandum alium, interea quisque [secum] dispiciet² de viro ei Professioni idoneo.
2. Ubi convenerint, Decanus monebit collegas, ut fideliter in rem consulant quisque pro ea fide, quam Facultati debet.
3. Re bene deliberata Decanus nomina à Collegio designatorum ad Rectorem deferat.
4. Rector deinde adhibito Procancellario in Consistorio majore³ diligentissime omnibus circumstantiis examinatis definiet, quis, aut uter eorum, qui a Decanis nominati sunt, sit aptior, ut professioni præficiatur; an vero alius sit præferendus.
5. Habebunt a[utem] hi electores ubique rationem publicæ utilitatis, non gratiæ, non propinquitatis, non affinitatis, non amicitia, non ullius privati commodi; sed lex summa illis erit: Salus Academiae.

II. De Professorum electorum Confirmatione.

Professor unanimiter electus Cancellario præsentabitur à Senatu academico cum commendatione Rectoris p. t. cui Procancellarius subscripserit: idque ideo fiet, ut confirmari à S. R. M.^{te} possit. Is enim solus erit Professor, quem S. R. M.^{as} sua confirmatione approbaverit.⁴

6. Kantsleri otsust edasi kaevata ei lubata, vaid asi lahendatakse Püha Kuningliku Majesteedi juures supliikidega.³²

7. Selle otsuse suhtes pole lubatud kehtestada teist jurisdiktsiooni; eeskätt tegeldakse ju Akadeemia olukorda puudutavate asjadega.

8. Edasikaebamine peab aga üldiselt võetuna sündima seaduslikult ning [kaebused peab] kõrgemale kohtule edasi antama seadustes fikseeritud ajal.

VIII peatükk

Professorite valimisest, valitute kinnitamisest, ametisse pühitsemisest, nende kohustustest üldiselt ning karistustest

I. Valimisest

1. Kui professori ametikoht on vakantne, kutsub teaduskonna dekaan nähtavale kohale pandud programmiga kolmekümne päeva jooksul kõik uue professori nimetamiseks kokku, vahepeal mõtleb igaüks läbi sellele kohale sobivad mehed.

2. Kui nad on kokku tulnud, manitseb dekaan kolleege, et nad annaksid kohuse-ruult nõu, juhindudes igaüks töotusest, mis ta on teaduskonnale andnud.

3. Olles asjaolud korralikult läbi kaalunud, annab dekaan rektorile edasi kollee-giumi märgitute nimed.

4. Seejärel otsustab rektor suures konsistooriumis prokantsleri juuresolekul — olles ülima hoolega uurinud kõiki asjaolusid —, kes või kumb neist, kes olid nimetatud dekaanide poolt, oleks kohasem professoriks määrata või tuleks eelistada kedagi teist.

5. Neil valijatel on kõiges põhimõtteks üldine kasu, mitte aga soosing, sugulus, hõimlus, sõprus või mingi isiklik kasu, nende ülimaks seaduseks on Akadeemia hüväng.

II. Valitud professorite kinnitamisest

Ühehäälselt valitud professori esitab kantslerile Akadeemia senati koos sel ajal ametis oleva rektori soovitusega, millele prokantsler alla kirjutab. Seda tehtagu selle-pärast, et Püha Kuninglik Majesteet võiks professori kinnitada. Nimelt saab professo-riks ainult see, kelle Püha Kuninglik Majesteet oma kinnitusega on heaks kiitnud.

III. De eorum Introductione.

1. Rector novum Professorem, ubi juramento cum obstrinxit et in album Professorum retulit, publico program[m]ate typis excuso pridieque proposito, postridie introducet⁵ solenniter: curabitque, ut professionis illius, quæ hactenus vacaverat, exercitia quam citissime revocentur.

Iuramentum a[utem], quod quisque Professor præstabit, tale est.

Ego N. N. sancte promitto⁶ me in vera fide sacris scripturis patefacta, et Apostolico, Nicano, Athanasiano symbolis breviter expressa, ac genuina Augustana Confessione (à Concilio Upsaliensi recepta) ad vitæ finem perseveraturum.⁷ Deinde Ser[enissimo] ac Potentis[simo] principi ac Domino Domino Regi nostro clementissimo debitam obsequentiam et fidelitatem præstabo, quæ patriæ et Reipubl. statui conducant promovebo, incomoda pro viribus avertere studebo. Tertio in officio diligentiam adhibebo, in iis, quæ ad juventutis rectam informationem faciunt. Prolixitatem et perplexitatem omnem fugiam, et discentium Ingeniis, utilitati et instituto fideliter, et quantum potero, me accomodabo. Quarto Collegis fidelem et humanum me exhibebo. Studiorum et academici commoda, quacunque honesta ratione licebit, promovere studebo. Ita me Deus adjuvet!

IV. De eorundem officio in genere.

1. Pro loco in facultate disputabit.

2. Diebus ordinariis docebit, quotannis semel vel etiam, si Senatui academico visum fuerit, bis disputabit. Discipulos, antequam Rector Magistratu abeat, præsentibus Rectore, Decano et Collegis Facultatis examinabit; modum docendi Constitutionibus præscriptum servabit, omnibus actibus⁸ publ[icis] intersit, nisi cum valetudo, aut vis major, aut luctus, dies Festi, auditorum raritas, aut id genus alia gravis causa impederit.

V. De coercionem.

1. Philosophiæ et linguarum Professor quoties de industria neglexerit lectionem, Svecicum Thalerum; Doctor facultatum thalerum uncialem fisco academici solvet.

III. Ametisse pühitsemisest

I. Kui rektor on uuel professorilt vande vastu võtnud ja professorite nimekirja kandnud ning eelmisel päeval on avalik trükitud plakat välja pandud, pühitseb rektor uue professori päev hiljem pidulikult ametisse; ja ta hoolitseb, et selle siiani tühja professuuri tegevus võimalikult kiiresti taastataks.

Aga vanne, mille iga professor annab, on selline:

Mina, N. N., töotan pühalikult, et ma püsin elu lõpuni tõeses usus, mis on Pühakirjas ilmutatud ning apostlikus, Nikaia ja Athanasiose usutunnistuses lühidalt väljendatud, ning muutmata Augsburgi usutunnistuse juures (mis on aktsepteeritud Upsala kirikukogu poolt). Seejärel osutan väljapaistvaimale ja võimsaimale valitsejale ja isandale ..., meie üliarmulisele kuningale kohustuslikku kuulekust ja ustavust; edendan asju, mis isamaa ja riigi olukorrale kasu toovad, püüan jõukohaselt kahju eemal hoida. Kolmandaks suhtun oma kohustustesse hoolikalt, ka sellesse, mis aitab kaasa noorsoo õigele kujundamisele. Hoidun igasugustest liialdustest ja ebaselgusest õpetamisel ning pühendun kohusetruult, ja nii kuidas suudan, õpilaste vaimuannetele, kasule ja kasvatamisele. Neljandaks olen kolleegidele usaldusväärne ja heatahtlik. Püüan edendada õppimise ja Akadeemia heaolu, nagu seda iganes lubavad sündsad põhimõtted. Selles aidaku mind Jumal!

IV. Nende kohustustest üldiselt

I. Vastavalt kohale teaduskonnas ta korraldab dispuute.

2. Ta peab määratud päevadel loenguid, dispuuteerib igal aastal üks või isegi — kui Akadeemia senat selle heaks kiidab — kaks korda. Enne, kui rektor ametist lahkub, eksamineerib ta üliõpilasi rektori, teaduskonna dekaani ja kolleegide juuresolekul; ta järgib põhikirjaga ettekirjutatud õpetamisviisi, osaleb kõigil avalikel üritustel, kui teda ei takista tervislik seisund või paratamatud jõud või lein, püha, kuulajaskonna vähesus või mõni muu seda laadi oluline põhjus.

V. Karistustest

I. Iga kord, kui filosoofia- ja keelteprofessor jätab ettekavatsetult loengu pidamata, maksab ta Akadeemia kassasse Rootsi taalri, teiste teaduskondade doktorid untsiaal-taalri.³³

2. *Qvi negligenter in Officio versatus fuerit, nec monitis Procancellarii, Rectoris et Consistorii paruerit, parte stipendii privabitur, secundum Consistorii censuram.*

3. *Qvi contumax fuerit, aut qvi propter alias enormes offensiones, propter schismata, Dissensiones, factiones, quibus sub exercitiorum aut alicujus prætectu juventutem ad se pertrahit,¹⁰ potentiam justo majorem acquirit, aut aliis etiam occasionibus sibi dominatum super alios quærit, item propter vitia manifesta, in quibus incorrigibiliter pergit, tolerari sine dedecore et damno academiæ nequit, cognitâ causâ Cancellarii, Rectoris et Consistorii publici judicio ab officio removebitur.*

Caput IX.

De Decanis facultatum, eorum electione et officio.

1. *Decani singuli à suâ facultatis collegis semper novi eligantur, quando novus Rector introducitur, à senioribus ad juniores descendendo.*

2. *Horum officium erit, intra¹ 8 diem post introductionem novi Rectoris Decanus suæ facultatis collegas convocabit, et singuli suos sub fide facultati academiæ debitâ monebunt, ut quisque professorum, quid proposuerit sub præcedente Rectore, manu sua exhibeat et testetur.*

3. *Has designationes singularum facultatum Decani exhibebunt Rectori novo, ut de cujusque diligentia judicet cum Consistorio majori; et qvi fraudulenter suum officium peregerit, mulctetur juxta superiores Constitutiones.*

4. *Eodem quoque tempore de lectionibus sub isto novo Rectore [a] singulis proponendis concludent, et earum² catalogum Rectori offerent, qvi eum curabit publicari.*

5. *Pertinebit quoque ad eosdem, ut in disciplinam et mores studiosorum suæ facultatis inquirant, et si quos minus recte sua studia instituere intellexerint, eos in collegium³ vocatos gravissime admoneant, et quos inemendabiles senserint, Rectori et Consistorio per cursorem nominent.*

6. *Idemque⁴ Decani quisque responsa petentibus dabit facultatis nomine, vel de suo, vel si gravior res fuerit, de totius facultatis consilio. Privatorum publicorumque exercitiorum curam gerent. Theses inspicient et de iis judicabunt, adhibitis Collegis vel omnibus vel plerisque, si opus*

2. Kes oma ametis hooletult tegutseb ega ilmu prokantsleri, rektori ega konsistooriumi manitsuste peale, sellelt võetakse ära osa palgast vastavalt konsistooriumi otsusele.

3. Kes on isemeelne või kes saavutab lubamatult suure võimu liiga suurte ebakõlade tõttu teiste vahel — lõhede, eriarvamuste, parteide tõttu, millesse ta kooliharjutuste või mõnel muul ettekäändel noori enesega kaasa tõmbab, või taotleb domineerimist teiste üle ka muudel juhtudel, samuti ilmsete pahede tõttu, millest ta parandamatult kinni hoiab ja mida pole võimalik sallida ilma Akadeemiat häbistamata ning kahjustamata, see tagandatakse ametist pärast süüasja uurimist kantsleri, rektori ja konsistooriumi avaliku otsusega.

IX peatükk

Teaduskondade dekaanidest, nende valimisest ja kohustustest

1. Kui uus rektor ametisse pühitsetakse, valitakse alati oma teaduskonna kolleegide poolt uued dekaanid, alustades vanematest ja liikudes alla nooremateni.

2. Uute dekaanide kohustuseks on kutsuda kaheksa päeva jooksul pärast uue rektori ametissepühitsemist oma teaduskonna kolleegid kokku ja meenutada kõigile teaduskonna kohustusi Akadeemia suhtes ja et iga professor oma käega veelkord kinnitaks ja tõendaks seda, mida on lubanud eelmise rektori ajal.

3. Teaduskondade dekaanid annavad need tõendused üle uuele rektorile, et see otsustaks koos suure konsistooriumiga nende hoolsuse üle; ja kes on täitnud oma kohust lohakalt, seda trahvitakse ülaltoodud konstitutsioonide järgi.

4. Samal ajal teevad dekaanid otsuse ka loengute kohta, mida uue rektori ajal keegi peab, ja annavad loengute nimekirja rektorile, kes kannab hoolt selle avalikustamise eest.

5. Nende pädevusse kuulub ka see, et nad uuriksid oma teaduskonna üliõpilaste õppimist ja kombeid, ja kui nad märkavad, et mõni ei tule oma õpingutega korralikult toime, kutsuvad selle kolleegiumi ette ja manitsevad tõsiselt, ning kui keegi näib parandamatuna, tuleb sellest teenri kaudu rektorile ja konsistooriumile teatada.

6. Needsamad dekaanid annavad küsijatele vastuse igaüks oma teaduskonna nimel, kas omal äranägemisel või pidades nõu kogu teaduskonnaga, kui asi on raskem. Nad kannavad hoolt era- ja avalike kooliharjutuste eest. Nad jälgivad esitatavaid teese ja

fuerit; tum caveant, ne quicquam vel prosâ vel versu excudatur, quod alicujus Professoris censura^s prius non fuerit subjectum, atque ab eo approbatum.

7. Eorundem Decanorum erit, ut accersiti adsint Rectori in iis causis, de quibus in præcedentibus fuit constitutum.

8. Quisque Decanus suæ facultatis auditores in classes distribuet, nomina recensebit, ut lectionibus, Disputationibus, examinibus intersint, urgebit; nuper advenientes Studiosos, si ad nullam superiorem Facultatem se adhuc applicuerint, examinabit, et si qui rudiores sint, qui privatis præceptoribus alendis non sufficiunt, hos vel ad scholam particularem, vel ad Stivam, uti habet proverbium, seu aliud vitæ genus, cui idonei sunt, remittet.

Cap. X.

De Sessionibus et processionibus.

1. In publicis actibus academiæ post Cancellarium vel Procancellarium ab ipso constitutum ingreditur Rector: hunc sequuntur Comitum et Baronum filii, qui studiorum gratia in academia vivunt, post hos singularum¹ facultatum professores.

2. In consessibus publicis Cancellarius vel Procancellarius et Rector cum ordinariis professoribus sedent ad sinistram Cathedrâ, ita: post Rectorem Theologi, deinde J[uris]C[onsul]Ti. J[uris]c[onsul]tos sequuntur Medici, postea Philosophi; Scholæ item Rector, Doctores et civitatis Diaconi.² Qvæstor academiæ, si gradum habeat, aut alias³ probe doctus, inter Philosophos considebit,⁴ habitâ temporis in loci assignatione seu occupatione ratione, quo nempe receptus est ad officium; quam ordinis rationem non solum inter se Philosophi, sed caterarum quoque Facultatum Doctores servabunt. Qvestor a[utem] idiota aut indoctus inter Professores semper est ultimus. Qvod si quis Superioris Facultatis Doctor ad professionem Philosophicam adhibitus fuerit, is inter Philosophos locum sibi à Facultate adsignatum obtinebit. In quacunque Facultate, ut quisque tempore, sic loco erit posterior, nisi in honorifica functione antea vixerit, talibus vero locum pro qvalitate personæ facultas cum ordinario Senatu assignabit. Et quamquam ex recepta consuetudine academiarum facultatum Doctores sunt priores Magistris: prius tamen quam Doctores et Magistri ad publicum docendi munus adhibeantur, posteriores sunt omnibus Professo-

otsustavad nende üle, kas siis kõikide või mitme kolleegi abiga, kui selleks on vajadus. Veel on nad valvel, et ei lastaks trükki midagi ei proosas ega värsivormis, mis pole veel mõne professori hinnangut saanud ega selle poolt heaks kiidetud.

7. Samuti on dekaanide ülesandeks, et nad oleksid rektorile abiks, kui neid kutsutakse, asjus, mis eelnevates peatükkides on määratud.

8. Iga dekaan jaotab oma teaduskonna kuulajad klassidesse, märgib üles kõigi nimed, nõuab, et nad käiksid loengutel, disputatsioonidel, eksamitel; eksamineerib äsja saabunud üliõpilasi, kui need ei ole veel pöördunud mõne kõrgemalseisva teaduskonna poole, ning kui nad on veel tahumatud, kui nad ei ole veel küllalt eraõpetajate koolitust saanud, saadab ta nad tagasi kas partikulaarkooli³⁴ või adra taha, nagu on kõnekäänd, või mõnele muule erialale, mille jaoks nad on paslikud.

X peatükk

Istekohtadest ja protsessioonidest

1. Akadeemia avalikel üritustel sammub kantsleri või tema määratud prokantsleri järel rektor; siis järgnevad krahvide ja parunite pojad, kes on Akadeemias seoses õpingutega, pärast neid professorid teaduskondade kaupa.

2. Avalikel istungitel istuvad kantsler või prokantsler ja rektor koos korraliste professoritega vasakul pool kateedrit järgmiselt: rektori järel teoloogid, seejärel juristid. Juristidele järgnevad meedikud, seejärel filosoofid; samuti kooli rektor, doktorid ja linna diakonid. Kui Akadeemia kvestoril³⁵ on kraad või on ta õpetatus muul viisil tõendatud, istub ta filosoofide keskel; seejuures kehtib kohtade määramisel ja hõivamisel ajaline kriteerium, nimelt see, millal keegi on ametisse võetud. Sellest järjekorra põhimõttest ei pea omavahel kinni mitte ainult filosoofid, vaid ka teiste teaduskondade doktorid. Harimatu ja mitteõpetatud kvestor on aga professorite reas alati viimane. Kui mõne kõrgema teaduskonna doktor on filosoofiaprofessori kohustes, siis säilitab ta filosoofide hulgas olles endale teaduskonna poolt ettenähtud koha. Neile, kes mistahes teaduskonnas on ajaliselt hilisemad ja vastavalt koha poolest kaugemad ning kes ei ole varem austusväärseid ülesandeid täitnud, määrab istekoha teaduskond koos suure senatiga isiku omaduste järgi. Ja ehkki akadeemiates aktsepteeritud tava kohaselt on teaduskondade doktorid enne magistreid, vaatamata sellele, et magistrid lähevad õpetamisametiga varem avalikkuse ette kui doktorid, istuvad nad

ribus. Sic Decani singularum facultatum primum locum in publicis congressibus tenebunt. A dextro v[ero] Cathedra latere juxta illam⁵ sedebunt viri honoratiores, Regni Senatores, post hos comitum [et] baronum filii.

3. In exequialibus pompis, quæ sunt academicis et urbanis civibus communes, post Professores proximum locum tenebit senatus et magistratus urbanus cum præfecto arcis, hos studiosi sequentur, quos postea civium multitudo claudit. Profuerit tamen ad mutuum honorem, amicitiam, concordiam, si in congressibus et conviviis⁶ cum honoratioribus civibus æqualitas servetur, et ex iis quibusdam ab opposita parte mensæ vel domus, si mensæ quadratæ sint, locus tribuatur, præcipue literatis, et ætate usuque rerum multiplici conspicuis.⁷

Cap. XI.

De Questore, ejus electione et Officio.

1. Questor Academia à senatu majore eligitur¹ Sacraque M.^{ti} Regiæ ad confirmandum nominabitur per Cancellarium et commendabitur. Eligitur autem literatus, fidus, qui aliquandiu in academiis vixit, qui statum et salutem academiae amat et illum bene perspectum habet.

2. Ejusdem officium et munus erit (α) curabit bona et fundos academiae (β) redditus tempestive colliget, eos in nummum convertet² ac ærario inferet, dimidium summæ ad 30 diem Decembris, reliquum intra 23 Iunij (γ) domicilia et cubicula studiosis aliisque membris academiae petentibus precio locabit; professoribus v[ero] indigentibus, gratis (δ) Rationes accepti et expensi circa Festum Michaelis Rectori et duobus à Concilio deputatis professoribus reddet bis descriptas, de quibus alterum exemplar in archivis academiae reponetur, alterum Academiae Cancellario exhibebitur in Regia Camera asservandum.

Cap. XII.

De Adjunctis Philosophiæ eorumque officio.

Philosophica¹ Facultati quatuor extraordinarii adjungentur. Hi (1) bis quotannis aut etiam sæpius disputabunt publice (2) privatim linguas et Philosophiam docebunt et disputationibus

kõikide professorite järel. Nõnda saavad eri teaduskondade dekaanid avalikel kogunemistel esimese koha. Kateedri paremal poolel istuvad [selle kõrval] auväärsemad mehed, kuningriigi senaatorid, pärast neid krahvide ja parunite pojad.

3. Matuserongkäikudes, mis on Akadeemia ja linna alamatele ühised, saavad professorite järel järgmise koha linna raad koos asehalduriga, neile järgnevad üliõpilased, [rongkäigu] lõpetab seejärel linnakodanike hulk. Siiski tuleb vastastikusele austusele, sõprusele, üksmeelele kasuks, kui kogunemistel ja koosviibimistel säilitatakse võrdsus auväärsemate linnakodanikega, ja mõnede, eeskätt haritutele ning vanuselt ja mitmesuguselt kasult tähelepanuväärsetele pakutakse koht laua või ruumi vastaspoolel, kui laudad on nelinurksed.

XI peatükk

Kvestorist, tema valimisest ja kohustustest

1. Akadeemia kvestori valib suur konsistoorium ja teda nimetatakse ning soovitakse kantsleri kaudu Pühale Kuninglikule Majesteedile kinnitamiseks. Valitakse haritud ja usaldusväärne isik, kes on olnud Akadeemias mõnda aega, kes hoolib Akadeemia asjadest ja hüvangust ning on Akadeemiat hästi tundma õppinud.

2. Tema kohuseks ja ametiks on: a) ta hoolitseb Akadeemia varade ja maavalduste eest; b) kogub õigeaegselt sissetulekud, vahetab need rahaks ja kannab kassasse; poole summast 30. detsembriks, ülejäänud 23. juuni paiku; c) üürib raha eest välja eluaseid ja ruumid tudengitele ning teistele Akadeemia liikmetele, kes seda taotlevad, peavarjuta olevatele professoritele aga tasuta; d) annab mihklipäeva paiku rektorile ja kahele nõukogu volitatud professorile üle tulude ja väljaminekute arved kahes eksemplaris, millest üks hoitakse alal Akadeemia arhiivis, teise annab Akadeemia kantsler üle kuninglikus arhiivis säilitamiseks.

XII peatükk

Filosoofiateaduskonna adjunktidest ja nende kohustustest

Filosoofiateaduskonna juurde võetakse neli erakorralist adjunkti. Nad: 1) peavad kaks korda aastas või ka tihedamini avalikke disputatsioone; 2) õpetavad eraviisiliselt

philosophicis juventutem exercebunt; idque horis et diebus extraordinariis: pro quo labore præter salarium, premium ab auditoribus accipient.

Caput XIII.

De Notario Academia.

1. *Notarius eodem modo, quo Quæstor et iisdem requisitis eligitur juris civilis et Philosophia non ignarus.*

2. *Officium ejus (1) acta et disceptationes in Consistorio bona fide consignare (2) sententias fideliter concipere, descriptas partibus requirentibus communicare (3) tenere rationem mulctarum à senatu impositarum (4) quæ publico nomine scribenda sunt exarare (5) Negotia academia jubente senatu domi forisque perficere (6) judicia ut et definitiones seu sententias Consistorii ante Rectoratus mutationem præsentare Rectore in Archivum reponere.*

Caput XIV.

De ministris publicis eorumque officio.

Famuli academiae seu pedelli à Senatu bini constituentur. Hi (1) per vices Rectoris jussa quotidiana expedient, et in adibus Rectoris quotidie hora 12 et si opus fuerit hora 8 matutina adesse tenentur. (2) Si multiplicantur negotia, uterque aderit. (3) In processibus, promotionibus et omnibus actibus publicis Rectori præsto erunt. (4) Carceris et captivorum curam gerent, claves carceris bene asservabunt et ad Rectorem quotidie afferent. (5) Alter vero eorum mensæ communi pauperum studiosorum inserviet ministrando cibum, potum, salem, orbes, luminaria et coetera necessaria. (6) Stipem à Studiosis bis in anno colligent à singulis solidum unum, à nobilibus et Magistris quaternos, idque mense Majo et Octobr[i]. (7) Studiosorum censuram simul agent et nomina libro inferent designatis etiam hospitibus. Quicumque ad Rectoris mandatum carceri includitur, priusquam dimittatur, famulo thaleri quadrantem solvat.

keeli ja filosoofiat ning korraldavad noortele harjutustunde filosoofilisteks disputatsioonideks, seda teevad nad väljaspool tunniplaani jäävatel tundidel ja päevadel; selle töö eest saavad nad peale palga tasu ka kuulajatelt.

XIII peatükk

Akadeemia sekretärist

1. Sekretäriks valitakse samal viisil ja samade nõudmistega nagu kvestoriks tsiviilõiguses ja filosoofias haritud inimene.

2. Tema kohustuseks on: 1) kohusetruult kirja panna tegemised ja vaidlused konsistooriumis; 2) usaldusväärselt sõnastada seisukohad, informeerida kirjapandust vaidlevaid pooli; 3) pidada arvet senati määratud trahvide kohta; 4) panna kirja see, mis tuleb teada anda avalikkusele; 5) ajada Akadeemias ja väljaspool senati korraldusel Akadeemia asju; 6) konsistooriumi otsused nagu ka eeskirjad ehk määrused anda hoiule arhiivi enne rektori vahetust rektori juuresolekul.

XIV peatükk

Pedellidest ja nende kohustustest

Akadeemia teenrid ehk pedellid määrab senat kahekaupa. Nad: 1) viivad iga päev kordamööda täide rektori korraldusi ja on kohustatud iga päev kell 12 ja — kui on tarvidus — kell 8 hommikul rektori eluaseme juures olema. 2) Kui asjaajamisi on palju, tulevad mõlemad. 3) On rektori juures rongkäikudel, promotsioonidel ja kõikidel avalikel üritustel. 4) Peavad hoolt kartseri ja vangide eest, valvavad hoolikalt kartseri võtmeid ja viivad need iga päev rektorile. 5) Üks neist teenib vaeste tudengite ühise söögilaua juures, ulatades toitu, jooki, soola, nõusid, valgustust ja muud vajalikku. 6) Koguvad kaks korda aastas igalt tudengilt osamaksuks ühe killingi,³⁶ aadlikelt ja magistreilt neli killingit — ja teevad seda mais ja oktoobris. 7) Peavad ühtlasi järelevalvet tudengite üle ja kannavad raamatusse öömajale võetute nimed. Igaüks, kes rektori käsu peale kartserisse suletakse, peab enne lahtilaskmist tasuma teenrile veerand taalrit.

Caput XV.

De Depositione.

1. Depositionis immanitas et obscenitas amplius non feretur; vexatio ludicra, quæ fit ænigmaticis et aliquid utilitatis in se habentibus quæstionibus, et aliis quibusdam ritibus, tolerari posse videtur, dummodo se intra fines modestiæ et verecundiæ contineat¹ et ad demonstrandam inscitiam dirigatur.²

2. Cumque præsentè Decano Philosophiæ hic studiosos initiandi ritus peragi soleat, ejus erit hæc ita moderari omnia, ut ratio honestatis habeatur et in paucorum familiarium præsentia peragatur.

3. Erit etiam Decani accurato examine explorare initiandi mores, ingenium, progressum in studiis, ut iudicare³ possit, ad quam lectionum classem eum adjungere debeat.⁴

4. His peractis à Decano in librum cum designatis lectionibus adscribetur, et ab eodem ritu usitato absolutus in Studiosorum numerum referetur, admitteturque ad exercitia privilegiaque aliis academiæ civibus permissa.

5. Decano pro labore singuli initiati duas solvent marcas, famulo academiæ ad sumptus vini et officii præstiti præmium solidos 6, qui famulus eosdem statim ad Rectorem ducet. Depositori vero dimidium Thalerum.

Caput XVI.

De promotionibus, qui promovendi, quomodo examinandi, qui ritus adhibendi, qui sumtus faciendi Candidatis, quid¹ his gradus conferant, quid² de his peculiare statutum.

1. Qui promovendi.

(1) In genere promotores id spectabunt præcipue, ut qui in studiis laudabiliter sunt versati, quique honestis sunt³ moribus, debito honore exornentur. Hos si quos esse viderint Facultatum singularum Decani, publico programme typis excuso invitabunt, ut intra certum præfixum diem dent sua Decano nomina.

XV peatükk

Depositsioonist³⁷

1. Toorest ja harimatut depositsiooni enam ei sallita; meelelahutuslik proovilepanek, mis seisneb konksuga ja endas mõningat kasu sisaldavate küsimuste esitamises, ja mõnedes muudes kombetalitustes, näib olevat talutav, kuni see püsib mõõdukuse ja lugupidamise piirides ning selle eesmärk on osutada harimatusele.³⁸

2. Kuna üliõpilaste sissepühitsustalitus tavatsetakse siin teha filosoofiateaduskonna dekaani juures, siis tuleb dekaanil seda kõike juhtida nii, et peetaks kinni au põhimõttest ja toimetataks väheste lähedaste juuresolekul.

3. Dekaanil ülesandeks on hoolsalt eksamineerides uurida sissepühitsetava kombeid, võimeid, edasijõudmist õpingutes, et ta võiks otsustada, millisesse loengute klassi too tuleks paigutada.

4. Kui see on tehtud, kirjutatab dekaan ta raamatusse koos talle määratud loengutega, ja kui see tavapärane kombetalitus on lõpule viidud, kantakse ta tudengite nimekirja, lubatakse õppetöle ja talle antakse Akadeemia teiste kodanike privileegid.

5. Dekaanile tasub iga sissepühitsetu tema vaeva eest kaks marka,³⁹ pedellile veinikuludeks ja kohusetäitmise tasuks kuus killingit, mille pedell kohe rektorile viib. Depositiitorile⁴⁰ [maksab] aga pool taalrit.

XVI peatükk

Promotsioonidest; keda tuleb promoteerida, mil viisil eksamineerida; milliseid kombeid kasutada; kandidaadi vajalikud väljaminekud, mida kraad neile kaasa toob; nende üksikasjalisemast korraldusest

I. Keda tuleb promoteerida

(I) Üldiselt peavad promoteerijad esmajoones silmas seda, et teenitud austusega ülistataks neid, kes on olnud kiiduväärsed õppetöös ja kes on austusväärsete kommetega. Kui eri teaduskondade dekaanid leiavad selliseid olevat, kutsuvad nad neid avaliku trükitud plakatiga üles, et nad annaksid kindlaksmääratud päeva jooksul oma nimed dekaanile teada.

(2) *Speciatim v[ero] ad gradum philosophicum nemo admittetur, nisi qui annos 6 philosophiæ studio impenderit, in coeteris facultatibus annos tres, postquam philosophiæ studium ritè exegit, isti facultati sedulo vacaverit.*

(3) *In Theologia v[ero] nemini conferetur gradus, nisi ei, qui in docendi munere honorifico sit constitutus, aut ad ejus modi officium rite designatus, magisque conferetur ei, cui gradus offertur, quam qui eum ambit.*

2. *Quomodo examinandi tum privatim tum publice,
ubi et de loco cuique adsignando.*

(1) *Candidatos, qui sua nomina professi sunt, facultatis Decanus in locum consistorii convocabit, ibique præsentibus [omnibus] ad id rite per cursorem invitatis collegis, quid⁴ petierint, exponet, laudabitque eorum studium,⁵ suam⁶ et collegarum voluntatem ipsis testabitur: denunciabitque morum censuram et eruditionis ipsis subeundam esse, utque singuli se domi contineant et per ministrum publicum vocati ad locum examina, unum privatum, alterum publicum.*

(2) *Hinc bina Candidatis instituentur examina, unum privatum, alterum publicum.*

(3) *Privatumque ita peragetur⁷ (a) Decani superiorum facultatum, adhibitis omnibus suis Collegis: Philosophiæ v[ero] Decanus selectis ex collegarum numero [quinque] professoribus, qui præcedenti⁸ examini cum aliis Candidatis et tum promotis habito non interfuerunt, per vices operas suas conferendo, singulos examinabunt; in quo examine duas horas consument, diligenterque cujusque⁹ profectum in iis omnibus, quæ ad facultatem spectant, explorabunt. (b) Peracto examine, Decanus cujusque facultatis Candidatum hortabitur, ut hæc studia non negligat, sed in posterum multo magis colat, inque iis se exerceat. Exigetque¹⁰ ab eodem, ut sub fide juramenti, conceptis verbis sancte promittat, se in omni vita honestatem sectaturum ac in moribus et vestitu decentiam et gravitatem observaturum,¹¹ omniaque acturum, quæ academiæ sunt honori et usui, quæque suæ personæ dignitatem concilient, ad quemcunque statum pervenerit, denique se contentum fore loco, quem sibi Decanus cum facultatis professoribus adsignaturus sit.*

(4) *Publicum examen consistit in disputationibus et lectionibus, et quidem Disputationes ita peragentur. (a) Paucis post privatum examen diebus, instituentur more solito, h[oc] e[st] ut quisque ad sua themata respondeat. (b) Illis præsidebit vel Decanus vel [alius] à facultate*

(2) Kitsamalt aga: filosoofiakraadi taotlema lubatakse ainult sellist, kes on kuus aastat pühendunud filosoofiaõpingutele, teistes teaduskondades sellist, kes pärast seda, kui filosoofiaõpingud on tavakohaselt läbitud, on kolm aastat hoolikalt pühendunud vastavale distsipliinile.

(3) Teoloogias antakse kraad üksnes sellisele, kellel on head eeldused õpetamise auväärseks ametiks või kes on ametlikult nimetatud seda laadi ametisse, ja pigem antakse kraad sellele, kellele kraadi pakutakse, kui sellele, kes seda ise taotleb.

2. Mil viisil eksamineerida nii eraviisiliselt kui ka avalikult, seejärel ka igapähele osaksmääratud kohast

(1) Teaduskonna dekaan kutsub kandidaadid, kes oma nimed üles on andnud, konsistooriumisse kokku ja selgitab seal kõikide kolleegide juuresolekul, kes selleks tavakohaselt teenri vahendusel kohale on kutsutud, mida nad taotlevad, ja kiidab kandidaatide püüdlikkust ning teeb neile teatavaks enda ja kolleegide tahte. Ta teatab, et nad peavad läbi tegema kommete ja õpetatuse kontrolli ning manitseb neid, et kandidaadid püsiksid kodus, ja kui avalik teenija neid kutsub, tuleksid dekaani määratud eksamikohta.

(2) Siis korraldatakse kandidaatidele kaks eksamit, üks eraviisiline, teine avalik.

(3) Eraviisiline eksam korraldatakse nõnda: (a) Kõrgemate teaduskondade dekaanid koos kõigi oma kolleegidega: filosoofiateaduskonna dekaan koos viie professoriga, valitud kolleegide seast, kes ei ole osa võtnud eelnevast teiste kandidaatide eksamineerimisest ega järgnenud promotsioonist, eksamineerivad kandidaate ühekaupa vaheldumisi oma küsimusi esitades; nad kulutavad selleks eksamiks aega kaks tundi ja selgitavad hoolikalt igapähe edasijõudmist kõiges, mis kuulub vastavasse distsipliini. (b) Kui eksam on läbi, manitseb vastava teaduskonna dekaan kandidaati, et see ei jäta oma eriala hooletusse, vaid arendaks seda tulevikus palju enam ja end selles harjutaks. Samuti nõuab ta, et kandidaat vandega töötades kokkuvõtlikult ja pühalikult lubaks, et ta järgib kogu elu au põhimõtet ja austab kommete ning riietusega kõlbelisust ja vääriskust ning teeb kõike seda, mis on Akadeemiale auks ja kasuks ja mis ta enda isikule annab auväarsust mistahes olukorras; ja lõpuks, et ta jääb rahule kohaga, mille dekaan koos teaduskonna professoritega talle määrab.

(4) Avalik eksam koosneb disputatsioonidest ja loengutest ning need disputatsioonid korraldatakse nõnda: (a) mõned päevad pärast eraeksamit korraldatakse need tavalise kombe kohaselt, s.t. igaüks vastab oma teemadele. (b) Neid disputatsioone

destinatus. (c) In arenam a[utem] hanc ex Candidatis deducuntur septem simul, sed ita ut per vices, ab opponentibus studiosis singuli examinentur. Quod si Candidatorum numerus¹² septenarium excesserit, iterabitur eo¹³ quo jam dictum est modo disputatio mutato, si libuerit, præsiede. Quod si singuli Candidati pro gradu disputare separatim aveant, professores philosophiæ imprimis præsidentis laborem inter se partientur. (d) Ut majori apparatu, quam alias fieri solet, disputationes huius modi celebrentur, opponent etiam facultatis professores. (e) Continuabitur disputatio à septima matutina in horam undecimam et à secunda pomeridiana in quintam. Porro singuli Candidati per disputationes publice examinati, legendo etiam suam industriam publice probabunt. Sument a[utem] materiam utilem de consensu Decani illius, in qua facultate promoventur, et hanc materiam recte tractabunt et quatuor lectionibus absolvent.

Examinibus hoc modo factis convenient Facultatum decani cum collegis statim ad se vocatis Candidatis, unicuique¹⁴ locum adsignabunt secundum Eruditionem, habitû tamen aliqua ratione ætatis, aut eorum qui in officio publico sunt vel fuerunt.¹⁵

3. Qui ritus in promotionibus adhibendi.

(a) Priusquam ad ipsam promotionem accedatur, singularum Facultatum Decani missis ad Cancellarium litteris, petenti¹⁶ ab ipso licentiam creandi Doctores et Magistros, qui suas vices pro Cancellario singulari scripto comendabit.

(b) Litteris ad Procancellarium impetratis, Decanus instituit promotionem hoc modo. (α Solemni programme, in quo Candidatorum nomina exprimuntur, omnes Academiæ¹⁷ cives pridie invitabit ad actum illum decorandum, ut horâ, quam ipse definierit, convenient in ædibus Decani. (β Hinc ad Collegium ordine procedent. (γ Ubi ordine consederint, promotio inchoabitur¹⁸ ab invocatione nominis divini, quam precationem aliquis bonæ indolis puer recitabit ex memoria carmine conceptam. (δ Post hæc Decanus Orationem habebit, Candidatorum industriam privatis et publicis examinibus probatam et cognitam toti auditorio modeste prædicabit, dignosque eos repertos, quibus gradus conferatur.

Hinc singulos juramento abstringet.

Juramentum Theologorum.

Ego N. N. sancte promitto, me in vera fide sacris scripturis patefacta et ecclesiæ symbolis, Apostolico, Nicæno, Athanasiano breviter expressa, ac in genuina Confessione Augustana et

juhib kas dekaan või mõni teine teaduskonna määratud isik. c) Siis juhitakse eksamineerijate ette seitse kandidaati korraga, kuid nõnda, et neid eksamineeritakse ühekaupa, seda teevad innukad oponendid vaheldumisi. Kui kandidaatide arv ületab seitset, korratakse disputatsiooni juba kõneldud viisil, vahetades soovi korral juhatajat. Kui üksikud kandidaadid tahavad kraadi saamiseks väidelda eraldi, jagavad juhtimisülesande omavahel eeskätt filosoofiaprofessorid. d) Et neid disputatsioone suurema toredusega pühitsetakse, kui muidu tavaks on, oponeerivad ka teaduskonna professorid. e) Disputatsioon kestab hommikul kella seitsmest kella üheteistkümmeni ja pärastlõunal kella kahest viieni. Edasi kinnitavad kõik disputatsioonides avalikult eksamineeritud kandidaadid oma püüdlikkust avaliku loengu pidamisega. Nad võtavad kooskõlas selle teaduskonna dekaaniga, mille juures nad promoveeruvad, sobiva materjali ja käsitlevad ainet õigesti ning piirduvad nelja loenguga.

Kui eksamid on sel kombel tehtud, tulevad kokku teaduskondade dekaanid koos kolleegidega ja, kutsunud kandidaadid kohe enda juurde, määravad igale kraadi vastavalt teadmistele, siiski mõnel määral arvestades vanust või seda, kes on või on olnud riiklikus ametis.

3. Promotsioonide kord

a) Enne kui asutakse promotsiooni enese juurde, saadavad kõigi teaduskondade dekaanid kantslerile kirja, paludes temalt luba doktorite ja magistrите nimetamiseks. Kantsler omalt poolt annab eraldi kirjaga oma volitused üle prokantslerile.

b) Kui kiri on jõudnud prokantsleri kätte, korraldab dekaan promotsiooni järgmisel viisil. a) Eelmisel päeval saadab ta kõigile Akadeemia liikmetele piduliku kutse, — milles on trükitud ka kandidaatide nimed —, tulla osalema aktusel dekaani majja tema enda määratud tunnil. b) Seal minnakse korra järgi kolleegiumisse. c) Kui seal on korra järgi istet võetud, alustatakse promotsiooni pöördumisega Jumala poole, selle palve laulab ette mõni heade vaimuannetega poiss mälu järgi. d) Pärast seda peab kõne dekaan, kes kiidab tagasihoidlikult kandidaatide töökust, mis on tõestamist leidnud eraviisilistel ja avalikel eksameil ja mis on selgeks saanud kogu kuulajas-konnale; ning väärtuslikke avastusi, mille tõttu on neile antud kraad.

Seejärel võtab ta igaühelt vande.

Teoloogide vanne

Mina, N. N., töotan pühalikult, et ma tahan kuni elu lõpuni ustavalt püsida tõeses usus, mis on Pühakirjas ilmutatud ning kiriku — apostlikus, Nikaia ja Athanasiose —

Upsaliensi concilio recepta constanter usque ad finem vitæ perseverare velle eamque adversus omnis generis corruptelas pie et modeste tueri, eandem sincero studio docendo¹⁹ ad alios propagare, in gravibus v[ero] controversiis aut casuum quæstionibus definiendis circumspecte agam, adhibita diligenti Scripturarum consideratione et consilio graviorum virorum, quorum scientia et integritas in rebus fidei perspecta est; Schismatis occasiones omnes fugiam studiose, studia et labores omnes ad gloriam DEI et Ecclesiæ incrementum secundum mensuram gratiæ, quam mihi DEUS conferet, dirigam. I[ta] M[e] D[eus] adjuvet.

Juramentum Jurisconsultorum.

Ego N. N. sancte polliceor me in tradenda Doctrina juris expeditissimam rationem sectari velle, omniaque ad Reipubl. usum et legum hujus imperii genuinum sensum fideliter accomodare, Juris et æqui exactam rationem in omnibus sententiis, consultationibus et judiciis semper sum habiturus, nec unquam meâ sponte â vero rectoque declinaturus in cujusquam gratiam aut odium. Malam cujusque causam non tuebor et quascunque alias corruptiones [fugiam], lites non traham; sed bona fide causas et negotia mihi commissa tractabo. Ita me DEUS adjuvet!

Juramentum Medicorum.

Ego N. N. juro sancteque recipio me in tradenda arte medicâ â veterum præscripto et²⁰ recentium probatissimorum institutis et recepta ac longo tempore probata medendi ratione non discessurum, eandem quoque rationem in morborum curatione sectabor, incerta et periculosa non adhibebo, sed ea solum, quæ quam maxime ægrorum sanitati conducere intelligam. In periculis²¹ morbis et casibus aliorum Medicorum consilia studiose requiram, auxilia quoque, si æger flagitet, non detrectabo. Occultorum quoque morborum publicatione neminem affligam,²² sed in omni officii mei exercitio id agam, quod honestas, pietas, amor proximi et Christiana dilectio requirit, secundum modum industriæ meæ. Ita me D[eus] adjuvet!

Juramentum Philosophorum.

Ego N. N. sancte promitto me in disciplinis tradendis perplexitatem omnem atque Sophisticationes vitaturum. Tractabo v[ero] ea præcipuè, quæ in facultatibus coeteris et in vita communi usum maximum habent. I[ta] M[e] D[eus] adjuvet!

usutunnistustes lühidalt väljendatud ning Upsala kirikukogu korratud Augsburgi muutmata usutunnistuses, ning seda hardalt ja kuulekalt kaitsta igat liiki rikkumiste vastu; seda ausa innuga teistele õpetades levitada. Raskemates vastuoludes või juhtumi uurimist vajavates asjades käitun kaalutletult, võttes abiks Pühakirja hoolsa uurimise ja väärivate meeste nõu, kelle teadmised ja rikkumatus usuasjades on teada. Väldin püüdlikult kõiki lõhesid, suunan kõik püüdlused ja pingutused JUMALA auks ja kiriku kasvamiseks, vastavalt armu suurusele, mida JUMAL mulle osutab. Selles aidaku mind Jumal.

Juristide vanne

Mina, N. N., luban pühalikult, et tahan õigusdoktriini õpetamisel järgida sisse-seatud printsiipi ja ustavalt viia kõik kooskõlla riigi vajadusega ja meie impeeriumi seaduste tõelise sisuga. Kõigis oma arvamustes, nõuannetes ja otsustes pean alati silmas õiguse ja võrdsuse kindlat põhimõtet ega kaldu kunagi tõest ja õiglusest omal tahtel kõrvale kellegi meeleheaks või kedagi vihates. Ma ei kaitse kellegi alatut süüasja, väldin mistahes muid korruptsioone ega õhuta tülisid, vaid uurin ausalt süüasja ja ülesandeid, mis mulle on antud. Selles aidaku mind JUMAL!

Meedikute vanne

Mina, N. N., vannun ja võtan enda pühaks kohuseks, et ma ei tagane ravimiskunsti õpetades vanade [autoriteetide] ettekirjutatust ja tunnustatuimate kaasaegsete õpetatust ning heakskiidetud ja pika aja jooksul järeleproovitud ravipõhimõttest, järgin seda põhimõtet ka haigusi ravides, ei kasuta tundmatut ega ohtlikku, vaid ainult neid [ravimeid], mida tean haiget kõige paremini tervendavat. Ohtlike haiguste ja juhtumite korral küsin hoolikalt teiste arstide nõu; kui haige nõuab, ei keeldu ma neilt ka abi palumast. Ma ei kurvasta kedagi varjatud haiguse avalikustamisega, vaid viin kõigi oma kohustuste täitmisel ellu seda, mida au, jumalakartlikkus, ligimesearmastus ja kristlik hoolitsus nõuavad, vastavalt minu töökusele. Selles aidaku mind Jumal!

Filosoofide vanne

Mina, N. N., töotan pühalikult, et ma hoidun õpetataval alal igasugustest ebaselgustest ja targutustest. Esitan esmajoones seda, millest on teistes teaduskondades ja üldises elus kõige rohkem kasu. Selles aidaku mind Jumal!

Hinc licentiam impetrabit a viceCancellario creandi Baccalaureos, Magistros et Doctores, quam viceCancellarius nomine Cancellarii solenniter audiente toto auditorio indulgebit; atque tum denique Decanus adhibitis usitatis ceremoniis et insignibus²³ et privilegiis eis, pro autoritate, quā fungitur, gradum conferet vel Magistrorum vel Doctorum. Interim dum hæc fiunt, Candidati superiorum facultatum per dilectos munera Professoribus et hospitibus distribuent, panni serici vel holoserici quantum Decanus probaverit, inferioribus chirotecas.²⁴

4. Qui sumptus Candidatis faciendi.

(1) Præsidem Candidati finitis Disputationibus honorario ornabunt, quod 15 thaleros unciales non excedet.

(2) Ultima disputatione habita Candidati Decanum, Præsidem et examinatores ad epulum invitabunt curantibus et²⁵ præsentibus Candidatorum duobus.

(3) Philosophiæ Candidatus Decano 6 thaleros unciales numerabit, reliquarum facultatum Candidati quindecim fisco facultatis inferendos.²⁶

(4) Sumptus conviviorum omnes moderabitur Decanus, ut impensæ²⁷ philosophiæ Candidato universa summam uncialium thalerorum octodecim non excedant. Cæterarum facultatum uncialium centum, vel si solus sit, 150.

5. Quæ præmia graduum.

Gradus dignitatem tribuit et immunitatem cum publice disputandi privatimque docendi potestate,²⁸ quod tamen postremum sibi nullus sine consensu Decani et facultatis sumet.

6. Statutum peculiare.

Qui S. R. M.ⁱⁱ parent et hujus regni indigenæ sunt, accipient gradum vel Upsaliæ vel Dorpati, qui secus facit, in docendi munere publico, in scholis et ecclesiis primariis domesticis sit posterior, et graduum privilegiis in hoc imperio careat, nisi S. R. M.^{ias} supplicanti clementissime et singulariter indulserit.

Seejärel palub dekaan viitsekantslerilt luba kinnitada bakalaureusi, magistreid ja doktoreid. Seda teeb viitsekantsler pidulikult kantsleri nimel kogu auditooriumi kuulates; ning siis lõpuks annab dekaan, vastavalt ametivõimule, mida ta teostab, neile magistri- või doktorikraadi, kusjuures kasutatakse tavapäraseid kombetalitusi ja au-märke ning privileege. Siis kui seda tehakse, jagavad kõrgemate teaduskondade kandi-daadid valitute kaudu kingitusi professoritele ja külalistele, siidist või täissiidist rüüsid, vähemtähtsatele kuubi, nii palju, nagu dekaan on heaks kiitnud.

4. Kandidaadi kulutustest⁴¹

(1) Disputatsioonide lõppedes tänavad kandidaadid eesistujat honorariga, mis ei ületa viitteist untsiaaltaalrit.

(2) Pärast viimast disputatsiooni kutsuvad kandidaadid dekaani, eesistuja ja eksaminaatorid pidusöögile kahe kandidaadi hoolitsusel ja juuresviibimisel.

(3) Filosoofiakandidaat tasub dekaanile kuus untsiaaltaalrit, ülejäänud teadus-kondade kandidaadid peavad lisama teaduskonna kassasse 15 untsiaaltaalrit.

(4) Kõik koosviibimise väljaminekud määratakse dekaani poolt, nii et filosoofia-kandidaadi väljaminekud ei ületaks kokku kaheksatteist untsiaaltaalrit. Ülejäänud teaduskondadel tuleb maksta 100 untsiaaltaalrit, või kui on üks kandidaat, siis 150.

5. Millise autasu annab kraad

Kraad annab väarikuse ja eesõiguse koos loaga avalikult disputeerida ja eraviisiliselt õpetada, kusjuures viimast ei saa siiski keegi endale võtta ilma dekaani ja teaduskonna nõusolekuta.

6. Eriolukord

Kes on kuulekad Pühale Kuninglikule Majesteedile ja põliselanikud tema riigis, saavad kraadi kas Upsalas või Tartus; kelle puhul see nii ei ole, see on riiklikus õpetamisametis, koolides ja tähtsamates kodumaa kirikutes tagapool ja jääb selles riigis ilma kraadi privileegidest, kui Püha Kuninglik Majesteet ei luba seda ülmas armulikkuses ja ainukordselt palumise peale.

Caput XVII.

De Disputationibus tum in genere: qui eas celebrare debeant, et quæ disputationes admittendæ, tum in specie de disputationibus publicis et privatis et quomodo celebrari debeant.

In genere.

I. Quinam disputare debeant.¹

1) Professores publici ordinarias disputationes non negligent, sed ut frequententur,² dabunt operam, idque ut fiat³ Rector urgebit.

2) Qui gradum academicum non habet, nisi Professor speciali S. R. M.^{nis} indultu constitutus sit, præsidendi potestatem non habeat, sed sub alterius præsidio disputet, eligendo ex ea facultate præsidem, ad quam disputatio spectat. In ea autem quisque facultate solum præsideat, in qua gradum acquisivit. Et disputare licitum est omnibus professoribus ordinariis et extraordinariis. Item Philosophiæ adjunctis et aliis quibusvis, quibus non est prohibitum disputare.

II. Quæ disputationes admittendæ.

(1 Disputatio, quæ absurdam et impiam sententiam tuetur aut quæ turbas ciet, in Academia non admittetur.

(2 Disputationes, quæ admittendæ⁴ erunt, debebunt⁵ die dominicâ, quæ eum, quo habebuntur, proxime præcedit, publice affigi, Professoribus exemplaria distribui in templo sacris peractis ante meridiem per Pedellum, quæ nisi observata fuerint, eæ disputationes non admittentur.

In specie.

I. De Disputationibus publicis, quomodo hæ celebrari debeant.

1) Publice disputaturus⁶ conscripta disputationis themata Facultatis Decano exhibebit, tum si exercitii⁷ causa disputat, tum si pro loco id faciet.

XVII peatükk

Disputatsioonidest üldiselt: kes peavad neid korraldama ja millised disputatsioonid on lubatavad, seejärel täpsemalt avalikest ja eraviisilistest disputatsioonidest ja sellest, mismoodi neid tuleb korraldada.

Üldiselt

I. Kes peavad disputeerima

1) Korralised professorid ärgu puudugu korrajärgsetelt disputatsioonidelt, vaid püüdku selle poole, et neid toimuks sagedamini, ja rektor nõuab, et see nii oleks.

2) Kellel pole akadeemilist kraadi ega ole professoriks määratud ka Püha Kuningliku Majesteedi erilisest heatahtlikkusest, sel pole võimalust olla eesistujaks, vaid ta disputeerib kellegi teise eesistumisel, valides eesistuja sellest teaduskonnast, millega disputatsioon on seotud. Igaüks võib eesistujaks olla vaid selles teaduskonnas, kus ta on pälvinud kraadi. Disputeerimine on lubatud kõigile korralistele ja erakorralistele professoritele, niisamuti filosoofiaadjunktidele kui ka kõigile teistele, kellel pole keelatud disputeerida.

II. Millised disputatsioonid on lubatavad

(1 Akadeemias ei lubata disputatsioone, mis käsitlevad mõttetut ja jumalavallatut teemat või põhjustavad rahutusi.

(2 Disputatsioonid, mida lubatakse, tuleb vahetult dispuudile eelneval pühapäeval avalikult välja kuulutada, eksemplarid kirikus professoritele pedelli poolt laiali jaotada jumalateenistuse järel enne keskpäeva. Neid disputatsioone, mida ei ole jõutud uurida, disputeerimisele ei lubata.

Kitsamalt

I. Mil viisil tuleb korraldada avalikke disputatsioone

1) Avalikult disputeerija näitab koostatud disputatsiooni teemat nii sel juhul, kui ta disputeerib harjutamiseks, kui ka siis, kui ta teeb seda koha pärast.

2) *Iusto et paulo*⁸ ante praefinito tempore disputationem publice affiget⁹ et distribuet inter Professores.

3) *Disputationes juridica, Medica et philosophica habebuntur die Sabbati, Theologica die veneris, ne alia perturbentur.*

4) *Prases paucis verbis Disputationem aperiet et opposcentes invitabit.*

5) *Opponentium singulis horam unam praeses ad disputandum permittet. Argumenta autem sua in forma syllogistica semper proponent: nec Respondentem volentem respondere perturbabit. Respondens praefatione tempus non teret, dabitque operam sedulo, ut Logice*¹⁰ *monstratis argumentorum vitiis respondeat.*

6) *Placide Disputationes fient, sine scommatibus,*¹¹ *calumniis et rixa, vitata omni pertinacia praconceptam opinionem defendendi:*¹² *omnesque ad veritatis explicationem dirigentur.*

7) *Disputatio aestiva*¹³ *a sexta matutina; hiberno tempore ab hora septima matutina incipiens, ultra horam undecimam non extendetur.*

8) *Si quae litigia et rixae inter disputantes ortae fuerint, Decanus interposita auctoritate, easdem interpellabit et corriget. Idem disputationem abrumpet, si disputantes constitutum tempus excedant.*

9) *Quodsi Decanus aberit, aut facere neglexerit, Rector aut etiam in Facultate senior, monentibus ceteris Decani partes obibit.*

II. De disputationibus privatis, quomodo hae instituendae sint.

1) *Privatae disputationes vt in singulis facultatibus fiant, Decanus providebit, cum haud parum prosint discentibus, praecipue junioribus ad elementorum uniuersalem et breuem cognitionem properantibus.*

2) *Dirigentur ad iuuentutis informationem, ne*¹⁴ *quid proponatur, quod sit verae fidei et saniori philosophiae aduersum, aut quod publice docentes perturbet, aut quod in vita communi vsum vel nullum, vel exiguum habeat.*¹⁵

3) *Brevibus thematibus hae disputationes*¹⁶ *consignabuntur, communicabunturque auditoribus, quodsi themata, ante a probatis scriptoribus concinnata, sibi sumere velit Respondens aut ejus Praeses, facient id approbante et permittente Facultatis Decano.*

4) *Privatae disputationes non excudentur*¹⁷ *typis, ne sumtu inutili grauentur autores,*¹⁸ *nec intempestivis dedicationibus onerentur homines autoribus*¹⁹ *ignoti, quodsi quis parentibus, tutoribus, propinquis aut patronis, ex quibus beneficia percepit, progressus suos declarare velit, faciat id disputatione publica.*

2) Korra kohaselt veidi enne ettenähtud aega teatab ta disputatsioonist avalikult ja jaotab selle professoritele.

3) Juura-, meditsiini- ning filosoofiadisputatsioonid peetakse laupäeval, teoloogiadisputatsioonid reedel, et ei segaks teisi.

4) Eesistuja tutvustab mõne sõnaga disputatsiooni ja kutsub oponendid.

5) Eesistuja lubab igale oponendile disputeerimiseks ühe tunni. Seejuures peavad nad oma argumendid esitama alati loogilises vormis, et vastata tahtjat vastamisel mitte segadusse viia. Vastaja ei viida aega sissejuhatusega ja keskendub hoolikalt sellele, et loogiliselt vastates näidata vastuargumentide nõrkusi.

6) Disputatsioonid olgu sõbralikul viisil, ilma pilkavate torgete, pettuse ja tülita, loobutagu igasugusest kangekaelsusest kaitsta oma eelarvamusi, kõik suunatagu töö selgitamisele.

7) Disputatsioonid algavad suvisel ajal hommikuti kell kuus, talvisel ajal hommikul kell seitse ega kesta kauem kui kella üheteistkümneni.

8) Kui disputeerijate vahel tekib lahkkelisid või tülisid, sekkub dekaan oma võimu maksma pannes, katkestab need ja parandab neid. Tema katkestab ka disputatsiooni, kui disputeerijad ületavad kehtestatud ajapiiri.

9) Kui dekaani pole kohal või ta on tegevuse hooletusse jätnud, võtab ülejäänute manitsusel dekaani kohustused enda peale rektor või teaduskonnas auväärsem.

II. Mil viisil korraldada eradisputatsioone

1) Eradisputatsioonide korra teaduskondade kaupa määrab dekaan, kuna nad on õppijatele, eriti noorematele, kes kiirustavad algteadmisi igakülgsest ja vähese ajaga tundma, küllalt kasulikud.

2) Pühendutagu noorte õpetamisele ja ärgu esitatagu seda, mis oleks tõelise usu ja terve filosoofia vastu, või seda, mis segab korralisi õpetajaid, või seda, millest pole igapäevaelus üldse või on väga vähe kasu.

3) Disputatsioonid märgitakse lühikeses vormis teemaga ja see arutatakse läbi kuulajate poolt. Ja kui respondeerija või tema eesistuja tahab võtta teemat, mida on eelnevalt kasutanud tunnustatud autor, teeb ta seda teaduskonna dekaani heakskiidul ja loal.

4) Erialadisputatsioone ei trükita, et autoritele mitte raskusi valmistada tarbetute kulutustega ja mitte koormata autoritele tundmatuid inimesi soovimatute dedikatsioonidega, ja kui keegi tahab oma edasiminekut näidata vanematele, eestkostjatele, lähedastele või patroonidele, kes on aidanud, tehku seda avalikul disputatsioonil.

5) *Has quoque disputationes decet modestia et candor et verecundia.*

Caput XVIII.

De Lectionibus, tum in genere, tum in specie.

In genere.

1) *Rector cum facultatum Decanis diligenter dispiciet, ne quid juventuti proponatur, quod a Senatu academico non sit probatum.*

2) *Omnium docentium præcipua cura sit, vt juvenus recte informetur, et sine multis ambagibus ad rerum non fucatam cognitionem deducatur, itaque commentariis prolixis dictandis¹ horas totas non terent; sed si dictandum erit, argumentum cujusque scripti cum dispositione et partibus, vt et singulorum capitum oeconomiam brevemque sensum tradent, memoriae auditorum consulentes.*

3) *Quantum fieri possit, dabunt operam singuli, vt annuo spatio lectionem quisque suam, si author longior sit, finiant. Sic veteris Testamenti scripta fere singula, excepta Genesi, Psalterio et Prophetis maioribus, anni spatio absolvi possunt. Locorum autem theologicorum explicatio biennii spatium requirere videtur. Sic J[uris]C[onsul]ti dabunt operam, vt legum Svecicarum itemque Institutionum et similium tractatum² enarrationem anno absolvant. Medicorum alter suam lectionem Institutionum medicarum vno anno percurret; alter pro quantitate libri tempus sufficiens adhibebit; sic plerique Philosophi anni termino poterunt absolvere quisque suam lectionem.*

4) *Professores imprimisque Philosophiae disciplinas suas clare et perspicue, sine omnibus prorsus Scholasticorum perplexitatibus metaphysicisque speculationibus, trices et subtilitatibus juventuti proponent, inque iis tradendis ordinem et methodum Socraticam seu Ramæam³ accurate tenebunt, nec a rebus ipsis temere vnquam recedent.*

In specie.

Cum quatuor sint facultates, multumque juvet rem litterariam certus ordo. hic quoque in primis in academia observari debet.

5) Ka neile disputatsioonidele on kohane mõõdukus, selgus ja tagasihoidlik aupaklikkus.

XVIII peatükk

Loengutest üldiselt ja ainete kaupa

Üldiselt

1) Rektor jälgib koos teaduskondade dekaanidega tähelepanelikult, et noorsoole ei esitataks midagi sellist, mida Akadeemia senat pole heaks kiitnud.

2) Kõikide õpetajate eriliseks hooleks olgu, et noorsugu õpetataks õigesti ja juhatataks ilma liigsete kõrvalepõigeteta asjade ilustamata tundmise juurde; seepärast ärgu kulutatagu pikki tunde ulatuslike kommentaaride dikteerimisele; kuid kui dikteerimine on vajalik, antagu vastava raamatu sisukokkuvõtte koos üldjaotuse ja osadega, samuti üksikute peatükkide ülesehitus ja lühidalt sisu; arvestades seejuures kuulajate mäluga.

3) Nii palju kui võimalik, püüdku igaüks selle poole, et suudaks oma loengud aasta jooksul ära pidada, ka siis, kui autor on mahukam. Nõnda on võimalik Vana Testamendi üksikud raamatud, v.a. I. Moosese raamat, psalmid ja suuremad prohvetid läbi võtta aasta jooksul. Seevastu nähakse ette, et teoloogiliste lookuste selgitus nõuab kaks aastat. Juristid püüdku, et nii Rootsi seaduste kui ka institutsioonide ja sellelaadsete traktaatide seletamine ei võtaks rohkem kui ühe aasta. Üks meedikutest läbigu oma loengusari meditsiini alustest ühe aastaga, teine võtku vastavalt raamatu mahule piisavalt aega, nõnda suudab ka enamik filosoofe aasta piires oma loengud ära pidada.

4) Eelkõige filosoofiaprofessorid esitagu noortele oma distsipliin selgelt ja arusaadavalt ilma igasuguste skolasistlike hämarate targutusteta ning metafüüsiliste spekulatsioonideta, veiderdamise ja peenutsemiseta, pidades aine käsitlemisel täpselt kinni sokraatilisest ehk Ramuse korrast ja meetodist ning kaldumata kunagi läbimõtle-matult kõrvale asjadest endist.

Erialati

Kuna teaduskondi on neli ja teadustööle aitab palju kaasa kindel kord, peab ka seda Akadeemias väga arvestama.

1. Theologorum.

Ex Theologis primus hora octava matutina V[eteris] T[estamenti] libros historicos auditoribus proponet; alter Libros N[ovi] T[estamenti] hora nona; tertius tractabit prophetas⁴ hora secunda pomeridiana; quartus enarrabit Locos s[ive] Articulos fidei cum controversiis, idque hora tertia pomeridiana. Noverint⁵ autem Theologiae professores hac Constitutione sibi severe esse prohibitum, ne Metaphysicarum et Scholasticarum Disputationum, vnde pontificiae tenebrae et abominationes olim exortae sunt, commistione, doctrinam suam, scripta adeoque Theologiam ipsam deforment. Id qui fecerit, et monitis parere recusaverit, gravi Cancellarii et Senatus Academici censura coërceatur.

2. Juris Consultorum.

I. Primus ex juris Professoribus Jus civile Svecorum explicabit, et ejus cum Romanis legibus collationem instituet. Idemque ex jure civili Romano et Canonico selectas juventuti proponet materias, exque illis quaestiones formabit, ad Regni Svecici statum accommodatas. Leget a[utem] ante meridiem hora 9.

II. Alter 2. pomeridiana Institutiones Juris civilis profitebitur, dabitque operam, vt ex naturalibus Ethicæ et Politicæ principiis, ex Sacra Scriptura, quæ omnium honestarum LL.⁶ fundamentum merito censebitur, quotiescunque opus visum fuerit, rationes deducat magis, quam ex non necessariis Interpretum allegationibus et varietate.

III. Uterque a[utem] tam in Lectionibus, quam disputationibus ea præcipue afferet, quæ ad praxin quam proxime accedunt et Reipub. gubernationi inserviunt.

3. Medicorum.

I. Medicorum primus Institutiones Medicinæ enarrabit, cum medendi methodo, a meridie hora 3.

II. Alter hora 7. matutina Physicæ Magistri docebit, cui addet⁷ herbarum et partium corporis humani explicationem. Hic idem sectionem quotannis administrabit, suppeditante præfecto arcis cadaver. Spectatores singuli marchas duas solvent, ex quibus vna Anatomico, altera fisco facultatis Medicæ cedit. Professores t[ame]n gratis ad inspectionem admittentur.

III. Quodsi uterque ei labori per vices præesse voluerit, tum duo illi Medici pecuniam Anatomico debitam inter se æqualiter dividunt.

1. Teoloogide loengutest

Esimene teoloog peab kuulajatele loengu Vana Testamendi ajaloolistest raamatutest hommikul kell kaheksa; teine [professor] Uue Testamendi raamatutest kell üheksa; kolmas käsitleb teisel pärastlõunatunnil prohveteid; neljas seletab kell kolm pärast lõunat lookusi või usudogmasid koos vasturääkivustega. Seejuures teadku teoloogiaprofessorid, et selle põhikirjaga on neile karmilt keelatud moonutada oma õpetust, Pühakirja ja samuti teoloogiat ennast metafüüsiliste ja skolastiliste arutlustega, kuna nendest on kunagi võrsunud papistlik vaimupimedus ja needused. Neid, kes seda teevad ja keelduvad manitsustele kuuletumast, karistatakse kantsleri ja Akadeemia senati karmi otsusega.

2. Juristide loengutest

I. Esimene juuraprofessor selgitab Rootsi tsiviilõigust⁴² ja võrdleb seda Rooma seadustega. Seesama esitab noortele valitud osi Rooma tsiviilõigusest ja kanoonilisest õigusest ja esitab selle põhjal küsimusi, mis on kohandatud Rootsi kuningriigi staatusele. Ta peab loengu kell üheksa hommikul.

II. Teine loeb kell kaks pärast lõunat tsiviilõiguse aluseid ja püüab, nii sageli kui vajadus tekib, lähtuda eetika ja poliitika loomulikest printsiipidest ja Pühakirjast, mida peetakse teenitult kõigi kõlblate seaduste aluseks; mitte aga tarbetute tõlgendajate tsitaatidest ja kirevusest.

III. Mõlemad esitavad oma loengutel ja disputatsioonidel eriti seda, mis on võimalikult lähedane praktikale ja teenib riigi huve.

3. Meedikute loengutest

I. Esimene meditsiiniprofessor seletab meditsiini aluseid koos ravimismeetodiga kell kolm pärastlõunal.

II. Teine õpetab hommikul kell seitse loodusteadust J. Magiruse⁴³ järgi, millele lisab ka seletusi taimedest ja inimkeha osadest. Seesama toimetab igal aastal lahanguid, kusjuures laipadega varustab teda linna komandant. Igaüks pealtvaatajatest maksab kaks marka, millest üks läheb anatoomile, teine arstiteaduskonna kassasse. Professoreid lubatakse jälgima siiski tasuta.

III. Kui mõlemad [meditsiiniprofessorid] tahavad juhtida seda tööd [s.t. lahangut] vaheldumisi, siis jagavad need kaks meedikut anatoomile ettenähtud raha omavahel võrdselt.

IV. Cadaver peracta sectione ritu consueto sepelietur, comitante Anatomico et Medicina studiosis, ceterisque Inspectoribus, si qui volent.

V. Uterque autem Medicus aliquid ex Hippocrate vel Galeno per vices proponet.⁸

4. Philosophorum.

I. Principio vult S. R. M.^{1as} Mathematicam professionem, non quod vulgus professorum existimat, esse Arithmeticam quamcunque⁹ vulgarem et geometriam¹⁰ practicam, cum sphaerula sex maiorum, quatuorque minorum peripheriarum;¹¹ sed ad mathematicam Cathedram bene beateque illustrandam opus esse Euclide, Archimede, Ptolomao, Copernico, Nicomacho, Jordane, Apollonio, Sereno, Theodosio, Menelao, Eutocio, Pappo, Proclo, Theone, Herone,¹² Regiomontano,¹³ Ramo, Schonero,¹⁴ et id genus aliis autoribus probatissimis.

II. Primus itaque mathematicus erit Euclideus,¹⁵ qui hora secunda pomeridiana proponet¹⁶ arithmeticam et geometriam Petri¹⁷ Rami cum numeris figuratis, tum algebra et logistica hexagenaria.¹⁸

III. Secundus erit Archimedeus, qui docebit Musicam vel Freigii vel alterius probati autoris, opticam Fridr. Reussneri, Isorropica¹⁹ et mechanica²⁰ Aristotelis²¹ cum commentariis Guidonis Ubaldi Itali, Heinrici Monantolij²² Galli et aliorum.

IV. Tertius erit Prolomaicus, qui proponet Sphaeram Johannis de Sacro²³ Bosco,²⁴ Brucaum de primo mobili; theorias planetarum Purbachii, Magini²⁵ Geographiam, cum architectura Vitruvii.

Hae autem praecepta mathematica praestabit accomodari à docentibus ad civilem usum in dimensionibus agrorum, altitudinum, profunditatum, latitudinum, aedificiorum, montium, fossarum, camporum, castrorum, fluminum, ad usum Judicum in divisione bonorum, Architectonica et militaris disciplina, mercatorum quoque in navigationibus, in locorum distantiiis, in supputationibus rationum, quales hodie in S. R. M.^{1is} camera in usu sunt.

a) Hebraeae linguae Professor Hebraeam linguam una cum initiis Chaldaicae, Arabicae et Syriacae linguae tradet hora 9, quae in re cum Buxtorfius excellat, cum proponet.

IV. Lahkamise läbiteinud laip maetakse hariliku kombe kohaselt anatoomi ja nende meditsiinitudengite ning ülejäänud pealtvaatajate juuresolekul, kes seda soovivad.

V. Mõlemad meditsiiniprofessorid peavad kordamööda ettekandeid mõnel teemal Hippokratesest või Galenosest.

4. Filosoofide loengutest

I. Eelkõige tahab Püha Kuninglik Majesteet, et matemaatika eriala ei hõlmaks — mida tavaliselt professorite ülesandeks peetakse — lihtlabast aritmeetikat ja praktilist geomeetriat koos õpetusega taevalaotuse kuuest suuremast ja neljast väiksemast orbiidist, vaid matemaatika kateedril peavad head ja õiget valgust andma Eukleidese, Archimedese, Ptolemaiuse, Koperniku, Nikomachose, Jordanuse,⁴⁴ Apolloniose,⁴⁵ Serenose,⁴⁶ Theodosiose,⁴⁷ Menelaose,⁴⁸ Eutokiose,⁴⁹ Pappose,⁵⁰ Proklose,⁵¹ Theoni,⁵² Heroni,⁵³ Regiomontanuse,⁵⁴ Ramuse,⁵⁵ Schoneri⁵⁶ ja teiste sellel alal tunnustatud autorite tööd.

II. Niisiis on esimeseks matemaatikuks *Euclides*,⁵⁷ kes teisel pärastlõunatunnil peab loengu aritmeetikast ja geomeetriast Petrus Ramuse järgi koos kujundarvudega, seejärel algebrast ja heksagenaarsest logistikast.

III. Teiseks on *Archimedeus*, kes õpetab kas Freigiuse⁵⁸ või mõne muu tunnustatud autori järgi muusikat, optikat Fridrich Reussneri järgi, Aristotelese isorroopikat ja mehhaanikat koos itaallase Guido Ubaldi,⁵⁹ prantslase Heinrich Monantheuil' ja teiste kommentaaridega.

IV. Kolmandaks on *Ptolemaicus*, kes loeb Johannes Sacro Bosco⁶⁰ sfäärilist astronoomiat, Brucaeuse *primum mobile*'t,⁶¹ Peurbachi⁶² planeetide teooriat, Magini⁶³ geograafiat koos Vitruviuse⁶⁴ arhitektuuriga.

Neid matemaatilisi õpetusi peavad õppejõud kohandama üldiseks kasutuseks põldude, kõrguste, sügavuste, laiuste, ehitiste, mägede, kraavide, väljakute, kindlustuste, jõgede mõõtmisel, kohtunike kasutuseks varade jaotamisel, arhitektuuriliste ja sõjaliste distsipliinide jaoks, kaupmeeste tarvis meresõitudel, kohtade vahemaade määramiseks, arvete kokkuarvutamiseks, mis tänapäeval Püha Kuningliku Majesteedi Kojas kasutusel on.

a) Heebrea keele professor õpetab heebrea keelt koos kaldea, araabia ja süüria keelte alustega kell üheksa; kuna selles asjas on väljapaistvaks Buxtorf,⁶⁵ siis õpetatagu tema järgi.

b) *Usum præceptorum monstrabit ex textu aliquo biblico, imprimis ex genesi, Jobo, Psalterio, Prophetis et aliis libris, ubi²⁶ et obscuriorum et controversorum locorum explicationem addet, et ex Hagiographicis disputabit.*

Græcæ lingvæ Professor docebit gram[m]aticam Clenardi vel Gualterii, usum autem Græcæ Gram[m]atices in N[ovi] T[estamenti] libris, in Patrum scriptis, in Homero, Euripide, Pindaro, Theocrito, Sophocle, item Gregorio Nazianzeno, monstrabit Socraticè, idque²⁷ hora 7 antemeridiana.

Philosophiæ civilis Professor Ethica et Politica aut Althusii²⁸ aut²⁹ etiam Golij tradet navabitque operam, ut in polyticis Status hujus regni³⁰ mentionem faciat, usum autem in libris regum, in Herodoto, Thucydide, Diodoro Siculo, Polybio, Livio etc. monstrabit, et hoc quidem hor[a] 8 Antemer[idian]a.

Historicus à meridie hora 1. universalem mundi historiam eamque brevem ex Philippi Chronico aut Sleidani de quatuor Monarchiis, ejusdem commentariis et supplemento aut ex simili probato authore proponet; monstratis semper scriptoribus historicis, unde historiarum series sit desumta, ut ita simul juventutem ad autores tum veteres tum recentiores legendos et intelligendos manu qvasi ducat.³¹

Usum historiarum in Ecclesia, polytiæ et Oeconomæ administratione ostendet, cumque³² præsentii Reipubl. Statu veterum Rerumpubl. exempla conferet.

Idemque sedulo curabit, ut historia Regum Sveciæ et Gothorum non solum studiosæ juventuti innotescat, sed et³³ res Academiæ³⁴ peculiare, vicissitudines seu mutationes et notabiles casus, juxta seriem annorum et temporum consignabit.

Rhetor hora pom[eridiana] præcepta Rhetorices à Ramo et Thalæo conscripta docebit, monstratis simul iis, quæ monstrari debent his, qui ad eloquentiæ Ciceronianæ laudem adspirant. Cumque optimorum virorum judicio Ciceronis de Oratore tres ad fratrem libri tales sint,³⁵ qui in academiis nunquam conticescere debeant, illos quoque proponet nec non partitiones ejusdem.

Usum monstrabit junioribus in conscribendis epistolis, in colloquiis, in Epigrammatibus, provectionibus v[er]o in Ciceronis orationibus, in libris philosophicis, in Demosthenis quibusdam et aliis Orationibus itemque epistolis ex Thucydide, Herodoto, Plutarcho, Livio etc. exceptis; lisdemque dabit dispositiones Orationum, quas scribant et publice recitent, idque ex memoria; ad quod ipsum omnes auditores erunt obligati. Materiam a[utem] orationum depromet, tum ex sacris, tum ex profanis scriptoribus, tum etiam regum Sveciæ annalibus et historiis. Imprimis

b) Käskude rakendamist näitab ta mõne piiblikoha põhjal, eeskätt 1. Moosese raamatust, Hiioobi raamatust, psalmidest, prohvetitest või muudest raamatutest; sellele lisab ta segaste ja vastuoluliste kohtade selgituse ja disputeerib hagiograafia põhjal.

Kreeka keele professor õpetab grammatikat kas Clenarduse⁶⁶ või Gualteriuse⁶⁷ järgi, tutvustab kreeka keele kasutust Uue Testamendi raamatuis, kirikuisade teostes, Homerosel, Euripidesel, Pindarosel, Theokritosel, Sophoklesel, samuti Gregoriosel Nazianzosest,⁶⁸ teeb seda sokraatilise meetodi järgi ja kell seitse hommikul.

Ühiskonna- ja riigifilosoofia professor õpetab eetikat ja poliitikat Althusiuse⁶⁹ või Goliuse⁷⁰ järgi ja püüab poliitikalooalustes käsitleda ka selle riigi poliitikat; samuti näitab selle kasutust Kuningate raamatuis, Herodotosel, Thukydidesel, Diodorus Siculusel, Polybiosel, Liviusel ja teistel ja seda kell kaheksa hommikul.

Ajaloo professor esitab esimesel pärastlõunatunnil maailma üldajalugu ja teeb seda lühidalt Philippuse kroonika⁷¹ või Sleidanuse teose "Neljast monarhiast",⁷² selle kommentaaride ja lisa järgi või mõne samavõrd tunnustatud autori põhjal; lähtudes alati ajalookirjanikest, kelle põhjal ajaloo käik on kirja pandud, et nõnda ühtlasi juhtida noorsugu justkui käekõrval nii vanemate kui ka uuemate autorite lugemisele ja mõistmisele.

Ta näitab ajaloo kasu kiriku, riigi ja majanduse juhtimisel ja võrdleb varasemate riikide näiteid meie riigi kaasaegse seisundiga.

Samuti hoolitseb ta agaralt, et mitte ainult õppiv noorsugu ei saaks informeeritud svealaste ja götalaste kuningate ajaloost, vaid ta märgib üles Akadeemia enda juhtumused, vahetumised või muutumised ja märkimisväärsed sündmused aastate ja aegade reas.

Retoorikaprofessor õpetab kell neli pärastlõunal Ramuse ja Thalaeuse⁷³ kirja-pandud reetorikareegleid, mille põhjal ühtlasi näitab, mida tuleb demonstreerida neil, kes tahavad küündida ciceroliku kõneosavuse kiituseni. Kuna parimate meeste otsustusel on Cicero teose "Kõnemehest" kolm raamatut vennale sellised, mis ei tohi akadeemiates kunagi mahavaikitud olla, siis esitab ta ka need ja mitte ainult osi neist.

Ta demonstreerib noorematele [retoorika] kasutamist kirja kirjutamisel, vestluses, epigrammides, edasijõudnutele aga Cicero kõnedes, filosoofiateostes, Demosthenese ja mõningate teistegi kõnedes ja samuti Thukydidesel, Herodotose, Plutarchose, Liviusel ja teiste valitud kirjades. Samuti õpetab ta neile kõnede ülesehitust, mida nad peavad kirjutama ja seda avalikult mälu järgi esitama; selleks on kohustatud kõik kuulajad. Ta pakub välja kõnede teemad, küll kirikuisadelt, küll ilmalikelt [autoreilt], samuti Rootsi kuningate annaalidest ja ajalugudest. Ennekõike on tema siht aga kiita

[e]n[im] ad laudem DEI et hujus Regni Regum itemque procerum memoriam ad posteros propagandam conferet. Præterea suos auditores excitabit eosque urgebit, ut de proposita aliqua questione ex tempore juxta præcepta artis aliquid dicere conentur.

Poeseos Professor in arte recte scribendi versus instituet³⁶ auditores, præceptis ex Aristotele³⁷ vel ex Georgio Sabino, Skaligero vel Pontano, vel alio probato Poeseos autore desumptis. Usum a[utem] præceptorum monstrabit in Homero, Hesiodo, Theocrito,³⁸ Pindaro, Euripide, Sophocle, Virgilio, Horatio, walterio Buchanani, Ovidio, Juvenale.³⁹ ita tamen, ut gentiles poetæ satyrici imprimis cum sale ab eo interpretationem accipiant, et, quæ non inpugnant Christianos mores, docebit à hora 3^{ia} pomeridiana.⁴⁰

Logices Professor Rami Logicam enarrabit, ubi cavebit perplexis Scholasticorum Disputationibus, multisque dictatis juventutem fatigare. Ejus vero usus cum non duntaxat in disputationibus appareat, verum in compositione et resolutione vim suam maxime ostendat, operam dabit Logicus, ut præcepta potius ad usum in scriptis et operibus illis, in quibus Logicæ artificium evidentius apparet, transferat, quam ut in nudis præceptis, inanibus controversiis acquiescat, idque faciet⁴¹ sine multis ambagibus et superfluis dictatis.

Coronidis loco tales erunt philosophi inque id sedulo incumbunt, ut rerum sint magis actores, quam verborum fabricatores; ut quisque cum philosophia studio eloquentiam in usu conjungat, ne tales ex eorum Scholis prodeant, qui studiosi fuerint Retorices, et dicere non noverint, aut mathematicæ dediti,⁴² ignorent rationem demonstrandi earum disciplinarum usum; idemque judicium erit de coeteris.

Atque hoc constitutum sit de publicis Lectionibus, privata v[ero] lectiones ut et disputationes horis extraordinariis fient, itemque orationes, quæ à studiosis exercitii causa publice vel privatim habentur.

Cap. XIX.

De Classibus et Examinibus.

I. Professores publici auditores omnes in certas lectionum classes distribuent, efficientque, ut quicumque studiorum gratia in urbe Dorpatensi degunt, singuli binis lectionibus publicis sint

JUMALAT ning järelpõlvedele edasi anda mälestust selle kuningriigi kuningatest ja väljapaistvatest inimestest. Lisaks sellele õhutab ja ergutab ta oma kuulajaid, et need üritaksid mõnest etteantud küsimusest kohe kõnelda vastavalt kunstireeglitele.

Poeetikaprofessor õpetab kuulajatele, kuidas õigesti värsse kirjutada, võttes juhi-seid Aristoteleselt või Georg Sabinuselt,⁷⁴ Scaligerilt⁷⁵ või Pontanuselt⁷⁶ või mõnelt teiselt tunnustatud luuleteoreetikult. Ta näitab juhiste kasutust Homerosel, Hesiodosel, Theokritosel, Pindarosel, Euripidesel, Sophoklesel, Vergiliusel, Horatiusel, Buchananil⁷⁷ psaltris, Ovidiusel, Juvenalisel, siiski nõnda, et ta võtab paganlikke satiirilisi poeete interpreteerimiseks mõistlikkuse piires, ning neid, kes ei ründa kristlikke kombeid. Ta õpetab kolmandal pärastlõunatunnil.

Loogikaprofessor selgitab Ramuse loogikat, kusjuures hoidub skolastikute arutlustele⁷⁸ omasest targutamisest ja noorsoo vaevamisest ülemäärase dikteerimisega. Kuna siit saadav kasu ei ilmne mitte ainult disputatsioonides, vaid näitab oma jõudu kõige enam komponeerimisoskuses ja lahendustes, siis näeb loogikaprofessor vaeva, et tema juhised pigem suunaksid nende kirjutiste ja teoste kasutamisele, milles loogikakunst ilmneb selgemini, kui et ta rahulduks paljaste juhtnööridega, tühjade vasturääkivustega; ja teeb seda ilma rohkete kõrvalepõigeteta ja ülearuse dikteerimiseta.

Sellel tähtsal kohal olgu niisugused filosoofid ja nad hoolitsegu agaralt selle eest, et nad oleksid pigem tegutsejad kui sõnadetegijad; et igäüks ühendaks filosoofia-õpingutega kindlasti ka kõneosavuse ja et nende koolist ei tuleks välja selliseid, kes on õppinud küll retoorikat, kuid kõnelda ei oska, või on pühendunud matemaatikale, aga ei tea näidata, kuidas seda distsipliini rakendada; sama otsus kehtib ka teiste kohta.

See olgu kindlaks määratud avalike loengute kohta; eraviisilised loengud nagu ka disputatsioonid toimuvad väljaspool seda aega, ja samuti ka kõned, mida üliõpilased esitavad harjutamise eesmärgil kas avalikult või eraviisiliselt.

XIX peatükk

Klassidest ja eksamitest

I. Korralised professorid jagavad kõik kuulajad kindlatesse loenguklassidesse ja korraldavad nii, et kõik, kes õpingute tõttu Tartus elavad, oleksid kohustatud igäüks

obnoxii. Ad lingvarum v[ero] exercitia omnes erunt obligati. Excipiuntur v[ero] qui gradum sunt adepti:¹ aut alias propter eruditionem speciali Professorum indultu excepti.

II. Examina alia sunt menstrua, alia semestria; menstrua quibus auditores ea reddere tenebuntur, quæ isto mense audiverunt.

III. Semestria erunt, in quibus publicum examen instituent singuli Professores cum suis auditoribus in præsentia Decani et Collegarum, eaque ante Rectoris mutationem habebuntur.

IV. Peracto examine Decani auditores iterum recensent et ad lectiones² ordinabunt, prescribendo cuique, quos Professores audire debeat.

V. Et quia in informationis modo sæpe erratur, propterea ad quod discipulus sit habilis, non attenditur, ideo si cui sit ætas, ingenium et facultas continuandi diutius literarum studia, ducatur per omnes scientias et lingvas, inservientes facultati, in qua ætatem terere decrevit. Quibus vero est major temporis, ingenii et sumtuum angustia, ad ea properent,³ quæ⁴ ad vitæ genus, quod elegerunt,⁵ proxime conducant. Sic in Republ. utiles sunt qui calculando rationes subducere didicerunt, qui Scripturâ et manus elegantiam excellunt: Qui aliquid saltem latine didicerunt, vel patria linguâ epistolam concinne exarare, magis vero si qua legum aut historiæ cognitio adsit.

VI. Discant vero adolescentes non humiliter et abjectè de se sentire deque præsenti Reipubl. statu, unde frequenter oriuntur de rebus variis querimoniae et lamentationes, exterarum rerum admiratio, desperatio de rebus et actionibus præclaris, magnum in Reipubl. administratione impedimentum, quæ omnia educatione et informatione corrigenda, ut erigantur⁶ maturè juvenum animi ad spem meliorem et præclaras actiones, ubi etiam singularis præceptorum industria requiritur.

Cap. XX.

De Feriis.

I. Feriæ ordinariæ in academia erunt Natales:¹ à die Thomæ ad Festum Epiphaniorum,² Paschales à Dominica Palmarum quatuordecim dierum, Caniculares triginta dierum.

II. Quod autem studiosi indigenæ sæpius ex academia excurrunt et vacua auditoria relinquunt, id S. R. M.^{ias} severe prohibet in posterum tempus fieri, in delinquentes animadversura.³

osa võtma kahest avalikust loengust. Keelte harjutustunnid on seevastu kõigile kohustuslikud. Välja arvatakse need, kellele on omistatud kraad või mõningad, kes teadmiste alusel professorite erilisest heasoovlikkusest välja arvatakse.

II. Mõned eksamid on iga kuu, mõned aga semestris; igakuistel eksamitel peavad kuulajad seda vastama, mida nad sellel kuul on kuulnud.

III. Semestrieksamid on sellised, kus iga professor koos oma kuulajatega ning dekaani ja kolleegide juuresolekul korraldavad avaliku eksami, ning see leiab aset enne rektori vahetumist.

IV. Kui eksam on tehtud, vaatavad dekaanid kuulajaskonna veelkord läbi ja määravad loengutele, kirjutades igäühele ette, milliseid professoreid ta kuulama peab.

V. Ja kuna haridust andes sageli eksitakse, kuna ei märgata, milleks õpilane on sobiv, siis kui kellelgi on vanust, annet ja võimet jätkata teadmiste stuudiumi pikka aega, juhatatagu ta läbi kõikide teaduste ja keelte, mis tuleb [hiljem] kasuks õpingutele teaduskonnas, millele ta otsustab oma aja pühendada. Kellel on aga tõesti suurem aja-, ande- ja sissetulekunappus, kiirustagu selle poole, mis viib kõige lähemale valitud eluviisile. Nõnda on riigile kasulikud need, kes on õppinud rehkendades arveid kokku lööma, kes paistavad silma sõnastusoskuse ja ilusa käekirjaga, kes on vähemalt ladina keelt [studeerinud] või emakeeles elegantselt kirja kirjutama õppinud; kasulikumad on aga need, kes tunnevad seadusi ja ajalugu.

IV. Noormehed õppigu ka iseendast ja riigi käesolevast seisundist mõtlema kui mittemadalast ja mittepõlastusväärsest, kuna kõige sagedamini sünnivad kaebused ja hädaldamised sellistest asjadest nagu väliste olude imetlemine, lootusetus teha silmapaistvaid tegusid; see on aga suur takistus Rootsi riigi valitsemisel. Seda kõike tuleb õigele teele suunata õpetamise ja harimisega, et noorte hingi juhtida suuremale lootusele ja silmapaistvatele tegudele õigel ajal, mil on vaja ka õpetajate erilist püüdu.

XX peatükk

Pühadest

I. Korralisteks pühadeks on Akadeemias jõulud toomapäevast kolmekuningapäevani, lihavõtted palmipuude pühast alates 14 päeva ja suvevaheaeg 30 päeva.

II. Et ka kohalikud tudengid Akadeemiast tihti lahkuvad ja jätavad auditooriumid tühjaks, siis keelab Püha Kuninglik Majesteet selle edaspidiseks karmilt ära ning karistab kõrvalekaldujaid.

Cap. XXI.

I. De inspectoribus ærarii publici et ædificiorum.

1. *Inspectores ærarii publici ex numero Professorum Senatus major constituet viros probata integritatis et fidei.*
2. *Horum cura erit a) videre, ut quod ex redditibus Academia Qvæstor colligit, loco tuto et bene munito asservetur, b) ut privilegia et diplomata omnia, quibus academia redditus, jura et privilegia continentur, custodiantur rectè, c) ut stipendia Professoribus bis in anno persolvantur, ad 30 Decembris sum[m]a dimidium, reliquum vero circa 1 Septembris;*
3. *providere, ne bona Academia, fundi atque Coloni à Qvæstore iniquè tractentur, ne minuantur redditus;*
4. *ad structuram ac ædificiorum Academicorum reparationem aliosque Academia' usus, pecuniam ex ærario deponere eamque curatoribus reddere.*
5. *Hoc officium erit sexennale vel longius, prout Senatui academia majori visum fuerit.*
6. *Ærarium ipsum tribus clavibus clausum erit, sitque una in potestate qvæstoris, qui rationibus præstet, reliquæ penes Inspectores reliquos.*
7. *À præfectis v[ero] his rationes requirit Rector cum selectis ex Senatorio Academia ordine qvatuor viris.*
8. *Ædificiorum quoque publicorum structuram curent, sarta tecta conservent, videantque, ne quid æris publici in his frustra insumatur.*

II. Fisci facultatum.

Fisci cujusque facultatis curam aget Decanus et in facultate senior. Ex hac pecunia recondent quantum sit ad facultatis usum. Reliquum v[ero] in ædificiorum reparationem² distribuent Collegis æqualiter omnibus.

III. Mensæ Communis.

1. *Mensæ item com[m]unis inspectores gemini erunt, quos Rector et Senatus eligit. Hi qværimonias convictorum et oeconomi cognoscent, graviores ad Rectorem et senatum referent.*

XXI peatükk

I. Üldkassa ja ehitiste inspektorite kohta

1. Üldkassa inspektoriks määrab suur senat professorite hulgast mehed, kelle usaldatavus ja truudus on kindel.

2. Nende hooleks on: a) jälgida, et seda, mida kvestor Akadeemia sissetulekutest kokku kogub, hoitaks kindlas kohas ja hästi kaitstult; b) et valvataks õigesti kõiki privileege ja dokumente, mis sisaldavad Akadeemia sissetulekuid, õigusi ning privileege; c) et palgad makstaks professoritele välja kaks korda aastas: 30. detsembril pool summast, ülejäänud aga 1. septembri paiku.

3. Tagada, et kvestor ei tekitaks kahju Akadeemia varadele, maadele ja talupoegadele; et sissetulekud ei väheneks.

4. Akadeemia hoonete ehitamiseks ja remondiks ning teisteks Akadeemia vajadusteks raha kassast välja võtta ja anda see asjaajajatele.

5. Seda ametit peetakse kuus aastat või kauem, olenevalt sellest, kuidas Akadeemia suur senat õigeks peab.

6. Kassa ise on lukustatud kolme võtmega, neist üks olgu kvestori valduses, kes juhib arvestust, ülejäänud võtmed aga teiste inspektorite käes.

7. Nende juhatajate käest nõuab rektor aru koos nelja mehega, kes on valitud Akadeemia senati liikmete hulgast.

8. Nad kannavad hoolt ka avalike hoonete ehitamise eest, hoolitsevad majade hea seisundi eest ja jälgivad, et üldkassa raha siin asjata ei kulutataks.

II. Teaduskondade kassad

Iga teaduskonna rahakassa eest hoolitseb dekaan ja teaduskonna vanem. Sellest rahast pannakse kõrvale niipalju, kuipalju on vaja teaduskonna tarbeks. Ülejäänud jagavad nad kõikide kolleegide vahel võrdselt hoonete remondiks.

III. Ühistoitlustus

Ühistoitlustamise kontrollimiseks on kaks inspektorit, kes on valitud rektori ja senati poolt. Nad uurivad ökonoomi⁷⁹ ja sööjate kaebusi,⁸⁰ kannavad neist raskemad ette rektorile ja senatile.

IV. De Inspectoribus stipendiariorum.

α) In stipendiarios Regios annui inspectores bini constituentur. Ex ordinariis theologis unus, qvem facultas designabit, alter ex philosophis.

β) Hi (a) Exercitiorum rationem publice et privatim tenebunt, attendentqve, qvibus stipendiarii vacent; (b) disputationibus eorum privatis adsidebunt easqve moderabuntur, Theologus theologicas, Philosophus philosophicas. Disputabunt a[utem] semel in hebdomade in philosophia et Theologia alterne, nisi publica disputatio theologica aut alia solemnitas impediatur. His disputationibus præsident adjuncti philosophi et qvi ex stipendiariis gradum habent. (c) Inspectores qvoqve stipendia curabunt stipendiariis, qvæ cuiqve eorum solvent bis in anno, circa idem tempus, qvo Professoribus solvuntur.

γ) Hæc qvoqve inspectio erit annua et ad omnes Theologos et Philosophos nec non J[uris]-C[onsul]tos et Medicos (si stipendiatus ad istas facultates animum adplicuerit) pertinet, ordine progrediendo à Senioribus vel junioribus.

V. De inspectoribus Bibliothecæ.

Bibliothecæ Inspectores providebunt 1) ut Bibliotheca necessaria utilium librorum suppellectile instruat 2) Instrumentis mathematicis et geographicis tabulis exornetur 3) ut Catalogus librorum sartus tectus maneat, nec libri aliis petentibus extra Bibl. limina permittantur.

VI. Typographia et Bibliopolii.³

1. Typographia et Bibliopolii annui duo erunt inspectores, ad id à Senatu Academia electi.
2. Horum munus erit a) Typographia operas et rationes dirigere et prohibere, ne quid typis excudatur, qvòd labore aliquo vitio, qvòd à Decano aut consistorio non sit approbatum, qvòd rixas et dissensiones excitet, aut publicam honestatem lædat et bonorum famam b) ut Bibliopolam, nisi per se id faciat,⁴ cogant, ut libros studiosis utiles et academiae justo pretio vendat. c) Idem videant, ne quid vendatur, qvòd sit in Deum et fidem nostram Christianorum blasphemum aut in homines contumeliosum aut obscenum ineptumqve aut præsenti regi statui noceat.

IV. Stipendiaatide inspektorite kohta

a) Igal aastal määratakse kuninglike stipendiaatide⁸¹ jaoks kaks inspektorit: üks korralistest teoloogidest, kelle määrab teaduskond, teine filosoofide seast.

b) Nad (a) peavad arvet avalike ja eraviisiliste harjutuste kohta, panevad tähele, millest stipendiaatidel puudust tuleb; (b) viibivad nende eradisputatsioonidel ja korraldavad neid, teoloog teoloogia-, filosoof filosoofiadisputatsioone. Disputatsioonid toimuvad üks kord nädalas filosoofias ja teine kord teoloogias, kui avalik teoloogiadisputatsioon või mõni muu pidulik üritus ei takista. Neil disputatsioonidel on juhatajaks filosoofiaadjunktid ja need stipendiaadid, kellel on kraad; (c) inspektorid kannavad hoolt ka stipendiaatide stipendiumide eest, mida nad maksavad igähele neist kaks korda aastas, sama aja paiku, mil professoritelegi makstakse.

c) See inspekteerimine on iga-aastane ja puudutab kõiki teolooge ja filosoofe, samuti juriste ja meedikuid (kui stipendiaat on suundunud neisse teaduskondadesse) kasvavas järjestuses alates kas vanemast või nooremast.

V. Raamatukogu inspektoritest

Raamatukogu inspektorid tagavad: 1) et raamatukogu varustataks hädavajaliku sisseadega vajalike raamatute jaoks; 2) et see kaunisataks matemaatikavahendite ja geograafiliste kaartidega; 3) et loodaks raamatute süsteemne kataloog ja et raamatuid ei antaks ühelegi laenuajale raamatukogust väljaviimiseks.⁸²

VI. Trükikoja ja raamatumüügi inspekteerimise kohta

1. Igal aastal on trükikoja ja raamatumüügi jaoks kaks inspektorit, kes on selleks valitud Akadeemia senati poolt.

2. Nende kohustuseks on: a) juhtida trükikoja tööd ja arvepidamist ning takistada, et ei trükitaks midagi, mis kannatab mingite vigade all — mida pole heaks kiitnud dekaan või konsistoorium, mis õhutab tülisid või lahkavamusid või kahjustab avalikku moraali ja tublide inimeste head nime; b) sundida raamatukaupmeest, kui ta seda ise ei tee, et ta müüks üliõpilastele ja Akadeemiale tarvilikke raamatuid õiglase hinnaga; c) samuti jälgida, et ei müüdaks midagi sellist, mis teotaks Jumalat või meie kristlikku usku või laimaks inimesi või oleks obstsöönne ja sobimatu või kahjustaks praegust riigikorda.

Cap. XXII.

De moribus studiosorum.

I. Pietas ab omnibus nostris studiosis et Civibus colatur: Religio discatur, Biblia quotidie mane et vesperi legantur, Deus recte et ardentè invocetur; ad honorem et gloriam DEI et ad incolumitatem hujus regni omnia studia referantur.

II. Nomen DEI nemo vane usurpabit vel epicureis sermonibus spargendis vel corruptelis doctrina verè defendendis vel in magicis præstigiis et incantationibus¹ et perjuriis. Nemo nomen religionis, Evangelii, DEI ipsius prætexat privatis cupiditatibus; nec scandalis doctrinae et morum quis Professionem suam deformabit. Omnes servate² juramenta confirmata Rectori, Magistratui et aliis promissa. Qvod si citati in iudicium à Rectore et Consistorio parere contumaciter detrectaverint,³ qvi arrestum seu vadimonium⁴ violaverint, perjuri censebuntur et infames et a Consistorio majore punientur exclusione.

III. Crebro audiendis concionibus, publica præcationi in templis et gratiarum actioni et⁵ similibus sanctis operibus omnes et singuli intersunto. Omnes ludi omittantur à ministerio publico abducentes; veneramini ministros verbi fideles, crebro⁶ accedite ad sacram Synaxin, eaque juxta Pauli præscriptum utimini,⁷ qvi secus fecerit, si admonitus non fecerit suum officium, punietur vel carcere vel ignominiosa exclusione.

IV. Magistratum, Parentes et Præceptores vestros honore afficite, vosque iis reverenter subijcite,⁸ eis obedite et gratitudinem debitam præstate, legibus honestis et Academiae pie morem gerite.

V. Nemo studiorum causa Dorpatum veniens ultra octo dies inscriptionem differat, sed omnes nomen suum apud Rectorem edant et se ipsi ejusque successoribus et academia juramento obstringant. Nec quisquam in civitate non inscriptum studiosum in sua mensa alat. Qvi nullas lectiones publice audiunt, si admoniti se non emendaverint, in patriam vel ad parentes ex academia relegabuntur.

VI. Nemo Magnifico Rectori, Professoribus et Præceptoribus suis maledicat, injuste obloquatur, multo minus resistat sub poena arbitraria. Ad publicos actus, declamationes, disputationes, funera invitati, sedulo frequentes convenient. Ne quis chartas publice affixas, Program[m]ata Rectoris et Academiae Senatus et Professorum disputationes vel de aliis negotiis significationes sub eadem poena injussus refingat.

XXII peatükk

Üliõpilaste kommetest

I. Kõik meie tudengid ja [Akadeemia] kodanikud pidagu au sees jumalakartust, õppigu usku, lugegu igal hommikul ja õhtul Piiblit, pöördugu Jumala poole õigesti ja innuga, pühendagu kõik õpingud JUMALA auks ja kuulsuseks ning selle riigi hüvanguks.

II. JUMALA nime ärgu keegi asjata kasutagu, ei epikuurlike kõnede levitamiseks ega tõese õpetuse rikkumiste kaitsmiseks ega maagilistes meelepetetes ega loitsudes ja valevannetes. Keegi ärgu seadku usu, evangeeliumi ega JUMALA enda nime isiklike himude teenistusse; ja ärgu keegi häbistagu oma ametit tüldes õpetuse või kommete pärast. Kõik pidage kinni vandetootusest, mille olete andnud rektorile, magistraadile ja teistele. Sest, kes rektori ja konsistooriumi poolt kohtusse kutsutuna keelduvad isepäiselt kuuletumast, kes on aresti või kohtukutset eiranud, need kuulutatakse valevandujateks ja aututeks ning suur konsistoorium karistab väljaheitmise eest.

III. Kõik ja igaüks käige sageli koosolekuid kuulamas, avalikul palvetunnil kirikutes ja tänujumalateenistustel ja teistel sarnastel pühadel toimingutel. Loobutagu kõigist jumalateenistusest kõrvalemeelitavatest meelelahutustest; austage jumalasõna ustavaid sulaseid, minge sagedasti pühale armulauale, tehke seda Pauluse käsu järgi; kes käitub teisiti ja ei täida oma kohust ka manitsuse peale, saab karistuseks kas kartseri või autu väljaheitmise.

IV. Austage oma magistraati,⁸³ vanemaid ja õpetajaid ning alluge neile aupaklikult, kuuletuge neile ja osutage kohustuslikku viisakust, täitke hardalt kõlblusseadusi ja Akadeemia tavaid.

V. Ükski õppimise pärast Tartusse tulnu ärgu sissekirjutusega üle kaheksa päeva viivitagu, vaid andku oma nimi rektori juures teada ja andku vanne talle, tema järglastele ja Akadeemiale. Ärgu ka linnas keegi toirku oma lauas veel sissekirjutamata üliõpilast. Kes ei kuula ühtki avalikku loengut ja manitsuse peale end ei paranda, need saadetakse Akadeemiast kodupaika või vanemate juurde tagasi.

VI. Keegi ärgu öelgu oma auväärsele rektorile, professoritele ega õpetajatele halvasti ega vaielgu asjatult vastu, ärgu seisku mingil juhul vastu määratud karistusele. Kui ollakse kutsutud, kogunetagu hoolsalt avalikele üritustele, deklamatsioonidele, disputatsioonidele, matustele. Ärgu keegi kiskugu ilma käsuta maha ülesriputatud avalikke plakateid, rektori ja Akadeemia senati ning professorite disputatsioonide teateid ega teadaandeid teiste asjade kohta sama karistuse ähvardusel.

VII. Propter DEUM et publicæ pacis conservationem⁹ ab omnibus injuriis, vi et fraude, aliorum corpora et vitam lædentibus, à seditiosis tumultibus, adium oppugnationibus et cadibus abstinete; nec indulgete odiis, livori et cupiditati vindictæ, quæ sæpius homines tristissimas calamitates¹⁰ sibi et totis gentibus attrahunt. Qvod si quis in civitate globum plumbeum noctu præsertim ejaculatus fuerit, is sciat hoc ipso facto se in relegationis poenam incidisse. Si quis petulantiam exercuerit, grassatus sit, conflixerit, sive sit provocans sive provocatus, itidem relegabitur. Clamores nocturnos, discursationes, tumultus, fenestrarum elisiones, januarum effractiones vitate. Certum [e]n[im] exitium secum ferunt et poena autores sequetur¹¹ vel carceris vel severior,¹² suntque hæc¹³ eorum opera, qui in Cyclopus¹⁴ agmine aut diabolorum lustris latrocinia exercent.

VIII. Unusquisque vas et corpus suum, qvod est S. S. domicilium, possideat in sanctificatione et honore, ne polluat se libidinibus vagis, sed justî pudoris decus reverenter tueatur. Impuros [e]n[im] calamitatibus et poenis obrui primi mundi deletio et exempla quotidia testantur. Idem hereditatem regni DEI amittunt et coecitate spiritali puniuntur. Pudorem igitur et verecundiam in omni vita sectamini, sobrietatem et temperantiam, quæ castitatis nutricula et omnium donorum DEI conservatrix est, diligenter colite. Occasiones quoque libidinum et intemperantiæ, loca, personas, tempora studiose vitate. In domos¹⁵ Nuptiarum nemo irrumpat, cauponas¹⁶ fugiant omnes et singuli. Orgia Bachi detestentur. Habitum se dignum quisque gerat¹⁷ et vestitum; qui non paruerint, poenam expectabunt.

IX. Qvisque suum teneat, ab alieno abstineat, suas res honeste augeat, onus paupertatis, si quis eo premitur, patienter ferat, sit ἀνταρκῆς;¹⁸ honestis laboribus et fide ac diligentia¹⁹ in studiis πεινάv effugere studeat, nemini quis suum auferat, neminem defraudet; vitent omnes non necessarios sumtus, qui in belluationes, convivia, luxum, vestitum et alias ineptias profunduntur. Procul habeant²⁰ mutationes temerarias, emacitatem et similes pecuniæ pestes, emant non quod opus sed quod necesse est. Solvite fideliter cuique quod mutuo sumsisistis, inprimis hospitibus pro victu quicquid et habitatione illis debetur, solvite fideliter et tempestive. Nam et hoc vobis scitote præceptum esse voce illâ: non furtum facies: Quæ furta vel exclusionem vel laqueo punientur. Sed et omnes ludos inhonestos, tesserarum,²¹ aleæ, chartarum et similes prohibemus hac addita comminatione: si quis deprehensus fuerit ludendo alienam pecuniam aut libros ad se transtulisse, Rectorem et Consistorium ablata reposcituos²² et præterea utrumque de sententia Rectoris puniri debere.

VII. JUMALA pärast ja avaliku rahu säilitamise nimel hoiduge eemale kõikidest õigusrikkumistest, mis vägivalda ja pettusega teevad kahju teiste kehale ja elule, mässulistest rahutustest, hoonete piiramistest ja taplustest; ärge lubage viha, kadedust ega hukutavaid kirgi, millega inimesed tihti tõmbavad endale ja tervetele rahvastele kaela väga kurbi õnnetusi. Kui keegi on, eriti öösel, linnas visanud kedagi raske kamakaga, siis teadku ta, et pelgalt selle teo eest on talle määratud ülikoolist väljaheitmine. Kui keegi näitab üles kergemeelsust, on julm, tülitseb või on duellile väljakutsuja või väljakutsutu rollis, heidetakse ta samuti välja. Vältige öiseid lärmamisi, ringihulkumisi, rahutuid kogunemisi, akende sisseloopimist, uste mhamurdmist. Sest neil on kindel lõpp ja tegija saab karistuse kas kartseris või midagi veelgi karmimat, sest need on ju nende teod, kes korraldavad sulitempe kükloopide hulgas või kuradikoopais.

VIII. Igaüks hoidku pühaduses ja aus oma keha ja ihu, sest see on Püha Vaimu asupaik, ärgu rüvetagu end ajalike kirgedega, vaid kaitsku aupaklikult tõeliste vooruste sära. Et kõlvatud langevad hädadesse ja piinadesse, seda tõendavad algse maailma häving ja igapäevased näited. Nad kaotavad JUMALA riigi pärandi ja karistatakse vaimupimedusega. Järgige kogu elus vooruslikkust ja tagasihoidlikkust, austage hoolsalt mõõdukust ja kasinust, mis on kõlbelise puhtuse toitjaks ja kõikide JUMALA kinkide säilitajaks. Vältige visalt ka ihade ja ohjeldamatusega seotud juhtumeid, kohti, isikuid ja aegu. Keegi ärgu kiirustagu abielluma, üheskoos ja igaüks eraldi hoidugu eemale kõrtsidest. Bakchose orgiad olgu neetud. Igaühel olgu väärikas välimus ja riietus; kes ei kuuletu, seda ootab karistus.

IX. Igaüks hoidku oma, hoidugu võõra omandusest, edendagu ausalt oma asju, kandku kannatlikult vaesuse koormat, kui see on tema peale pandud, olgu endale kuuluvast küll, püüdku vaesust vältida ausa vaeva ja usu ning usinusega; ärgu võtku kelleltki tema asju, ärgu petku kedagi; vältigu kõiki mittevajalikke kulutusi, mis pillatakse priiskamisele, pidudele, luksusele, riieteile ja muudele tühisustele. Hoidku endast eemal uisapäised otsused, ostukirg ja muud sääraseid rahakatkud, ärgu ostku vajalikku, vaid hädavajalikku. Tasuge korralikult igaühele see, mida laenuks olete võtnud, eeskätt makske korralikult ja õigeaegselt see, mida võlgnete oomajaandjale toidu ja peavarju eest. Sest teadke: see käsk on ka teile: ära varasta. Vargaid karistatakse kas väljaheitisega või silmusega. Keelame ära ka kõik vääritud mängud: täringud, loositõmbamised, kaardid ja muu sellesarnase, lisades sellele ähvarduse: kui keegi tabatakse mängimast eesmärgiga võõrast raha või raamatuid endale saada, siis nõuavad rektor ja konsistoorium riisutu tagasi ja lisaks on ette nähtud karistada mõlemat rektori otsuse järgi.

X. Veritatem in omnibus doctrinæ Christianæ partibus discendis, in omnibus literis et artibus atque disciplinis colendis, in contractibus, in sermone, in gestu, in voce, in moribus, iudiciis, amicitiiis, in tota vita amate et constanter amplectimini et retinete; mendacia, falsas opiniones in doctrina de DEO, in artibus²³ vitæ necessariis, omnes calumnias, obtreptiones, convitia, vanitatem, perfidiam, dolos, jactantiam, simulationes in dictis, factis et gestibus tanquam Orcum fugite et execramini. Nullius mores infamia notate nec bonos et innocentes fictis criminibus, sycophantiis, calumniis vel libellis famosis lacerate. In transgressores deprehensos infami exclusione e tota academiæ nostræ societate graviter animadvertemus.

Has constitutiones, prout conceptis verbis expressæ sunt, ab omnibus accuratè²⁴ servari debere præcipimus, potestatem deferentes Academia Magistratibus et Inspectoribus Academiae secundum præscriptas leges gubernandi et earundem contemptores et violatores debitâ poenâ afficiendi.²⁵ Mandamus vero iis omnibus, quibus Academia gubernatio comissa est, aut imposteorum comittenda erit, ut officii sui memores propositarum Constitutionum præscriptum urgeant, Sicque res omnes dirigant, ut, quod à nobis pia erga DEUM et Patriam affectione profectum est, felices progressus sortiatur in DEI gloriam et Reipubl. incrementum.

X. Armastage tõe, õppides seda kõikidest kristliku õpetuse osadest, harides end kõikides teadustes, kunstides ja distsipliinides, armastage tõe lepingutes, kõnes, käitumises, arvamustes, kommetes, otsustes, sõpruses, kogu elus, ning hoidke ja säilitage teda kindlalt. Hoiduge nagu põrgu eest valelikkusest, valearvamustest JUMALA õpetuses, vältimatutes eluvaldkondades, kõigist pettustest, kadedusest, laimust, tühisustest, sõnamurdlikkusest, kavaldamisest, hooplemisest, teesklemisest sõnades, tegudes ja käitumises ning needke need ära. Ärge häbistage kellegi kombeid ega solvake tublisid ja süütuid väljamõeldud kuritegudes, intriigides, pettustes või paskvillides. Karistame üleastumiselt tabatuid karmilt autu väljaheitmisega kogu meie akadeemilisest liidust.

Kohustame kõiki seda põhikirja täpselt järgima just nii, nagu on väljendatud eelnenud sõnades. Akadeemia võimukandjatel ja Akadeemia inspektoritel tuleb valitseda vastavalt ettekirjutatud seadustele ning karistada selle seaduse eirajaid ja rikkujaid, nagu nad on ära teeninud. Käsime kõigil neil, kellele on usaldatud Akadeemia juhtimine või kellele see hiljem usaldatakse, et nad oma kohustust meeles pidades nõuaksid põhikirjaga ettekirjutatud juhise täitmist ja juhiksid kõiki asju nõnda, et sellele, mida meie hardast austusest JUMALA ja Isamaa vastu oleme edendanud, saaks osaks õnn ja edu JUMALA auks ja riigi hüvanguks.

Tartu Ülikooli (*Academia Gustaviana*) asutamine

17. sajandi Euroopa kontekstis

I. *Academia Gustaviana* asutamine

Allkirjastades Nürnbergi lähedal 30. juunil 1632. a. *Academia Gustaviana* asutamise-üriku, märkis Rootsi kuningas Gustav Adolf II (1594–1632) dokumendis ka enese koha tollases Euroopas. Gustav Adolf II pidas oma tegevust seotuks “kogu kristlikusse maailmasse puutuvate toimetustega”. Siin oli selgesti tegemist valitseja ambitsiooniga, kus isegi püüd seda realiseerida pidi viima Rootsi oma aja Euroopa oluliste riikide hulka.

Alates Bologna ülikooli asutamisest arvati ülikooli kolmandaks universaalvõimuks (keisri ja paavsti kõrval), mille staatuse ja tegevuse reguleerimise oluliste atribuutide juurde kuulusid alati ka kõrgema kirikliku ja ilmaliku võimu antud privileegid. Oli paratamatu, et ülikool pidi end määratlema kahe varasema universaalvõimu suhtes.

Kuni reformatsioonini olid ülikoolid püüelnud nii paavsti kui keisri privileegide saamise poole. 17. sajandil oli protestantlike ülikoolide olukord muutunud. Tartu ülikooli tulevast positsiooni pidi tugevdama Rootsi kuninga kui ilmaliku valitseja väide, et ka selle ülikooli asutamisel oli tegu kogu kristlikku maailma mõjutanud valitseja tahtega. Usuküsimused ülikoolis asetustid nüüd aga uuele, varasemast erinevale tasandile.

Tartu ülikooli asutamisega kandus Emajõe kallastele Euroopas tuntud nelja teaduskonnaga ülikooli mudel, mis oli alguse saanud Pariisi ülikooli asutamisest. Kui Tartu ülikooli esimene kuraator Johan Skytte oma kõnes ülikooli avamisel unistas ajast, mil siin Tartu akadeemias saaksid õppida ka vaeste talupoegade pojad, siis oleks ta võinud innustava eeskujuna tegelikult viidata Robert de Sorbon'ile. See talupoja poeg oli suutnud tõusta raeääraks ja ka rikastuda sedavõrd, et tema annetusele toetudes loodi *Collège de Sorbon*, millest kasvaski välja kuulus Pariisi ülikool. Kuid ilmselt teadis mitmel pool Euroopas õppinud ja reisinud J. Skytte väga hästi, kui suur erinevus selles asjas valitses Elbe jõe eri pooltel asuvates Vana Maailma osades.

Kui me praegu püüame mõtestada Eesti ajalugu Liivi sõja ja Põhjasõja vahelisel perioodil, siis peame ilmselt loobuma mõnestki traditsioonilisest hinnangust. Sõdade tähtsust meie ajaloos on seni ilmselt ülehinnatud, sellele on juhtinud viimasel ajal kaudselt tähelepanu Margus Laidre, kes tuletas meelde, et aastail 1500–1700 oli sõda Euroopas pigem norm, ühiskonna loomulik seisund kui erandnähtus, sest valitses ju Euroopas 16. sajandil täielik rahu ainult kümme aastat; 17. sajandil neli aastat ja järgnenud 18. sajandil 16 aastat (M. Laidre. *Lõpu võidukas algus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995, lk. 19). Seega tuleks meid huvitaval 17. sajandil vähemalt kultuuriajaloolistes uurimustes käsitleda sõda kui fooni ja just sellel taustal näha inimeste igapäeva- ja kultuurielu.

Tartu ülikooli asutamine asetub seega pigem küsimuste ringi, mis seob Eesti- ja Liivimaa ajaloo Euroopa arengu ühe huvitava fenomeni mõtestamisega: kuidas väikesel ja ressursside poolest viletsal järjel olnud Rootsil õnnestus 150 aastaks kinnitada Vana Maailma juhtivate suurvõimude hulgas (M. Laidre, tsit. teos, lk. 8). Selles kontekstis hakkab ehk teises valguses paistma ka Tartu koht Liivimaa halduskeskusena, kui tema tagamaal asus Rootsi riigi suurim linn Riia, mis ainsana andis välja tollase Euroopa suurlinna mõõdu. Ja kus pealegi elamiskulud olid kõrgemad kui riigi ametlikus pealinnas Stockholmis. Sellel taustal saab uue mõõdu ka Tartu kui kohtulinn (õuekohus), mis samuti mitte ainult ei paigutanud selle linna Rootsi suurriigis kindlasse mõõtkavasse, vaid andis talle kindlasti ka Euroopas kindla koha. Kui lisada siia veel spekulatsioon, et Stockholmis oli soov teha Narvast Rootsi suurriigi teine pealinn, siis Tartu selline lähedus Narvale oleks võinud kindlasti väga positiivselt mõjutada siinse ülikooli arengut. Nagu me ajaloost teame, jäi viimane idee paraku Rootsi võimudel teostamata. Kuid fakt, et Tartu oli ülikooli asutamise ajal nii kohtulinn kui ka Liivimaa halduskeskus ja pärast seda siis ka ülikoolilinn, tõstis Tartu tähtsust nii kogu Rootsi suurriigi territooriumil kui ka Rootsiga kui Euroopa ühe juhtiva suurvõimuga suhtlevate riikide valitsejate silmis. Ülikooli asutamise hetk oli Tartu linnal kindlasti üks tema ajaloo tähetunde. Samas tuleb tõdeda, et püüame siinkohal sajandeid hiljem vaadata Tartu ja ta ülikooli tegevust ning tema rolli Euroopa ajaloo kontekstis. Konkreetsete sündmuste kaas- aegsetele ei olnud need tendentsid sugugi nii selgelt jälgitavad ja olulised olid hoopis maisemad mured ja probleemid.

Tartu ülikooli asutamine langes ka olulisele murrangukohale Rootsi riigi hariduspoliitikas. Vaatamata sellele, et Rootsi vanim ülikool Upsalas oli asutatud juba 1477. a., oli alanud uus aeg Tartu akadeemia emaülikoolile alles J. Skytte määrami-

sega selle ülikooli kantsleriks. Sisuliselt panid Upsala ülikooli taassünnile aluse 1625. a. saadud privileegid, mis annetati 1632. a. ka Tartu ülikoolile. Seega ei olnud kahe ülikooli erineval asutamisel 17. sajandil küll mingit tähtsust, Tartu ülikool sündi oli selles mõttes langenud väga soodsale ajale. Tartu ülikooli asutamine oli oluliseks lüliks Rootsi hariduspoliitikas, mis võimaldas taastada aastail 1638/1639 Greifswaldi ülikooli, asutada 1640. a. ülikooli Turusse ja 1668. a. Lundi.

Tartu ülikooli asutamine langes aega, kui kunagisest ühtsest Euroopast ja selle nn. ühtsest ülikoolist oli saanud ususõdade tulemusena religioosselt lõhestatud maailmajagu, mis oli tõmmanud pikkadeks aastateks lausa ületamatuna tunduvad tõkked ka erinevate usutunnistuste aladele jäävate ülikoolide vahele. See olukord tekitas erinevate usutunnistuse piirkondade rivaliteedi ka ülikoolide asutamisel. Oli alanud kolmas suur ülikoolide loomise laine. Tartu ülikool kuulus protestantlike ülikoolide leeris lisaks eespool mainitutele samasse lainesse selliste ülikoolidega nagu Marburg (1527), Königsberg (1544), Jena (1558), Helmstedt (1574), Altdorf (1578), Herborn (1584), Giessen (1607), Rinteln (1620), Strassburg (1621), Duisburg (1655), Kiel (1665) jne. Paralleelselt loodi ülikoolid loomulikult ka katoliiklaste leeris: Dillingen (1549), Vilnius (1579), taastati Würzburgi (1582), Grazi (1586), Padeborni (1615), Salzburgi (1623), Bambergi (1648), Innsbrucki (1675), Breslau (1702) jt. ülikoolid. Seega sai Tartu ülikool määratlenda end oma loomisest peale kui üks Euroopa protestantlik ülikool. See oli see vereringe, millesse lülitas Gustav Adolf II oma asutamiskorraldusega Tartu ja ta ülikooli ning mille sünnile oli nii osavõtlikult kaasa aidanud oma tegevusega kindralkuberner J. Skytte.

2. *Academia Gustaviana* asutamisürik ja põhikiri kui oluline kultuuritekst

Pole kahtlust, et ülikooli asutamine Tartusse muutis põhimõtteliselt meie kultuuri-lugu. Oli ju alates Bologna ülikooli asutamisest ülikool võitnud üha enam ruumi ühiskonna kõrgkultuurile olulise instrumendina, olulise institutsioonina. Rääkides ülikooli asutamisürikust ja -põhikirjast kui kultuuritekstist võime näha selles ideaali kehastust. Seega võime öelda, et 17. sajandil kandus ülikooli idee Liivimaale konkreetset kindralkuberner J. Skytte kaudu, kes oli küll seda ideaali realiseerinud juba varem Rootsi riigi reformi käigus Upsalas. Ülikooli asutamisdokumentides oli ühele Euroopa ülikooli ideaalile antud konkreetne vorm. Kuninga allkiri 30. juunil 1632. a.

andis sellele ideaalile vajaliku jõu, et panna tegutsema Rootsi riigi ametnikud ja luua võimalused, et ülikool saaks Liivimaal reaalselt tegutseda. Seega pidi kuninga korraldus muutma seaduse sõnaga ideaali reaalsuseks. Tartu ülikooli asutamisdokumentid jäävad meie kultuuri igaveseks mälestusmärgiks kui ideaal, millega sai ja saab ka tulevikus mõõta ja hinnata ülikooli tegevust.

Vaatamata sellele, et Tartu ülikoolil on tulnud läbi elada keerulisi aegu, on tema esimene asutamisürik ja -põhikiri olnud meie haritlaskonnale kontinueedide ja rahvusvahelise ühtsuse tunnetamise vahendiks Euroopa ülikoolidega. Tartu konstitutsioonide tekst on nähtavasti valmistatud pärast 1650. aastat prokantsler Z. Klingiuse ajal (*Tartu Ülikooli ajaloo allikad I: Academia Gustaviana. Ürikuid ja dokumente*. Tartu, 1932, lk. xxxi). Eelnevalt kasutati Upsala ülikooli põhikirja, mis erines hilisemast väga vähe. Asjaolu, et vastav seadusandlik traditsioon oli loodud juba kaua enne Tartu ülikooli asutamist, ei mängi sel juhul olulist rolli. Oma ülikool on ikka see stiimul, mis tekitab pideva vajaduse arenguks. Seega tuleb ülikooli (põhikirjas oli ta kavandatud ideaalselt) vaadata kui kõrgkultuuri seisukohalt üliolulist informatsiooni kogumise, vahetamise ja töötlemise institutsiooni, milles olulist rolli mängisid ülikooliga otseselt seotud inimeste kõrval ka ülikooliga lahutamatult seotud asutused, nagu raamatukogu, trükikoda jne. Lülitudes Euroopa ülikoolide süsteemi, oli kindel, et kõik olulised uuendused Euroopa ülikoolide süsteemis jõuavad varem või hiljem ka Tartusse.

Rääkides Tartu ülikooli asutamisdokumentidest kui kultuuritekstist, tuleb vaadata seda erialaterminoloogia arengu seisukohalt. Haridust puudutava seadusandluse (kui erialakeele) areng Eestis on alati olnud seotud ka ülikooli elu reguleerivate seadusandlike aktide keele arenguga. Siin on täheldatavad vähemalt kaks tasandit. Üks on seotud erialakeele arenguga, mis sõltub ühiskonna peegeldusest. Teine ja seni veel vähest tähelepanu leidnud tasand on ülikoolide elu reguleerivate aktide (kui õiguskeele) terminite sisemine areng.

3. *Academia Gustaviana* asutamisürik ja põhikiri kui õigustekstid

Tartu ülikooli asutamisürikut tuleb vaadata kui oma ajastule tüüpilist privileegi. Gustav Adolf II, soovides rõhutada ülikooli asutamise erilisust, ei jätnud lisamata sellele oma pühendust: "et too akadeemia igavesti õilmitseks." Peale igavikulise mõõtme sai Tartu ülikool ka ülesande tegutseda nii, et "kristlik maailm tema tegevusest kasu saaks." Seega lisandus igavikulisusele kui ajalisele faktorile ka kristlik maailm kui kindel ruumiline mõõde.

Tartu ülikooli asutamisürikust kui privileegist rääkis ka üriku tekst ise. Gustav Adolf II oli kindel, et "ükski ühiskond ei saa püsida ilma oma privileegideta," seetõttu annetas ta samasugused privileegid (ja maksuvabaduse) Tartu ülikooli professoritele ja üliõpilastele, mida juba "nautis Upsala akadeemia."

Tartu ülikooli asutamisüriku ja põhikirja teksti jõudmine Tartusse on ajaloo jaoks hämmastavalt hästi dateeritud. Tänu Friedrich Meniuse jutustusele on meil ajaloo jaoks mitte just tavapärane, värvikas ja emotsionaalne kirjeldus, kuidas need õigustekstid 15. oktoobril 1632. a. Tartus esmakordselt avalikustati.

Sellel päeval oli vähemalt kaks väga olulist tegelast: isa ja poeg Skytted. Esimesena astus areenile Johan Skytte, Duderhofi vabahärra, Gronsjö ja Strömstrumi isand, rüütel, Tema Kuningliku Majesteedi ja Rootsi riigi nõunik, kolme provintsi — Liivimaa, Ingerimaa ning Karjala kindralkuberner, Upsala akadeemia kantsler ja Põhja-Soome maakohtunik, kes olevat öelnud, et kuna akadeemia ei saa olla ilma kindlate privileegide, õiguste, regaalide ja insiigniateta, siis on Tema Kuninglik majesteet need heldelt ülikoolile kinkinud ja tema annab need Tema Kuningliku Majesteedi nimel üle professoritele, et nad need vastu võtaksid, ürikud ja privileegid hoolega oma arhiivis hoiaksid, regaale aga kasutaksid, kui see vajalikuks osutub. Kõne lõppemise järel astus Tema Armulisuse käsul ligi ülikooli sekretär (*notarius academiae*), harutas lahti siidrätikud, võttis välja kuningliku privileegi ehk asutamisüriku ja luges selle avalikult ette (Friedrich Menius. Jutustus Tartu ülikooli inauguratsioonist, toimunud 15. oktoobril aastal 1632 // *Mälestusi Tartu ülikoolist* (17.–19. sajand) / Koost. S. Issakov. Tallinn: Eesti Raamat, 1986, lk. 44). Sellega olid Tartu ülikooli privileegid Tartu linna ühes pühamas kohas — Maarja kirikus — avalikult kogu publikule teatavaks tehtud. Ülikooli põhikirja avalikustamine algas, kui rektoriks nimetatud Jakob Skytte võttis ülikooli kuraatorilt vastu nii raamatu, kuhu olid kantud professorite ja üliõpilaste matriklid, kui ka ülikooli põhimäärused (põhikirja). Vastne rektor J. Skytte oli esimene, kes luges sellest ette rektori vande, kinnitades viimast ka mõlema pealesurutud sõrmega (Fr. Menius, lk. 46).

J. Skytte pühalik vanne oli esimeseks, millega sai alata tollase Tartu ülikooli eksistents. Kui me vaatame 17. sajandi ülikooli põhikirja, siis see koosnebki suures ulatuses just mitmeugustest vannetest. Kõik kuninga kaitse all olevad akadeemilised kodanikud olid omavahel seotud vannetega, mida aeg-ajalt tuli kindla reglemendi alusel uuendada. Vande andis ülikooli immatrikuleerumisel üliõpilane, vandega olid seotud rektori ees dekaanid, samuti professorid. Kui just ülikoolid tõid Euroopa kultuuriellu suuri uuendusi, elas ülikool õiguslikult samas ajas. Kui seoses krimi-

naalõiguse arenguga olid uuemad vandetekstid (umbes 16. sajandist alates) võrreldes varasemate arhailiste vandevormelitega vabanenud vande rikkumise sanktsiooni kirjeldusest, oli nende arhailine foon veel väga selgelt tajutav. Seetõttu oli ka Tartu ülikooli esimese rektori toiming oma vandesõnade rituaalsel kinnitamisel väga selge märk tollasele Tartu Maarja kirikusse kogunenud publikule.

Kui meie ülikooli traditsioonist on vandevormel sisuliselt kadunud, siis on see säilinud tänaseni kultuuriruumis, kuhu oleme ajalooliselt kuulunud ja kuhu soovime kuuluda väidetavalt ka praegu. Näiteks on see säilinud Saksa ülikoolides, kus professorid, andes riigile ametnikuvande, lõpetavad selle (kui see ei ole vastuolus professori usuliste tõekspidamistega) pöördumisega Jumala poole, nagu tegid 17. sajandil ametivennad ka Tartu ülikoolis. Viimasest tulebki ülikooli ajalooliste põhikirjade publitseerimise ja tundmaõppimise puhtpraktiline tähtsus tänapäevale. Ülikoolide elu on ajalooliselt iseloomustanud pidevalt muutuv tegevuse sisu ja selle realiseerimise suhteliselt konservatiivne vorm. Siit kerkibki oluline küsimus, kus on ülikooli kui institutsiooni ja samas teadlaste ning üliõpilaste korporatsiooni jaoks see konservatiivsuse minimaalnorm, kus ülikool säilitab veel oma ajaloolise olemuse. Lugesdes 17. sajandi Tartu ülikooli asutamisirikut ja põhikirja, tekib küll tunne, et tegemist polegi mitte sugugi ainult ajaloolise aktiga. Pigem on siin tegemist seadusandliku aktiga, kus oli väga sügavalt tunnetatud ülikooli olemust.

Vivat Academia!

Peeter Järveld

Originaaltekstis tehtud parandused

Caput I

¹ Msc.: cujus.

Caput II

¹ Msc.: referunt.

² Msc.: conservantur.

³ Msc.: singulorum.

⁴ Msc.: et provocationes.

⁵ Msc.: permittet.

⁶ Msc.: elegatur.

⁷ Msc.: suscipeat.

Caput III

¹ Msc.: discesserit.

² Msc.: elegeret.

³ Msc.: dirigunt.

⁴ Msc.: asservant.

⁵ Msc.: decedet.

⁶ Msc.: quæ.

⁷ Msc.: coercitatione.

⁸ Msc.: jure.

Caput IV

¹ Msc.: ejus.

² Msc.: elegatur.

³ Msc.: sunt.

⁴ Msc.: aliis æde.

⁵ Msc.: Senatus.

⁶ Msc.: oratiunculam.

⁷ Msc.: actus et temporis.

⁸ Msc.: electum evocatum.

⁹ Msc.: ejusdem.

¹⁰ Msc.: institutum.

¹¹ Msc.: et delinquentis.

¹² Msc.: coërtione.

¹³ Msc.: concurrant.

¹⁴ Msc.: deculte.

¹⁵ Msc.: promitturum.

¹⁶ Msc.: academiâ.

¹⁷ Msc.: exequatur.

¹⁸ Msc.: erit.

¹⁹ Msc.: commissurum.

²⁰ Msc.: academicarum.

²¹ Msc.: argenteiis.

²² Msc.: mulcta.

Caput V

¹ Msc.: adjungatur.

Caput VI

¹ Msc.: et.

² Msc.: sentient.

³ Msc.: dicet.

⁴ Msc.: patrocineum.

Caput VII

¹ Msc.: cuique.

Caput VIII

¹ Msc.: coërtione.

² Msc.: despiciet.

³ Msc.: majori.

⁴ Msc.: approbavit.

⁵ Msc.: introduct.

⁶ Msc.: permitto.

⁷ Msc.: perservaturum.

⁸ Msc.: actionibus.

⁹ Msc.: coertione.

¹⁰ Msc.: protrahit.

Caput IX

¹ Msc.: erit, (a) intra.

² Msc.: eorum.

³ Msc.: collegio.

⁴ Msc.: Idemque.

⁵ Msc.: censura.

Caput X

¹ Msc.: singulorum.

² Msc.: Decani.

³ Msc.: alius.

⁴ Msc.: considerabit.

⁵ Msc.: illum.

⁶ Msc.: congressionibus et conviis.

⁷ Msc.: conspicuus.

Caput XI

¹ Msc.: eligitur.

² Msc.: convertat.

Caput XII

¹ Msc.: Philosophiæ.

Caput XIV

¹ Msc.: Rectoris.

Caput XV

¹ Msc.: continent.

² Msc.: dirigantur.

³ Msc.: indicare.

⁴ Msc.: debent.

Caput XVI

¹ Msc.: qvod.

² Msc.: qvod.

³ Msc.: sint.

⁴ Msc.: qvod.

⁵ Msc.: studia.

⁶ Msc.: suum.

⁷ Msc.: peragatur.

⁸ Msc.: præcedent.

⁹ Msc.: ejusque.

¹⁰ Msc.: Exiegetur.

¹¹ Msc.: observatur.

¹² Msc.: numerum.

¹³ Msc.: ex.

¹⁴ Msc.: unumque.

¹⁵ Msc.: fuerint.

¹⁶ Msc.: petunt.

¹⁷ Msc.: Academia.

¹⁸ Msc.: inchoatur.

¹⁹ Msc.: docendi.

²⁰ Msc.: præscripta aut.

²¹ Msc.: periculis.

- ²² Msc.: affligem.
- ²³ Msc.: insigniis.
- ²⁴ Msc.: chirotecis.
- ²⁵ Msc.: ex.
- ²⁶ Msc.: inferentes.
- ²⁷ Msc.: imperisa.
- ²⁸ Msc.: potestates.

Caput XVII

- ¹ Msc.: debent.
- ² Msc.: frequentur.
- ³ Msc.: fiet.
- ⁴ Msc.: administrandæ.
- ⁵ Msc.: debent.
- ⁶ Msc.: disputurus.
- ⁷ Msc.: exercii.
- ⁸ Msc.: paule.
- ⁹ Msc.: affigiet.
- ¹⁰ Msc.: Logices.
- ¹¹ Msc.: schematibus.
- ¹² Msc.: deferendi.
- ¹³ Muudatused transkriptsioonis siit
alates on tingitud sellest, et see osa
on kopeeritud teise, erineva käe-
kirjaga isiku poolt.
- ¹⁴ Msc.: ni.
- ¹⁵ Msc.: habet.
- ¹⁶ Msc.: disputationes.
- ¹⁷ Msc.: excuduntur.
- ¹⁸ Msc.: aditores.
- ¹⁹ Msc.: auditoribus.

Caput XVIII

- ¹ Msc.: citandis.
- ² Msc.: tractuum.

- ³ Msc.: Socraticum et Ramæum.
- ⁴ Msc.: propheta.
- ⁵ Msc.: Noverunt.
- ⁶ i. e. "legum".
- ⁷ Msc.: addit.
- ⁸ Algab endine käekiri.
- ⁹ Msc.: et qvamcunqve.
- ¹⁰ Msc.: geometricam.
- ¹¹ Msc.: periphericarum.
- ¹² Msc.: Horone.
- ¹³ Msc.: Regiomantano.
- ¹⁴ Msc.: Schomero.
- ¹⁵ Msc.: Euclides.
- ¹⁶ Msc.: proponit.
- ¹⁷ Msc.: Petro.
- ¹⁸ Msc.: Sexagenario.
- ¹⁹ Msc.: Isonopriæ.
- ²⁰ Msc.: mechania.
- ²¹ Msc.: Aristotilis.
- ²² Msc.: Monuatolij.
- ²³ Msc.: sacro.
- ²⁴ Msc.: Busto.
- ²⁵ Msc.: Magiri.
- ²⁶ Msc.: uti.
- ²⁷ Msc.: atqve.
- ²⁸ Msc.: Arthusii.
- ²⁹ Msc.: vel.
- ³⁰ Msc.: rationi.
- ³¹ Msc.: ducant.
- ³² Msc.: eumqve.
- ³³ Msc.: ut.
- ³⁴ Msc.: Accademia.
- ³⁵ Msc.: sunt.
- ³⁶ Msc.: isituet.
- ³⁷ Msc.: Aristotile.

³⁸ Msc.: Theocrite.

³⁹ Msc.: Juvenali.

⁴⁰ Msc.: pomed.

⁴¹ Msc.: faciat.

⁴² Msc.: diditi.

Caput XIX

¹ Msc.: adopti.

² Msc.: lectionem.

³ Msc.: properet.

⁴ Msc.: qva.

⁵ Msc.: eligerunt.

⁶ Msc.: erigant.

Caput XX

¹ Msc.: Natalis.

² Msc.: Epiphanorum.

³ Msc.: animadversum.

Caput XXI

¹ Msc.: Accademia.

² Msc.: reparatione.

³ Msc.: Typographia et Bibliopolis.

⁴ Msc.: faciant.

Caput XXII

¹ Msc.: in cantationibus.

² Msc.: servare.

³ Msc.: detrectaverit.

⁴ Msc.: vademonium.

⁵ Msc.: in.

⁶ Msc.: crebris.

⁷ Msc.: utamini.

⁸ Msc.: subjice.

⁹ Msc.: conversationem.

¹⁰ Msc.: calumnitates.

¹¹ Msc.: sequitur.

¹² Msc.: sevitior.

¹³ Msc.: sine.

¹⁴ Msc.: Cycloplum.

¹⁵ Msc.: domas.

¹⁶ Msc.: caupones.

¹⁷ Msc.: dignum se parat.

¹⁸ Msc.: sit

¹⁹ Msc.: diligenter.

²⁰ Msc.: habeantur.

²¹ Msc.: thessarorum.

²² Msc.: reposciturum.

²³ Msc.: articulis.

²⁴ Msc.: acuratè.

²⁵ Msc.: affici.

Kommentaariid tõlke juurde

Tartu Ülikooli põhikirja ladinakeelne algtekst on võetud väljaandest *Tartu Ülikooli ajaloo allikad I. Academia Gustaviana. Ürikuid ja dokumente*. Koostanud ja sissejuhatusega varustanud Juhan Vasar. Tartu, 1932. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis), C: XIV). Praegu asub käsikiri Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (f. 7, sü. 1).

¹ Akadeemia = ülikool. Probleematika juurde vt. *Tartu Ülikooli ajalugu I*. — Koostanud H. Piirimäe. Tallinn, 1982, lk. 46.

² Põhikirj (constitutiones) — dokument, mis sätestab seadusandlikult akadeemia (teaduste riigi) põhikorra, eesmärgid, tegevusvaldkonnad, juhtimise, varakasutuse ning -käsituse.

³ Augsburgi usutunnistus — luterliku kiriku peamine usutunnistus, mille vanemat varianti aastast 1530 nimetatakse muutmata usutunnistuseks (*confessio augustana invariata*), uuemat 1540. aasta varianti muudetud usutunnistuseks (*confessio augustana variata*). Algvariandi koostas Ph. Melanchthon (nii saksa kui ladina keeles) ja see esitati protestantide poolt 25. juunil 1530 Karl Viiendale. Järgnevates trükkides muutis Melanchthon usutunnistuse teksti sedavõrd, et see andis 1540. aastal põhjust rääkida muudetud usutunnistusest.

⁴ Reformatsiooni käigus esitas kuningas Gustav Vasa 1527. a. Riigipäevale nn. Västeråsi dekreedid, mille järgi kirik pidi andma kuningavõimu alla osa oma sissetulekutest ning kõik lossid ja annetused, mis on tehtud pärast 1454. a. Sama dekreet kinnitas seaduslikult Rootsi kiriku reformeerimise Lutheri õpetuse järgi ning kehtestas reformeeritud luterliku kiriku ametlikuks riigikirikuks. Västeråsi Riigipäev võttis selle dekreedid vastu, 1593. aastal kinnitas selle veelkord Upsala kirikukogu (Jürgen Weibül. *Kratkaja istorija Švetsii*. Stockholm, 1994, lk. 32, 33).

See nõudmine tähendas, et kõik üliõpilased pidid olema luterlased. Tartu Ülikooli teine põhikirj (1689) keelas ka kraadi taotlemise nendes ülikoolides, kus valitses mõni muu usutunnistus (TÜR KHO, f. 7. sü. 2, l. 39p).

- ⁵ Fakulteete nimetati ka kolleegiumeiks. Kui sõna *fakultet* määratleb teaduskonna vastavalt selles õpetatavale ainele, siis *kollegium* märgib eelkõige inimeste kogust, kes selles struktuuriüksuses töötavad. Vrd. *tres faciunt collegium*, aga ka inglise kolledži põhimõte.
- ⁶ Kuninglik triviaalkool — juriidiliselt ja finantsiliselt kuni aastani 1632 Tartu gümnaasiumile, seejärel *Academia Gustaviana*'le alluv institutsioon. Asutati Tartus 1630. a., valmistas alama astme koolina ette õpilasi gümnaasiumi astumiseks (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1634*. — *Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat 1632–1634*. Koostanud, tõlkinud ja kommenteerinud — Verfasst, übersetzt und kommentiert von Arvo Tering. — *Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis*, IV. Tartu, 1978, lk. 111). Õpetajaid oli triviaalkoolis 3: rektor, kes õpetas ladina keele algkursust ja nähtavasti ka katekismust; konrektor, kes õpetas laulmist; subkonrektor, kes õpetas kirjutamist, läti keelt ja arvatavasti ka arvutamist (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1634*, lk. 114). Triviaalkooli asupaigaks oli ilmselt ülikoolihoone esimene korrus (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1656*, II (1637–1644). — *Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat (Academia Gustaviana) 1632–1656*, II (1637–1644). — *Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis*, VII. Tartu, 1994, lk. 283).
- ⁷ Viidatakse eelnevale juriidilisele traditsioonile.
- ⁸ Viidatakse käe- ja kaelaõigusele, mis oli kriminaalõiguse eelkäija. Kaelaõigus tähendas karistamist pea maharaiumise teel, käeõigus füüsilise mittesurmava kehavigastuse tekitamist.
- ⁹ Asehaldur ehk residentskindlustuse komandant ehk lossipealik — Rootsi kõrgem võimukandja, iga halduskonna eesotsas olev isik, allus omakorda kindral-kubernerile. Asehaldur vastutas garnisonide ülalpidamise ja riigimaksude laekumise eest (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1656*, II (1637–1644), lk. 296).
- ¹⁰ Bürgermeistreid (*consules in civitatibus, consules municipales*) oli Rootsi ajal Tartus kaks. Nad tegutsesid tavaliselt aastate kaupa nii, et neist üks oli ühe aasta jooksul juhtiva bürgermeistri (*primarius consul*) ametikohal, järgneval aastal teine (Treiberg, P. *Tartu linn Rootsi ajal* (ca 1625–1704). Tartu, 1926, lk. 7–8). Ülikooli asutamise ajal olid ülikooli bürgermeistriteks Franz Johannsen ja Nicolaus Teschen (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1634*, lk. 105).

- ¹¹ Ajutine väljaheitmine — *relegatio*, lõplik väljaheitmine — *exclusio*. Ajutine väljaheitmine tundub senati protokollide põhjal olevat olnud kõige sagedasemaid karistusi üldse.
- ¹² Tartu Akadeemias kujunes Johan Skytte mõjul traditsiooniks, et ülikooli kantsler oli ühtlasi ka Liivimaa kindralkuberner. Eraldi kantsler määrati 1635–1642 (Eestimaa kindralkuberner Philip Sche(i)ding), 1648 (Johan Skytte poeg Bengt) (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 49).
- ¹³ Kuna Liivimaa enda kirikupea oli ühtlasi akadeemia prokantsler, siis kutsuti raskemate tüliasjade puhul objektiivsuse huvides appi ka naaberkubermangude piiskopid.
- ¹⁴ Vikaar (*vicarius*) — vaimulik ametikandja roomakatoliku kirikus.
- ¹⁵ *Nomen* — nimi.
- ¹⁶ Üldine õigus tähendas Rooma õigust, kusjuures sellise nime sai Rooma õigus Rootsi õiguse esilekerkimisega. Üldisele ehk Rooma õigusele jäi seejuures juhtiv osa ja Rootsi õigus oli vaid selle täienduseks (*Tartu ülikooli ajalugu* I, lk. 197).
- ¹⁷ Vt. ptk. X. 2.
- ¹⁸ S.t. üliõpilased, akadeemia kvestor, sekretär, pedellid jt.
- ¹⁹ Sinisesse sametmantlisse (*toga caerulea*) — tegelikkuses punane sametmantel kuldnööpide ja kuldpalmitukatega, mille oli ülikooli avamistseremoonial 15. oktoobril 1632 Maarja kirikus esimesele rektorile Jakob Skyttale üle andnud ülikooli esimene kantsler Johan Skytte. Ametimantli üleandmisel öeldi, et nii nagu mantel on üle muude riiete, nii on ka rektor üle teiste, kuna koos selle mantliga on ta õlgadele pandud ka väga palju muret ja tööd (Fr. Menius. *Relatio von Inauguration der Universität zu Dörpat, geschehen den 15. Octobris, Im Jahre 1632.* — *Archiv für Geschichte Liv-, Ehst- und Curlands*, Bd. VII. Reval, 1854, lk. 269. Tsiteeritud *Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 44 järgi).
- ²⁰ Rektori kaks hõbeskeptrit sümboliseerisid tema administratiiv- ja kohtuvõimu (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 44).
- ²¹ *Templum Marianum* — Püha Maria ehk rootsi kirik, asus tolleaegse Maarja, hili-sema Jaagupi (Jakobi) tänava ääres, praeguse ülikooli peahoone maa-alal.
- ²² Pedellid (2) — ülikooli teenrid, kelleks *Academia Gustaviana* perioodil olid tavaliselt nõnda lisaraha teenivad vanemad üliõpilased. Pedelli ülesannete hulka kuulusid valvamine avaliku korra järele ülikooli territooriumil, teadete vahendamine ülikooli ning linnavõimude, ülikooli ning asehalduri, aga ka akadeemia ja üksikute üliõpilaste vahel (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1656, II (1637–1644)*, lk. 114–115, 297).

- ²³ *Nomen nominandum* — nimi, mida tuleb nimetada.
- ²⁴ Teaduste riik või ka teadlaste riik oli akadeemiate ja ülikoolide traditsiooniline keskaegne nimetus.
- ²⁵ Matrikliraamat, ülikooli põhikiri ja privileegide kiri.
- ²⁶ Vrd. ka tõlge: *Academia Gustaviana 1632–1665. Academia Gustavo-Carolina 1690–1710*. Näituse kataloog. Tartu, 1974, lk. 45.
- ²⁷ Lossi- ja linnaehtide ülesandeks oli pidada linnas korda pärast kella 21 ja sealhulgas korrale kutsuda väljaspool ülikooli territooriumi lärmitsevaid ja kaklevaid üliõpilasi.
- ²⁸ *Rector illustris* — rektoriks võis valida peale professorite ka kõrgest seisusest üliõpilasi või koguni väljaspool ülikooli seisvaid isikuid (Tartu Ülikooli esimeheks *rector illustris*'eks oli Jakob Skytte) (*Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis* C: XIV. Tartu, 1932, lk. xxvii).
- ²⁹ Vt. ptk. IV, lõik 2, punkt 2.
- ³⁰ S.t. kõige auväärsema teaduskonna esindajast alustades, vrd. ptk. II, lõik 1.
- ³¹ Rootsi ajal koosnes raad kahest bürgermeistrist ja 5–8 raehärrast. Raehärrad jagasid omavahel ametid tavaliselt iga kahe aasta tagant, oma ametikohustuste täitmise eest said nad ka tasu. Rae liikmeks võisid olla Suure Gildi liikmed või muidu haritud inimesed, käsitöölised rae liikmeks ei pääsenud (Treiberg, P. *Tartu linn Rootsi ajal (ca 1625–1704)*, lk. 8).
- ³² S.t. palvekirjadega.
- ³³ Rootsi taaler — Rootsis alates 1604. aastast kasutatud arvestusühik, mis vastas 4 margale. *Academia Gustaviana* dokumentides esineb arvestusühikuna sagedamini hõbetaaler, mille all peetakse arvatavasti silmas Rootsi taalrit väljendatuna hõberahas. Nimelt algas 1624. aastal Rootsis ka vaskraha valmistamine, mille kurss hõberaha suhtes langes 17. sajandi jooksul kolmekordselt. Untsiaal-taaler = riigitaaler — kogu Euroopas kasutatud ja vermitud kaubandusmünt. Et riigitaaler kaalus untsi (umbes 29,2 g), nimetati seda ka untsiaaltaalriks. Riigitaalri ja hõbetaalri väärtusvahekord sõltus nende kursist. 1632. aastal maksis riigitaaler Rootsis 52 ööri ehk 6,5 marka ehk 1,625 hõbetaalrit, kuid varem ja hiljem ka 48 ööri ehk 6 marka ehk 1,5 hõbetaalrit.
- ³⁴ *Schola particularis* — partikulaarkool, mis andis keskastme hariduse, tavaliselt on seda eestikeelses kirjanduses nimetatud ladinakooliks (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 33, 34; L. Andresen. *Eesti kooli vanem ajalugu*. Tallinn, 1985, lk. 9).

- ³⁵ Kvestor — ülikooli ametnik, kelle kompetentsi kuulusid majandus- ja finants-
asjad, sealhulgas stipendiumide ja palkade väljamaksmine üliõpilastele ja õppe-
jõududele (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1634*,
lk. 106).
- ³⁶ Killingite all peetakse tõenäoliselt silmas Riias vermitud killingeid, mida arvestati
tollal riigitaalrisse 270 tk.
- ³⁷ Depositsiooni täpsem kirjeldus on esitatud näiteks: *Tartu Ülikooli ajalugu I*,
lk. 156, 157; J. Vasar, *Üliõpilaskond Tartu-Pärnu rootsiaetges ülikoolis*. Tartu, 1932,
lk. 11; *Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632–1634*, lk. 109,
110.
- ³⁸ Depositsioon kaotati kuningas Karl XI 25. novembri 1691. a. korraldusega,
mille kinnitas ülikooli senat alles 18. detsembril 1695 (*Tartu Ülikooli ajalugu I*,
lk. 157).
- ³⁹ I mark võrdus $\frac{1}{4}$ Rootsi taalriga (vt. märkus 33).
- ⁴⁰ Depositiitoriks oli mõni vanem magistrikraadiga üliõpilane, kes valiti sellesse
ametisse ülikooli senati poolt (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana) senati proto-
kollid 1632–1634*, lk. 110).
- ⁴¹ Kandidaadi kulutused olid suured. Võõrustamiskulud ja promotsiooni korralda-
vale professorile ning dekaanile makstav summa vastasid enam-vähem professori
kahe kuu sissetulekule. Need kulutused aga hüvitas vähemalt osaliselt riik, sest
näiteks 1633. a. oli ülikooli erakorraliste väljaminekute hulgas näidatud eraldi
summa kolme magistrikandidaadi jaoks (*Tartu Ülikooli (Academia Gustaviana)
senati protokollid 1632–1634*, lk. 108).
- ⁴² *Ius civile Suecorum* (Rootsi tsiviilõigus) — Rootsi metropoli aladel 17. sajandiks
kujunenud omapärane maa- ja linnaõiguse normistik, mis oli tekkinud eelkõige
seoses linnade ja kaubanduse kiire arenguga hiliskeskajal. 17. sajandi alguses
kodifitseeriti need kohalikkude erinevustega kehtivad normid, kus domineeriv
osa kuulus tavaõigusele, maaseaduses (*Landslag*, ka *Landz Lagh*, 1608) ja linna-
seaduses (*Stadslag*, ka *Stadz Lagh*, 1618). Rootsi õigus hakkas ühiskonna varaliste
suhete reguleerimisel üha enam täiendama Rooma õigust, jättes sellele siiski
juhtiva osa, üldise õiguse tähenduse (*Tartu Ülikooli ajalugu I*, lk. 197).
- ⁴³ Johannes Magirus (surn. 1596) — meditsiinidoktor ja füüsikaproffessor Mar-
burgi ülikoolis ja Koblenzis, tema peateoseks oli "Physiologiae peripateticæ
libri 6" (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. 3. Leipzig, 1751, lk. 37).

- ⁴⁴ Jordanus Nemorarius (surn. 1236 või 1237) Saksamaalt, mitme matemaatika-teose autor, millest "Aritmeetika ..." avaldati Pariisis 1496. a. (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 209).
- ⁴⁵ Apollonios Pergest (Pamfüüliast Väike-Aasias) — 3. saj. geomeeter. Peateos ja ühtlasi ainus säilinud teos "Kõnika" (8 rmt-t), millest on 1. trükiväljaanne (4 esimest kreeka keeles säilinud raamatut): "Apollonii Pergei ... opera per ... Joann. Bapt. Memum ... de Graeco in Latinum traducta" (Veneetsia, 1537). Ülejäänud 4 rmt-t jõudsid Euroopasse 17. sajandil (1661) araabia keele kaudu (*Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike*, Bd. 1. Stuttgart, 1964, vg. 451, 452).
- ⁴⁶ Serenos — matemaatik (tõenäoliselt 5. saj.). Teosed: "Peri kylindru tomēs" (ld. "De sectione cylindri ad Cyrum"); "Peri kõnu tomēs", mida hakati sageli välja andma koos Apolloniose teostega (*Der Kleine Pauly*, Bd. 5. Stuttgart, 1975, vg. 132).
- ⁴⁷ Theodosios — matemaatik ja astronoom Bitüüniast Väike-Aasias (1. saj. eKr.). Teostest on säilinud: 1) peateos "Sfairika" (3 rmt-t), vanim meie ajani säilinud kreekakeelne teos keralõikest, mille esimene trükiväljaanne Euroopas on ladina-keelne "Sphaericorum libri tres" (Pariis, 1558); 2) "Peri oikēseōn biblion", matemaatilise geograafia alustest; 3) "Peri hēmerōn kai nyktōn biblia tria", päevade ja ööde pikkustest (*Der Kleine Pauly*, Bd. 5, vg. 699).
- ⁴⁸ Menelaos — Aleksandria matemaatik, tegi 98. a. Roomas astronoomilisi vaatlusi. Säilinud on ainult peateos, sfäärilise trigonomeetria õpik, ent mitte algkeeles, vaid araabia keele vahendusel ladina keelde tõlgituna. Ladina keeles trükiti (pealkirjaga "Sphaericorum libri tres") 1. korda 1558. a. Hiljem avaldati sageli koos M. Mersenne'i teosega "Synopsis mathematica" (*Der Kleine Pauly*, Bd. 3. Stuttgart, 1969, vg. 1210, 1211).
- ⁴⁹ Eutokios (6. saj.) — matemaatik Askalonist. Kirjutanud Archimedese teoste kommentaare. Trükki jõudnud esmalt ladina keeles: "In Archimedis sphaeram et cylindrum", "De circuli dimensione", "De centris gravium planorum". Kirjutanud ka Apolloniose "Koonika" kommentaarid (*Der Kleine Pauly*, Bd. 2. Stuttgart, 1967, vg. 468).
- ⁵⁰ Pappos — Aleksandria matemaatik (tõenäoliselt 3. saj.). Kirjutanud: "Synagōgē" (8 rmt-t; ld. tõlgetes "Collectiones mathematicae", 1. trükk: Veneetsia, 1589); "Megālē syntaxis" (ld. tõlgetes "Syntaxis mathematica in Ptolemaeum") jt. (*Der Kleine Pauly*, Bd. 4. Stuttgart, 1972, vg. 494, 495).

- ⁵¹ Proklos (412–485) — kreeka filosoof, uusplatonismi tähtsamaid esindajaid. Tema Eukleidese-kommentaar on olulisimaid allikaid antiikaja matemaatika tundmaõppimisel (*Brockhaus Enzyklopädie*, Bd. 17. Mannheim, 1992, lk. 530).
- ⁵² Theon — pole selge, kummale antiikaja matemaatikule viidatakse:
- a) Aleksandria matemaatik ja astronoom (4. saj.). Peateosteks on Ptolemaiose kommentaarid (ld. tõlgetes: "Commentarium in magnam Ptolemaei syntaxin", "Commentarii in Ptolemaei canonem expeditum"). Samuti on välja andnud Eukleidese "Elementa", millele tuginevad paljud hilisemad Eukleidese käsikirjad (trükkijõudnud ladinakeelne tõlge on pealkirjastatud "Recensio elementorum Euclidis") (*Der Kleine Pauly*, Bd. 5, vg. 715, 716).
 - b) Smürna platoonik ja matemaatik, elas keiser Traianuse ajal (1. saj. lõpp – 2. saj. algus). Kogus Platoni teostest kokku kõik matemaatikat käsitlevad kohad, seetõttu on teda nimetatud ka Theon Platonikos'eks. Tema teost "Ta kata to mathematikon chrēsima eis tēn Platōnos anagnōsin" (Matemaatika-alased teadmised, mida on vaja Platoni lugemiseks) võib vaadelda sissejuhatuseks matemaatikasse üldse. Hiljem on seda välja antud ka osade kaupa (ld. tõlgetes vastavalt: "De geometria", "Arithmetica", "Musica", "Astronomia", "De harmonia mundi") (*Der Kleine Pauly*, Bd. 5, vg. 714, 715).
- ⁵³ Heron Aleksandriast — matemaatik ja insener (umbes 2. saj. eKr.). Arvukate (ligi 50) insenertehnika- ja matemaatikateoste autor (*Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Hrsg. von G. Wissowa, W. Kroll, 15. Halbband. Stuttgart, 1912, vg. 992–1080). Nagu on eelnevatest kommentaaridest näha, muutusid tema (ja paljude teiste eespoolnimetatud antiikautorite) tööd Euroopas kättesaadavaks alles 16. sajandi II poolel pärast ladinakeelsete tõlgete väljaandmist (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 209).
- ⁵⁴ Regiomontanus, tegelikult Johann Müller (1436–1476) Königsbergist, sai tuntuks Euroopa esimese trigonomeetriaraamatu koostajana (I trükk — 1533) (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 209).
- ⁵⁵ Ramus, Petrus (õieti Pierre de La Ramée) (1515–1572) — prantsuse humanist, filosoof ja matemaatik, *Collège de France*'i esimene matemaatikaprofessor (alates 1551), 1561 liitus kalvinistidega, tapeti Pärtliöööl. Astus välja skolastika vastu, püüdis skolastilist loogikat asendada oma dialektikaga.
- ⁵⁶ Johann Schoner (1477–1547) Nürnbergist, tema poeg Andreas Schoner (1528–1590) andis oma tööde kõrval välja ka isa "Opera Mathematica" 1561. a. (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).

- 57 *Euclideanus, Archimedeus, Ptolemaicus* — keskajast pärinevad nimed kolme matemaatikaprofessori nimetamiseks. Tartu Ülikooli II põhikirjas (1689) on keskaegsed nimetused kadunud.
- 58 Johann Thomas Freigius (1543–1583), saksa teadlane, Baseli ja Freiburgi ülikooli professor, vallandati 1575. a. P. Ramuse õpetuse propageerimise eest (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 182).
- 59 Guido Ubaldo (1545–1607) avaldas 1577. a. "*Mechanicorum libri*", milles esitas muuhulgas plokkide teooria ja andis jõumomendi mõiste; perspektiiviõpetuse rajajaid (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).
- 60 Johannes de Sacro Bosco (1200–1256) Halifaxist, matemaatika- ja filosoofia-professor Pariisis (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).
- 61 Heinrich Brucaeus (1531–1593), algul Rooma, pärast Rostocki ülikooli matemaatikaprofessor; avaldas 1580. a. "*De motu primo*", milles andis ööpäevase liikumise kirjelduse (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).
- 62 Georg von Peurbach (1423–1461), matemaatikaprofessor Viinis; avaldas "*Theoriae novae planetarum*" (aastail 1460–1581 ilmus sellest 14 trükki).
- 63 Giovanni Antonio Magini (1555–1617), matemaatika- ja astronoomia-professor Bolognas; avaldas "*Geographia, partita in due Volumi*" 1598. a. (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).
- 64 Marcus Vitruvius Pollio (I. sajand eKr.), rooma arhitekt ja insener, peateos "*De Architectura libri*" trükiti Roomas 1486. a. (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 210).
- 65 Johannes Buxtorf (Vanem) (1564–1629) — ida keelte professor Baselis, paljude heebrea keelt ja kultuuri käsitlevate teoste autor, sh. "*Lexicon chaldaico-talmudico-rabbinico-hebraicum*", "*Thesaurus grammaticus linguae hebraeae*" jt. Tema tööd jätkasid hiljem poeg Johannes (1599–1664) ning pojapoeg Johannes Jacob (1645–1715) (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. I. Leipzig, 1750, lk. 1523, 1524).
- 66 Nicolaus Clenardus — 16. sajandi grammatik, õpetas kreeka, ladina ja heebrea keelt Leuveni ja Salamanca ülikooli juures. Teostest tuntuimad: "*Institutiones absolutissimae in Graecam linguam Norimberga*", "*Grammatica latina*", "*Grammatica hebraea*" jt. (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. I. Leipzig, 1750, lk. 1755).
- 67 Otto Gualt(erius) (1546–1624) — teoloog, kreeka ja heebrea keele professor Marburgis (1582–1593), seejärel Lübeckis. Teosed: "*Grammatica Graeca cum libello de varietate praecipuarum dialectorum*", "*Grammatica linguae sanctae*" jt.

- Kirjutas ka ladinakeelset juhuluulet (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. 2. Leipzig, 1750, lk. 1236, 1237).
- ⁶⁸ Gregorios Nazianzosest — kirikuisa 4. sajandist.
- ⁶⁹ Johann Althusius (1557–1638) — loomuõiguse teooria rajajaid, arendas ideed rahva suveräniteedist, mille kohaselt rahval on õigus kukutada ja isegi hukata valitsejaid. Tema peamine töö on 1603 ilmunud "Poliitika" (*Tartu Ülikooli ajalugu* I, lk. 182).
- ⁷⁰ Theophilus Golius Strasbourgist (1528–1600) — poliitika- ja eetikaprofessor, teosed: "Grammatica graeca", "Ethica", "Onomasticon latino-germanicum politicum", "Oeconomica" (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. 2. Leipzig, 1750, lk. 1060).
- ⁷¹ Philippuse kroonika — P. Melanchthoni ümbertöötatud ja hiljem täiendatud J. Carioni maailmakroonika ("Chronicon Carionis Latine expositum et auctum ... a Philippo Melanchtone", Witenbergae, 1558–1565, esmatrikk neljas osas), mida üldajaloo õpperaamatuna 17. sajandil laialdaselt kasutati ja mis ainukese puhtajaloolise teosena esineb 1688. a. Tartu ülikooli raamatukogu kataloogis. Õppetöös oli suurema tähtsusega siiski Sleidanuse teos (*Tartu ülikooli ajalugu* I, lk. 191).
- ⁷² Johannes Sleidanus (õieti J. Philippi) (1506–1556) — humanist ja õigus-teadlane, õppinud Pariisis ja Orleans'is, osales aktiivselt oma aja poliitilises elus (1545 kuningas Franz I saadik Inglismaal, 1551–1552 osales Trento kirikukogul. "Neljast peamisest maailmariigist" ("De quatuor summis imperiis", esmatrikk 1556) on populaarne üldajaloo käsiraamat, mida tarvitati kõigis Euroopa protestantlikes ülikoolides kohati kuni 18. sajandi alguseni välja. Kuigi sisult ei erine Sleidanuse teos oluliselt Melanchthoni omast — mõlemad on üles ehitatud teoloogilise nelja maailmariigi skeemi järgi —, on see teos lühem, kokkusurutum ja asjalikum, mis tingiski teose suure populaarsuse. Oluline on veel tema "Märkmeid religiooni ja riigi seisundist Keiser Karl V valitsusajal" ("Commentarii de statu religionis et reipublicae Carolo Quinto Caesare", 1555), mis on esimene allikatel põhinev reformatsiooni ajalugu ja lähtub protestantlike vürstide seisukohalt (*Brockhaus Enzyklopädie*, Bd. 19. Mannheim, 1993, lk. 375). Sisult oli nii Melanchthoni kui ka Sleidanuse ajalookäsitlus poliitiliste sündmuste ja ideede ajalugu, huvi majandusajaloo vastu tekkis alles 18. sajandil (M. Tänava. Ajaloo õpetamisest ja uurimisest "Academia Gustaviana's". *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, X. Tartu, 1981, lk. 16, 17).

- ⁷³ Thalaesus (ka Talon) (surn. 1562) — filoloog, P. Ramuse sõber. Lisaks rohketele filoloogiateostele on ta kirjutanud ka "Commentarii in primum Aristotelis ethicum librum", "Rhetorica, e P. Rami praelectionibus observata", "Commentarii in P. Rami dialecticam". Säilinud teosed anti Baselis uuesti välja 1524. ja 1584. a. (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. 4. Leipzig, 1751, lk. 951).
- ⁷⁴ Georg Sabinus (1508–1560) — kõnemees, jurist, poet ja poliitikategelane, õppinud Wittenbergi ülikoolis, sai kuulsaks teosega "De caesaribus germanicis" (I–II). Poeetika- ja kõnekunstiprofessor Frankfurdis, hiljem professor ja rektor Königsbergis. Teosed: "Orationes", "Epistulae", "Libellum de electione et coronatione Caroli V" jt. (Jöcher, C. G. *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, Bd. 4. Leipzig, 1751, lk. 910).
- ⁷⁵ Julius Caesar Scaliger (1484–1558) — humanist ja loodusuurija, kirjutas ka ladinakeelset juhuluulet. Tema olulisim ja hilisemat Euroopa kirjandusteoriat ja -praktikat kuni 18. sajandini mõjutanud teos on "Poetices libri septem" (1561) (*Brockhaus Enzyklopädie*, Bd. 19. Mannheim, 1993, lk. 245).
- ⁷⁶ Johannes Jovianus Pontanus (õieti Giovanni Pontano) (1429–1503) — itaalia humanist, diplomaat ja riigikantsler, nn. Napoli Akadeemia mõjukas juht. Ajaloolis-eetilistest teostest on silmapaistvaimad "De sermone" ja "De principe", luuleteostest "Urania", "De hortis Hesperidum" ja 9 tsüklit luuletusi ("Parthenopeus", "De amore coniugali" jt.) (*Brockhaus Enzyklopädie*, Bd. 19. Mannheim, 1993, lk. 354).
- ⁷⁷ George Buchanan (1506–1582) — šoti humanist, protestant, õpetanud Pariisis ja Bordeaux's, tema õpilaseks oli ka Montagne. Sattus inkvisitsioonikohtu küüsi, kuid vabastati peagi. Elu lõpuperioodil oli Maria Stuarti tutoriks. Oma aja väljapaistvaim latinist, tõlkis kreeka, inglise ja prantsuse luulet ladina keelde, kirjutas ka tragöödiaid ning värss-satiire Juvenalise eeskujul (*Brockhaus Enzyklopädie*, Bd. 4. Mannheim, 1987, lk. 76).
- ⁷⁸ Skolastiliste arutluste all mõeldakse Aristotelese filosoofiat ja selle neoaristotelikke interpreteerijaid.
- ⁷⁹ Ökonoom — ülikooli ametnik, kes korraldas ühistoidul olevate üliõpilaste toitlustamist (*Tartu Ülikooli* (Academia Gustaviana) *senati protokollid* 1632–1634, lk. 112).
- ⁸⁰ Kaebuste kohta vt. nt. *Tartu Ülikooli* (Academia Gustaviana) *senati protokollid* 1632–1656, II (1637–1644), lk. 42–49.

⁸¹ Kuninglikud ehk riigistipendiaadid — üliõpilased, kellele maksti kaks korda aastas stipendiumi, kusjuures vastav raha saadi ülikooli Ingerimaa mõisate majandamise tuludest. Kui nendest sissetulekutest stipendiumideks ei piisanud, siis pidi kindralkuberner hoolitsema, et teistest kuninglikest sissetulekutest (nt. riigikassast) lisa saaks. Stipendiumisumma vastas stipendiaadi klassile, mis määrati stipendiaadi teadmise, vaesuse ja usinusest lähtuvalt (vastavalt 20, 30, 40, 50 hõbetaalrit, igas klassis oli 20 stipendiaati, kokku maksti stipendiumi 80 noormehele). Ka eelistati stipendiumi maksmisel vanemaid inimesi noorematele. Et stipendiumide õigeaegne maksmine probleeme tekitas, ilmneb senati protokollidest pidevalt. Eriti halvenes stipendiumide maksmine alates aastast 1652, mil kuninganna Christina pantis ülikooli Ingerimaa mõisad eraisikutele (*Academia Gustaviana* 1632–1665, *Academia Gustavo-Carolina* 1690–1710. Näituse kataloog. Tartu, 1974, lk. 25).

Riigistipendiaatide kõrval oli ka veel linnastipendiaate (vt. nt. A. Tering. Tallinna ja Riia linnastipendiumid 16.–18. sajandil. — *Kleio. Ajaloo ajakiri*. 1995, nr. 3 (13), lk. 36–42).

⁸² Tegelikult ei valitud terve *Academia Gustaviana* ajal ühtegi raamatukogu inspektorit, erandi moodustab 1654. a., kui haigestunud raamatukoguhoidja Ludeniuase asemele valiti 2 inspektorit (Andreas Virginius ja Olaus Vexionius). Sama aasta oktoobris nad vabastatakse. Inspektorite valimiseks mingit reaalset vajadust polnud, koosnes ju raamatukogu vaevalt poolestsajast teosest, alles 1649. a. pandi paika esimene raamatukoguhoidja ja uute raamatute tellimine — ehkki selleks eraldati igal aastal 200 vasktaalrit — sai hoo sisse alles kuninga 1638. a. resolutsiooniga. 1638. a. jõuti küll Upsala raamatukoguga kokkuleppele, et sealne ülikool annab oma raamatukogu dubletid Tartu Ülikoolile, see aga eriti ladusalt ei edenenud (Fr. Puksov. Die Bibliothek der Universität Tartu und Tartu-Pärnu in der Schwedenzeit. — *Sitzungsberichte der Gelehrten Ehstnischen Gesellschaft* 1931. Tartu, 1932, lk. 256, 257).

⁸³ S.t. linnavõime.